

Rasa Juknevičienė: po karo Gruzijoje reikia būti pasiruošusiems ginti savo šalį

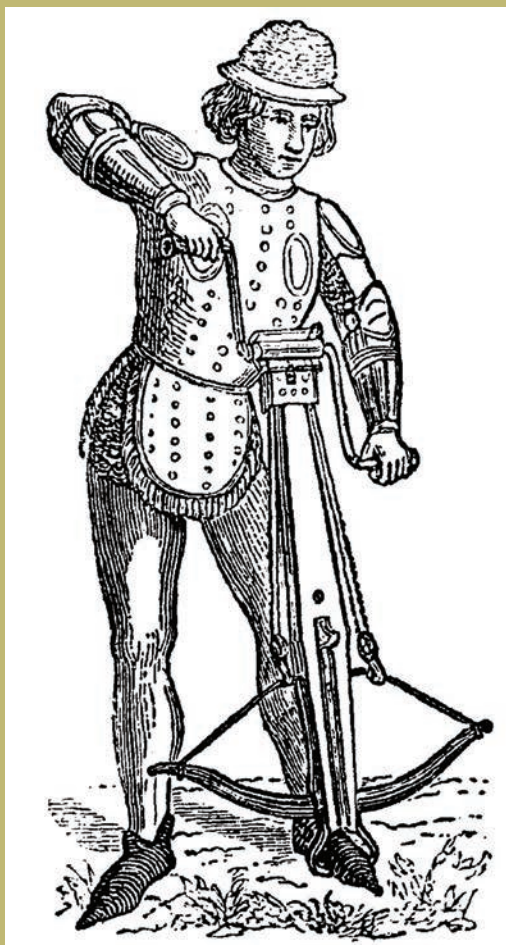

ŠIA ME NUMERYJE >

Dr. Arvydas Anušauskas: didesnį vaidmenį reikėtų skirti savanorių pajėgoms
Plk. Antanas Plieskis: savanorių pajėgos auga ir tvirtėja
Dm. plk. doc. dr. Algimantas Vaitkaitis: ar mūsų kariuomenė apgins Lietuvą?
Mjr. Gintautas Jakštys: Kėdainių mūšiui – 90

*Kryžiuočiai, šturmuodami Vilniaus pilis, intensyviai apšaudydavo jas strėlėmis.
Piešinyje – kryžiuočių lankininkai apšaudo pili.*

Arbaletai kovų dėl Vilniaus metu buvo plačiai naudojami. Tai liudija archeologų randami arbaletų strėlių antgaliai. Piešinyje pavaizduotas arbaletų užtaisymas.

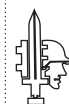
*Rekonstruota XIV a. lietuvių karių apranga.
Alfredo Pliadžio nuotr.*

ŠIAME NUMERYJE:

- 2**_{p.} **Mūsų puslapis**
Rasa Juknevičienė:
„PO KARO GRUZIJOJE LIKO
MAŽIAU NAIVUOLIŲ, MANAN-
ČIŲ, KAD NEREIKIA BŪTI PA-
SIRUOŠUSIEMS GINTI SAVO
ŠALĮ“
- 5**_{p.} LIETUVA – TARP NATO
ŠALIŲ, KURIŲ GYNYBOS
IŠLAIDOS MAŽIAUSIOS
- 6**_{p.} 2009 M. PAGRINDINIAI
KRAŠTO APSAUGOS
SISTEMOS PLĖTROS
PROJEKTAI
- 8**_{p.} **Sukaktys**
KASP vadas plk. Antanas Plieskis:
„AUGAME IR TVIRTĖJAME“
- 10**_{p.} **Perspektyvos**
Dr. Arvydas Anušauskas:
„DIDESNĮ VAIDMENĮ
REIKĖTŲ SKIRTI
SAVANORIŲ PAJĖGOMS“
- 12**_{p.} **Nuomonė**
Dm. plk. doc. dr.
Algimantas Vaitkaitis:
AR MŪSŲ KARIUOMENĖ
APGINS LIETUVĄ?

- 14**_{p.} **Kitu kampu**
Dr. Valdas Rakutis:
LIETUVOS KARIUOMENĖS
VERTYBIŲ
TRANSFORMACIJOS
- 17**_{p.} **Mūsų kalendorius**
Gustavas Štrimas:
PERŽENGŲS
ŠIMTMEČIO RIBĄ
- Lietuvos
kariuomenės
istorija**
- 20**_{p.} **Ats. plk. Vytautas Lukavičius:**
KARINIŲ LAIPSNIŲ IR
PAREIGŲ ŽENKLAI LIETUVOS
KARIUOMENĖJE
1918–1940 METAIS
- 44**_{p.} **Karybos istorija**
Mjr. Gintautas Jakštys:
KĖDAINIŲ MŪŠIUI – 90
- 50**_{p.} **Dr. Manvydas Vitkūnas:**
VILNIUS LIETUVIŲ KOVOSE
SU KRYŽIUOČIAIS

1

KARDAS 2009 m. Nr. 1 (436)

RASA JUKNEVIČIENĖ: „Po karo Gruzijoje liko mažiau naivuolių, manančių, kad nereikia būti pasiruošusiems ginti savo šalį“

IŠSKIRTINIS KRAŠTO APSAUGOS MINISTRĖS
RASOS JUKNEVIČIENĖS INTERVIU ŽURNALUI „KARDAS“

2

Gerbiama ministre, nacionalinio saugumo klausimai Jūsų, kaip politikės, darbe visada buvo prioritetiniai. Kokios būklės, Jūsų akimis, yra krašto apsaugos sistema, kuriai Jūs neseniai ėmėte vadovauti?

Galėčiau konstatuoti, kad įspūdis dvejopas. Viena vertus, kai susitinki su, tarkime, Specialiųjų operacijų pajėgų kariais ir kartu su kitų NATO šalių atstovais stebi jų mokymus modernioje bazėje, suvoki, kad prieš beveik du dešimtmečius, kai pradėta atkurti mūsų kariuomenė, apie tai galėjome tik pasvajoti (juk kažkada svajonė atrodė ir pačios nepriklausomos valstybės atkūrimas). Dabar mes ne tik gyvename laisvoje valstybėje, kuri yra NATO narė, bet ir turime pakankamai modernią kariuomenę. Tačiau mūsų krašto apsaugos sistemoje yra ir viena labai rimta problema, kuri prasidėjus ekonominei krizei dar labiau paaštrėjo. Pagal lėšų, valstybės skiriamų gynybai, dalį tarp NATO šalių mes esame priešpaskutinėje vietoje

ir lenkiame tik Liuksemburgą, kuris yra visiškai kitokioje geopolitinėje situacijoje. Tai kelia didelį nerimą. Kariuomenės finansavimo prasme Lietuvoje pasiektas dugnas, ir giliau nėra kur kristi. Dabar pagrindinis mano uždavinys yra situacijos stabilizavimas ir viliuosi, imsime lipti iš finansinės duobės. Antraip gresia didelės bėdos: Lietuva, būdama NATO valstybė, nesugebės būti visavertė Aljanso narė, negalės tinkamai dalyvauti NATO programose, operacijose, ir, kas blogiausia, nebus pajėgi tinkamai ginti savo kraštą savarankiškai ir kartu su kitomis NATO pajėgomis. Labai svarbu, kad mes užtikrintume savo pajėgumą ir galėtume savo šalies žmonėms pasakyti: taip, mes pasirėngę ginti savo šalį.

Iš tiesų išgyvename visuotinio ekonomikos nuosmukio laikus. Krašto apsaugos sistemos finansavimas taip pat nebus toks, kokio galima buvo tikėtis. Kokiose srityse inicijuosite lėšų taupymą, kokias programas siūlysite „apkarpyti“?

Žinoma, pirmiausia taupymas palies tas sritis, kurios nėra tiesiogiai susijusios su gynybiniais šalies pajėgumais. Vyriausybei peržiūrint valstybės biudžetą, Krašto apsaugos ministerijai, kitaip nei kitoms ministerijoms, rekomenduota daugiau „nukirpti“ lėšų, skirtų įsigijimams iš užsienio, nes tuomet pinigai iškeliauja iš Lietuvos. Įsigijimų mažinimas valstybės viduje neigiamai paveiktų ir pačios šalies ekonomiką. Taip pat mums leista daugiau pinigų palikti personalui išlaikyti ir eksploatacijos išlaidoms, kurios, žinia, yra specifinės.

Taupymo programa įgyvendinama labai rimtai. Beje, kartais tokie sukrėtimai yra ir sveikas dalykas. Per ilgą gerovės laiką, kai nereikia skvarbesniu žvilgsniu žvelgti į finansavimą, tam tikros sritys „apauga lašiniiais“, taip

pat pradeda priimti daugybę tiesiogiai su krašto apsauga nesusijusių įsipareigojimų. Noriu pasakyti visiems įvairių visuomeninių organizacijų, kitų institucijų atstovams, nepaliaujamu srautu besikreipiantiems į Ministeriją ir prašančių pagalbos organizuojant renginius, verdant ir dalinant košes – esant sudėtingai dabartinei finansinei situacijai ne visada galėsime patenkinti teikiamus prašymus. Negalime lėšų naudoti kultūros ar paveldo problemoms spręsti, nes pirmiausia mes turime įgyvendinti tiesiogines mums pavestas šalies gynybos stiprinimo užduotis.

Neseniai Lietuvos kariuomenėje buvo pereita prie profesinės tarnybos, atsisakyta šauktinių. Dar būdama opozicijoje Jūs teigėte, kad būtina išsaugoti karo prievolės instituciją ir toliau jos pagrindu rengti kariuomenės rezervą, kuris grėsmės valstybei atveju būtų tinkamai parengtas ir galėtų būti mobilizuotas visuotinei ginkluotai valstybės gynybai. Vis dėlto buvo priimtas priešingas politinis sprendimas, šauktinių atsisakyta. Ar nemanote inicijuoti sugrįžimo prie ankstesnių kariuomenės komplektavimo principų?

Galiu drąsiai pasakyti: buvome teisūs, kritikuodami skubotą ir neapgalvotą pernai priimtą sprendimą perėti nuo šauktinių prie vien profesinės tarnybos. Tokiai reformai nebuvo tinkamai pasirengta, nėra reikiamo finansavimo, kuris leistų priimti reikiamą skaičių žmonių. Pavyzdžiui, KOP oro gynybos batalione, nelikus šauktinių, labai trūksta personalo. O juk šis batalionas, be kita ko, atlieka ir svarbią funkciją – saugo oro erdvę virš Ignalinos atominės elektrinės. Aš negaliu vienašališkai grąžinti jaunuolių šaukimo į kariuomenę. Turėtų būti priimtas politinis sprendimas, tačiau valdančiojoje koalicijoje nėra vieningos nuomonės šiuo klausimu. Todėl dabar jau parengtas kreipimasis į Konstitucinį Teismą prašant išaiškinimo, ar ankstesnės valdžios sprendimas atsisakyti jaunuolių šaukimo į privalomąją karo tarnybą buvo juridškai teisingas ir neprieštarauja Konstitucijai. Mano manymu, nebuvo atsižvelgta į Konstitucijos 139 straipsnį. Pagal tai, koks bus Konstitucinio Teismo sprendimas, imsime atitinkamų veiksmų. Bet kokiu atveju, nuostatos, kad turi būti rengiamas kariuomenės mobilizacinis rezervas, bus laikomasi. Analizuojamos įvairios galimybės – tarnybos KASP populiarinimas, trumpalaikių pradinio karinio rengimo kursų organizavimas ir t.t. Kai kas siūlo grąžinti į aukštąsias mokyklas karines katedras, tačiau, mano galva, toks sprendimas brangiai kainuotų ir būtų neefektyvus. Kur kas tikslingiau jaunimą karinių įgūdžių mokyti kariuomenės bazėse.

Kokių priemonių ketinate imtis, kad profesinė tarnyba kariuomenėje jaunimui būtų patraukli kaip gyvenimo kelio pasirinkimas, o ne vien kaip laikinas prieglobstis masinės bedarbystės akivaizdoje?

Ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse yra tam tikra dalis motyvuotų žmonių, kurie ir krizės, ir ekonominės gerovės laikais bet kokiu atveju renkasi kario kelią. Bet jie nesudaro daugumos, ir todėl būtina patraukli, bet sąžininga papildomo motyvavimo sistema. Esu tikra, kad norint pritraukti protingą, aktyvų jaunimą į kariuomenę, motyvas rinktis kario profesiją turėtų būti ne tik atlyginimas, bet ir papildomos socialinės garantijos, papildomos galimybės siekti aukštojo išsilavinimo. Deja, kol kas kai kurių sumanymų įgyvendinimą stabdo lėšų trūkumas.

Pilietinis ugdymas šalyje nėra visiškai apleistas, tačiau labai trūksta nuoseklumo, tęstinumo nuo pirmosios klasės iki žmogaus brandos. Pilietiniu ugdymu kariuomenė rūpinasi, tačiau jos galimybės yra ribotos. Tuo tarpu švietimo institucijos turi neribotas galimybes plėtoti pilietinį, patriotinį ugdymą, tačiau ši veikla daugelyje mokyklų apsiriboja kelių valstybinių švenčių paminėjimu. Kaip įmanoma pakeisti šią ydingą padėtį?

Pilietinis ugdymas remiasi į du kertinius akmenis – mokyklą ir šeimą. Visi suprantame, kad vaikas, augantis šeimoje, kurioje yra puoselėjamos tautinės, patriotinės vertybės, kurio seneliai kentėjo sovietmečiu, buvo ištremti į Sibirą, kurioje kalbama apie Tėvynę kaip vertybę, igrja neįkainojamą patirtį. Deja, daug Lietuvos šeimų išgyvena vidinę eroziją, tad koki pilietškumą jos gali suformuoti vaikui. Dabartinė vyriausybė pasiryžusi įgyvendinti daug šeimų stiprinimą skatinančių programų. Vis dėlto kai kurių programų įgyvendinimas dabar neįmanomas dėl valstybės finansinių sunkumų. Kalbant apie mokyklas ir jų darbą, ugdant Lietuvos piliečius, tenka pastebėti – mokykla mokyklai nelygi. Lankiausi puikiose mokyklose, kur valstybinių švenčių, istorinių sukakčių minėjimai buvo surengti jautriai, buvo prasmingi ir virpino širdis, suteikdami didžiules teigiamas emocijas. Tačiau teko būti ir tokiose mokyklose, kuriose šventiniai renginiai buvo tokie pat formalūs, kaip ir sovietmečiu. Regis, tik vėliavos spalvos ir frazės pakeistos, bet viskas vyksta sovietinio maršo tempu. Jokio jausmo ir supratimo, kodėl to reikia: tiesiog atliekamas grynus formalus darbas. Taip dirbantys pedagogai neišugdys savo šalies patriotų. Daug kas priklauso nuo mokytojų, o jų profesijos prestižui didinti valstybė taip pat neskiria pakankamai dėmesio. Iš savo močiutės, kuri buvo mokytoja, Sibiro tremtinė, pasakoji-

mų aš žinau, kokių entuziazmu degė, ugdydami jaunąją kartą, tarpukario Lietuvos mokytojai. O to meto valstybė taip pat tinkamai vertino mokytojo darbą ir atitinkamai už jį atlygindavo. Man, kaip krašto apsaugos ministrei ir politikai, labai svarbu, kad valstybėje pilietiškumo ugdymas būtų vykdomas kryptingai ir duotų vaisių.

Krašto apsaugos ministerija, bendradarbiaudama su Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos šaulių sąjunga (LŠS), kitomis valstybės institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, aktyviai prisideda prie formalaus ir neformalaus pilietinio ir tautinio ugdymo gynybos klausimais. 2008 m. KAS atstovai dalyvavo atnaujinant mokyklų pilietinio ugdymo programą – ji buvo papildyta su valstybės gynyba ir kariuomene susijusiais elementais. Svarstome galimybę integruoti švietimą gynybos klausimais ir į kitus mokymo dalykus. KAM taip pat finansavo vadovėlio pilietiniam ir tautiniam ugdymui mokyklose parengimą, šiuo metu vadovėlis derinamas.

4 Lietuvos kariuomenės daliniai aktyviai bendradarbiauja su jaunimo organizacijomis ir mokyklomis visoje Lietuvoje, rengia vaikų ir jaunimo vasaros stovyklas, organizuoja mokinių ekskursijas į dalinius, supažindina su kariuomenės dabartimi ir istorija, skatina domėtis valstybės gynyba.

Teikiame finansinę, logistinę paramą LŠS organizuojamoms mobiliosioms vasaros stovykloms; finansuojame nevyriausybinių organizacijų programas ir veiklas, orientuotas į pilietinį ir tautinį ugdymą.

Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi nūdienos iššūkiai Lietuvos nacionaliniam saugumui? Ar mūsų šalis yra tinkamai pasirengusi juos atremti?

Akivaizdu, kad šiuo metu ir artimiausioje ateityje didžiausi iššūkiai mūsų saugumui nėra susiję su karinėmis grėsmėmis. Tolesnėje ateityje situacija galbūt ir keisis. Dabar viena iš pagrindinių mūsų saugumo problemų yra energetinis saugumas. Esame visiškai priklausomi nuo dujas tiekiančios Rusijos, o uždarius Ignalinos atominę jėgainę, ši priklausomybė dar labiau sustiprės – elektros gamybai reikės dar daugiau dujų. Lietuvoje jau bene dešimt metų kalbama apie grėsmę, kurią kelia mūsų priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių, apie būdus, kaip ją mažinti, tačiau iš esmės nieko nebuvo padaryta. Manau, kad tikrai atėjo metas mažiau kalbėti ir daugiau daryti, pavyzdžiui, pagaliau nutiesti elektros tinklus į Lenkiją ir Švediją. Kol kas mūsų energetinė sistema itin glaudžiai susijusi su Rusijos energetine sistema, ir tai mums saugumo neteikia. Energetikos, kaip politinio

ginklo, naudojimas yra neslepiama mūsų didžiosios rytinės kaimynės politika. Tai yra iššūkis ir mūsų saugumui. Kitos aktualios nūdienos grėsmės yra kibernetinių atakų užkardymas, tinkamas reagavimas į informacinės kovos priemonių panaudojimą iš išorės, bandymas užsienio pinigais paveikti sprendimus Lietuvoje, korupcija.

Kol Lietuva nebuvo NATO narė, mūsų kariuomenė buvo rengiama teritorinei gynybai. Kariai analizavo partizaninio karo taktiką, mūsų Laisvės kovų patirtį. Lietuvai tapus NATO nare, teritorinės gynybos planai nukeliavo į stalčių, pradėta akcentuoti tik kolektyvinė gynyba. Žinau, kad kariuomenėje yra nemažai žmonių, manančių, jog visiškai atsakyti teritorinės gynybos principo nebuvo tikslinga. Kokia Jūsų nuomonė šiuo klausimu?

Lietuvai įstojus į NATO nemažai žmonių susiformavo įspūdis, kad mūsų šaliai nebereikia ruošti gynybai, nes mus apgins NATO. Tokiai nuomonei paremti dažnai buvo cituojamas Šiaurės Atlanto sutarties 5-asis straipsnis. Tačiau nevalia pamiršti tos pačios sutarties 3-iojo straipsnio, kuriame sakoma: „Šalys, kiekviena atskirai ir kartu, nuolatiniomis ir veiksmingomis savo pačių bei tarpusavio paramos priemonėmis palaikys ir plėtos individualų ir kolektyvinį pajėgumą ginkluotam užpuolimui atremti.“ Taigi savo teritoriją mes privalome būti pasirengę ginti savarankiškai ir kartu su kitų NATO šalių pajėgomis. Į NATO mes stojome tam, kad nebūtume vieni vieni, todėl mums ypatingai svarbu suderinti pasirengimą ginti savo kraštą su NATO pasirengimu ginti Baltijos šalis. Mes negalėsime vieni apsiginti – tai nerealu. Bet mes turime būti pasiruošę savo jėgomis gintis kiek galima ilgiau, kol sulauksime sąjungininkų paramos. Po karo Gruzijoje visi šie klausimai tapo dar aktualesni.

Kokios, Jūsų nuomone, pagrindinės Rusijos agresijos prieš Gruziją pamokos Lietuvai?

Šiandien liko labai nedaug naivuolių, manančių, kad nereikia būti pasiruošusiems ginti savo šalį. Pagrindinė pamoka mums – turime būti pasiruošę ginti valstybę.

Dėkoju už atsakymus.

■ Kalbėjosi DR. MANVYDAS VITKŪNAS

Lietuva – tarp NATO šalių, kurių gynybos išlaidos mažiausios

Pirmą kartą per paskutinįjį dešimtmetį sumažėjo gynybai skiriamos lėšos. Šiais metais Krašto apsaugos ministerijai skiriama 168,7 mln. Lt mažiau, nei buvo planuota anksčiau, ir 114,7 mln. Lt mažiau, palyginti su 2008 metų asignavimais. Gynybos biudžetą sudarys 1 163 mln. Lt, arba 1,01 proc. šalies bendrojo vidaus produkto (BVP).

„Pagal gynybai skiriamų lėšų procentinę BVP dalį tarp NATO šalių esame tarp paskutiniųjų, – sakė krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė. – Toks finansavimas neleidžia kariuomenei eiti pirmyn ir plėtoti šiuolaikinius pajėgumus, kurie užtikrintų mūsų saugumą ir įsipareigojimų sąjungininkams įgyvendinimą.“

NATO valstybių gynybos išlaidos sudaro vidutiniškai 2 proc. BVP. Lietuvoje niekuomet nebuvo pasiektas toks gynybos finansavimo lygis, tačiau didėjant vidaus produktui, absoliutus gynybos biudžeto dydis augo.

BUS TĘSIAMI ANKSČIAU PRADĖTI ILGALAIKIAI ĮSIGIJIMO PROJEKTAI

„Šalies gynyba grindžiama ilgalaikiu planavimu, todėl turime tęsti dar anksčiau pradėtus įsigijimo projektus. Siekdami suderinti poreikius ir galimybes, mažinsime personalo išlaidas ir projektų, tiesiogiai nesusijusių su gynyba, išlaidas. Turimi finansai mums neleidžia pradėti naujų įsigijimų, skirtų kariuomenės plėtrai. Pagrindinis tikslas 2009 metais – „išgyventi“ palaikant esamus pajėgumus“, – sakė ministrė R. Juknevičienė.

Dėl lėšų trūkumo 2009 metais bus mažiau skiriama lėšų investiciniams projektams ir mažiau perkama ginkluotės ir karinės įrangos – lengvosios ginkluotės, stebėjimo bei nuotolio matavimo prietaisų. Šie planuoti įsigijimai bus atidėti vėlesniam laikui. Iš viso šiais metais, palyginti su 2008-aisiais, Ministerija 25,1 mln. Lt, arba 8,6 proc., sumažino asignavimus sandoriams (t.y. ginkluotei ir karinei įrangai įsigyti) ir investiciniams projektams.

MAŽINAMOS TIESIOGIAI SU GYNYBA NESUSIJUSIŲ PROJEKTŲ IŠLAIDOS

Atsižvelgdama į tai, kad mažinamas gynybos biudžetas, Krašto apsaugos ministerija 2009 metų asignavimus,

palyginti su 2008 metais, mažina 89,6 mln. Lt: 6 proc. mažina asignavimus, skirtus personalui išlaikyti, ir 16,7 proc. – asignavimus eksploatacijos išlaidoms.

Mažinant eksploatacijos išlaidas, mažiau lėšų skiriama ryšių paslaugoms – 7,5 proc., transporto paslaugoms – 20,8 proc. Per pusę sumažinti asignavimai ir kitoms prekėms įsigyti, iš jų asignavimai reprezentacinėms prekėms, palyginti su 2008 metais, sumažinti 50 proc. Taip pat mažinamos šios išlaidos: komandiruočių – 24,8 proc., pastatų remonto – 68,8 proc., spaudos prenumeratos – 60 proc., kitos išlaidos sumažintos vidutiniškai 8,9 proc.

Beveik apie milijoną litų mažinamos viešųjų ryšių išlaidos ir lėšos, skiriamos nevyriausybinėms organizacijų projektams, susijusiems su pilietiniu ir patriotiniu ugdymu, remti.

Labiausiai 2009 metais, palyginti su praėjusiais metais, sumažintos investicijos į infrastruktūrą – 14 mln. Lt, arba 33 proc. Įsigijimų srityje atsisakyta projektų, kurie tiesiogiai nesusiję su gynybos pajėgumų stiprinimu: atsisakyta įsigyti dalies administracinio transporto, ūkinio inventoriaus ir organizacinės įrangos.

2007 metais Lietuva, kurios gynybos išlaidos tuo metu buvo 1,18 proc. BVP, pagal gynybos išlaidas tarp 26 NATO valstybių (neįskaitant Islandijos, kuri neturi kariuomenės) buvo 22-oji. Tais pačiais metais Lietuvos kaimynės Latvijos gynybos išlaidos buvo 1,61 proc. BVP, o Estijos – 1,62 proc. Nuo 2005 metų Lietuvos gynybai skirta procentinė BVP dalis nuolat mažėjo. 2005 metais Lietuvos gynybos išlaidos buvo 1,23 proc. BVP, 2006 ir 2007 metais – 1,18 proc., 2008 metais – 1,12 proc.

Krašto apsaugos ministerijos 2008 m. patikslinti asignavimai buvo 1 277,7 mln. Lt, arba 1,11 proc. BVP (114 758 mln. Lt), t.y. 140,8 mln. litų daugiau, arba 12,4 proc., lyginant su 2007 m.

Iš valstybės biudžeto gauta 1 246,8 mln. Lt, arba 1,08 proc. BVP (115 225 mln. Lt).

2009 metais tęsiami pagrindiniai ilgalaikiai krašto apsaugos sistemos (KAS) plėtros projektai

ILGOJO NUOTOLIO RADARAI

Vienas didžiausių projektų, kuris bus tęsiamas ir šiais metais, – Lietuvos oro erdvės stebėjimo sistemos tobulinimo projektas, pradėtas 2007 metais. Pagal jį iki 2015 metų planuojama įsigyti du ilgojo nuotolio radarus, pakeisiančius dabar naudojamą pasenusią sovietų gamybos radiolokacinę techniką, ir sukurti nacionalinę oro erdvės sistemą, kuri būtų integruota į NATO oro gynybos sistemą.

TAKTINIAI TRANSPORTO LĒKTUVAI

Iki kitų metų planuojama visiškai atsiskaityti su Italijos bendrove „Alenia Aeronautica“, su kuria sutartį dėl trijų lengvųjų taktinių lėktuvų C-27J „Spartan“ įsigijimo 2006 metais pasirašė Lietuvos kariuomenė. Pagal šią sutartį bendrovė įsipareigojo perduoti Lietuvai tris transportinius lėktuvus „Spartan“, atsarginių detalių, logistinės įrangos, taip pat paruošti lėktuvų pilotus ir techninį personalą. Iki šiol Lietuva jau gavo du „Spartan“ lėktuvus, o iki 2009 metų pabaigos planuojama gauti ir trečiąjį.

LAIVAI MINININKAI IR PATRULINIAI LAIVAI

Igyvendindama 2006 metais Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintą Krašto apsaugos sistemos plėtros programą, KAM šiais metais tęs laivų minininkų ir patrulinių laivų įsigijimo projektus. 2007 metų balandį Lietuva ir Danija pasirašė sutartį dėl trijų daugiafunkcinių „Standart Flex 300“ klasės patrulinių laivų ir laivų pabūklų pardavimo Lietuvai. Pagal šią sutartį pirmasis patrulinis laivas Lietuvos karinėms jūrų pajėgoms buvo perduotas praėjusių metų gegužės pabaigoje, šių metų sausį Klaipėdoje prisišvartavo jau antrasis laivas, trečiąjį laivą planuojama gauti iki 2010 metų.

Pagal 2008 metų Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos ir Jungtinės Karalystės gynybos ministerijos susitarimą Lietuva iki 2011 metų planuoja pirkti du JK karališkojo laivyno HUNT klasės laivus ir laivų modernizavimo paslaugas. Šie du laivai pakeis dabar naudojamus LINDAU klasės minų paieškos laivus.

Patruliniai ir minų paieškos laivai užtikrins Lietuvos, kaip priimančiosios šalies, paramą sąjungininkams, jei

» Šiais metais Lietuvą turėtų pasiekti vienas brangiausių Lietuvos kariuomenės pirkinų – trečiasis lengvasis taktinis lėktuvas C-27J „Spartan“.

reiktų priimti jų pastiprinimą krizės atveju, taip pat padės įgyvendinti kitus KAS uždavinius: užtikrinti Lietuvos teritorinės jūros ir išskirtinės ekonominės zonos kontrolę ir gynybą, užtikrinti Lietuvos Respublikos suverenitetą, taip pat vykdyti paieškos ir gelbėjimo jūroje darbus.

Nauji laivai minininkai bus priskirti NATO greitojo reagavimo kovos su minomis junginiui ir pakaitomis bei rotacijos principu su kitų NATO šalių laivais dalyvaus šio junginio minų paieškos ir išminavimo operacijose.

Lietuva, kaip NATO narė, dalyvauja NATO pajėgų planavimo procese ir kartu su kitomis Baltijos valstybėmis specializuojasi išminavimo srityje, t.y. plėtoja pajėgumus, kurie būtų NATO išminavimo pajėgų dalis.

DAUGIAFUNKCINĖS TRANSPORTO PRIEMONĖS IR ŠAULIO GINKLUOTĖ

Šiais metais KAM taip pat planuoja baigti 2007 metais pradėtus daugiafunkcinės paskirties šarvuotų PLS tipo sunkvežimių įsigijimo ir šaulio ginkluotės (automatinių šautuvų ir pistoletų įsigijimo) atnaujinimo projektus.

Projektas, projekto įgyvendinimo laikotarpis	Bendra projekto įgyvendinimo kaina	Lėšos, numatytos projektui įgyvendinti šiais metais
Didelio nuotolio radarų įsigijimo ir oro erdvės stebėjimo sistemos tobulinimo projektas, 2008–2015 m.	120 mln. Lt	2007 m. KAM pasirašė sutartį su NATO konsultacijų, valdymo ir kontrolės agentūra (angl. NC3A), kuria KAM įgaliojo agentūrą pagal NATO procedūras atlikti radarų pirkimą. Tiekėjas dar nenustatytas, todėl šiais metais didesnių įmokų neplanuojama.
Taktinių transporto lėktuvų įsigijimo projektas, 2007–2010 m.	306 mln. Lt	62,2 mln. Lt
Laivų minininkų įsigijimo projektas, 2008–2011 m.	191 mln. Lt	51,5 mln. Lt
Patrulinių laivų įsigijimo projektas, 2007–2010 m.	62,9 mln. Lt	15,7 mln. Lt
Daugiafunkcinių transporto priemonių įsigijimo projektas, 2007–2009 m.	87,7 mln. Lt	31,5 mln. Lt
Šaulio ginkluotės atnaujinimo projektas, 2007–2009 m.	53,7 mln. Lt	26,5 mln. Lt

» 2007 m. pradėtas Lietuvos oro erdvės stebėjimo sistemos tobulinimo projektas.

„Augame ir tvirtėjame“

INTERVIU SU KASP VADU PULKININKU ANTANU PLIESKIU

8

„Kardas“: Gerbiamas pulkininke, per 18 metų pokyčių savanorių pajėgose įvyko ne taip jau ir mažai. Kokias svarbiausias permainas galėtumėte įvardinti? Kokios naujos užduotys iškeltos Jūsų vadovaujamos pajėgoms, nemint, žinoma, svarbiausiosios – tėvynės gynimo?

PLK. A. PLIESKIS: Be abejo, savanorių pajėgos nuolat kinta ir kis ateityje. Buvo laikmetis, kai savanoriai vykdė užduotis tik Lietuvos teritorijoje. Šiandien situacija pasikeitė ir į „gynybos“ sąvoką galime žiūrėti daug plačiau. Savanoriai jau kuris laikas tarnauja misijose už savos šalies ribų. Pirmiausia buvo Kosovas, po to Afganistanas. Žinoma, kitoks ir aprūpinimas, ir ginkluotė. Senas kovinio rengimo programos keičia naujos. Rengiame ne vien karius ir padalinius, bet ir specialistus. Apibendrinami pastarųjų metų patirtį, galime pasakyti, kad matome ne vien kiekybinius, bet ir kokybinius pokyčius.

„Kardas“: Taigi galime daryti išvadą, jog šios transformacijos susijusios su visomis ginkluotosiomis pajėgomis?

PLK. A. PLIESKIS: Taip, tai susiję su perėjimu nuo teritorinės prie kolektyvinės gynybos.

„Kardas“: Iš tikrųjų anksčiau KASP rinktinių štabai buvo vadinami „teritorinės gynybos štabais“. Po to jie tapo tiesiog rinktinių štabais. O kaip yra dabar? Kas, be pavadinimų, keičiasi ir kokie optimalūs organizaciniai variantai pasirinkti?

PLK. A. PLIESKIS: Pernelyg nesigilindami į strateginę klausimo pusę, galime pažymėti, jog KASP tapo integruota LK Sausumos pajėgų dalimi.

Kaip minėjau, labiausiai keitėsi užduotys, keliamos savanoriams. Į tai tenka adekvačiai reaguoti organizaciniu požiūriu. Savanorių pajėgos „sustambėjo“ – kalbant tiek

fizine, tiek geografine prasme. Anksčiau buvusios dešimt rinktinių dabar performuotos į penkias didesnes. Tai leido pereiti prie optimalios valdymo struktūros. Padalinių ir žmonių skaičius po šios transformacijos nepakito. Nors naujos rinktinės išdėstytos teritoriniu principu, funkciškai joms jau ne visai tinka „teritorinės gynybos rinktinių“ pavadinimas. Tačiau, kaip minėjau, tai strateginio lygio koncepcija, ir ją apibrėžti nėra vien KASP vado prerogatyva...

„Kardas“: Jeigu kalbėtume apie pajėgų „kiekybę“ – kokios tendencijos pastebimos pastaruoju metu? Ar savanorių skaičius didėja, mažėja ar išlieka nepakitęs? Ką galite pasakyti apie karių savanorių skaičiaus ir kovinio pasirengimo lygio santykį?

PLK. A. PLIESKIS: Karių savanorių skaičiaus kitimas kariuomenėje yra ypač susijęs su visuomenės požiūriu į savo šalies saugumą ir gynybą. KASP yra tokių visuomeninių vertinimų atspindys. O parengtų karių skaičius, nėra mažas lyginant su visomis pajėgomis. Be abejo, visuomenei pritarus gintis iškilus pavojui, t.y. 1991–1992 m., savanorių buvo apie 10–12 tūkst. Šiuo metu jų yra dvigubai mažiau. Tai galima vertinti nebūtinai kaip visuomenės „atšalimą“, bet ir kaip jos suvokimą, kad saugumo situacija stabilii, o dabartinė kariuomenė yra verta pasitikėjimo. Tačiau manyčiau, jog dabartinė KASP struktūra leidžia papildyti pajėgas ir esu suinteresuotas, kad savanoriais taptų daugiau šalies gyventojų. Logiška, kad kiekvienas šalies pilietis būtų susipažinęs su karybos pagrindais tam, kad prireikus ją galėtų apginti.

„Kardas“: ...Tuo labiau, kad konstitucinės tėvynės gynybos pareigos niekas nepanaikino, o karo prievolė tik sustabdyta...

PLK. A. PLIESKIS: Be abejo, teirautasi, ar po karo prievolės sustabdymo dar kas nors eis tarnauti į savanorių pajėgas – neva kariuomenei reikalingi vien profesionalai... Galiu drąsiai pasakyti, kad tokios mintys neturi pagrindo ir pajėgoms jokios įtakos neturės. Per aštuoniolika gyvavimo metų jaučiama pajėgų jaunėjimo tendencija. Tarnaujančiųjų KASP amžiaus vidurkis – nuo 22 iki 25 metų. Taigi jauni žmonės nėra abejingi krašto saugumui ir jo gynimo idėjoms.

„Kardas“: Turint omenyje, jog optimalus profesinės kariuomenės kario amžius turėtų būti panašus ar net kiek

didesnis, galima teigti, kad KASP laikytinos ne tik aktyviuoju rezervu, bet ir savotišku „tramplinu“ į profesinę karo tarnybą?

PLK. A. PLIESKIS: Tai nėra paslaptis: iš mūsų pajėgų nemažai sėkmingai pasirengusių žmonių pereina į profesinę tarnybą. Jokių kliūčių nėra. Tiems vaikinams ar merginoms galima tik padėti, nes jų supratimas apie kariuomenę ir keliamus reikalavimus yra daug platesnis, o atsakomybės jausmas didesnis. O jis, kaip žinome, yra vienas iš pagrindinių kario prioritetų.

„Kardas“: Pakalbėkime apie užsienio patirtį. Ar tobulinant savanorių pajėgas buvo nagrinėjamas analogiškų organizacijų patyrimas ir kas konkrečiai buvo panaudota ir pritaikyta?

PLK. A. PLIESKIS: Buvo susipažinta su Danijos, Švedijos, JAV nacionalinių gvardijų patirtimi. Analizuojant tampa aišku, kad tai, ką mes darome, praktiškai panašu. Vienas iš naujesnių dalykų, prie kurio, remdamiesi Vakarų patirtimi, rengiamės pereiti, bus trijų lygių kovinis rengimas. Šiuos lygius atitinkantys padaliniai skirsis kovine parengtimi. Pirmasis lygis – individualusis kario rengimas. Antrasis lygis – tai specialistų rengimas bei pradinis kolektyvinis rengimas. Toliau bus vykdomas tik kolektyvinis rengimas būrio ir kuopos sudėtyje. Šios pajėgos atliks įvairias užduotis – taip pat ir vyks į misijas.

„Kardas“: Į KASP ateina nemažai įvairiai pasirengusių žmonių. Kaip jie bus paskirstomi?

PLK. A. PLIESKIS: Pirmiausia bus nustatomas norinčiojo tarnauti pasirengimo ir kvalifikacijos lygis. Jei savanoris anksčiau tarnavo – be abejo, jo lygis bus kitoks nei ką tik atėjusio naujoko. Tačiau skiriant karį į tam tikrus padalinius bus atsižvelgiama ir į jo motyvaciją ir asmeninius pageidavimus. Iškelę sau aukštus tikslus žmogus galės eiti specialisto keliu. Mums reikalingi ir instruktoriai, ir kito profilio darbuotojai.

„Kardas“: Trumpai apie specializaciją. Kokie kariniai specialistai yra ar bus rengiami KASP ir kokių specialistų paklausa pajėgose labiausiai juntama?

PLK. A. PLIESKIS: Šiuo metu itin didelė CIMIC specialistų paklausa. Šiuo metu juos jau padėjome ruošti. Taip pat reikalingi medikai, jau nekalbant apie įprasto profilio darbuotojus, kurie visada bus reikalingi kariuomenėje, – vairuotojus, technikus, logistikos specialistus ir pan.

Žinoma, KASP nerengia specialistų akademinę prasmę – tą daro civilinės mokymo įstaigos. Tačiau mes stengsimės sudaryti sąlygas daliai reikalingų darbuotojų baigti mokslus ar realizuoti savo sugebėjimus karinėje srityje. Yra numatyta koncepcija, jog kai kuriuos specialistus kariuomenė gali parengti savo jėgomis, tačiau tai bus vykdoma atskiruose

reguliariuosiuose vienetuose. Pavyzdžiui, logistas, gavęs bazinį karinį pasirengimą, bus deleguojamas į logistikos batalioną ir pan.

„Kardas“: KASP uždaviniai yra labai įvairūs. Savanorių pajėgos yra ir „tarpininkas“ tarp kariuomenės ir visuomenės, ir savotiška „profesionalų kalvė“. Be abejo, visuomeniniai renginiai ir aukšto lygio specialistų parengimas misijoms – gana skirtinga veikla. Kaip jūs tai suderinate?

PLK. A. PLIESKIS: Manau, kad prieštaravimų tarp vykdomos skirtingos veiklos nėra. Kiek teko girdėti bendraujant su įvairaus amžiaus savanoriais, tai nekelia problemų. Mūsų veiklos pagrindas yra savanoriškumo principas. Mūsų pajėgose niekas netarnauja per prievartą. Kadangi žmonės yra labai įvairaus amžiaus, pasirengimo ir interesų, jų valia pasirinkti jiems labiausiai tinkamą veiklos sritį. Įvairovė galbūt netgi paskatina veiklą ir vykstančius procesus. Tiek jaunas, tiek brandaus amžiaus žmogus mato savas perspektyvas ir realizuoja save pagal galimybes. Yra atvejų, kai tėvas sėkmingai tarnauja su savo sūnumis.

Kalbėdami apie savanoriškumo principą, prisiminkime ir pirmąją Lietuvos kariuomenę – joje praktiškai nebuvo ribos tarp kariuomenės ir visuomenės. Galiausiai atvirumas – būtent tai, ko reikia mūsų tarnybai.

„Kardas“: Kaip sekasi pritraukti į tarnybą naujus savanorius?

PLK. A. PLIESKIS: Kaip įprastai. Tą darbą darome nuosekliai. Nesiejame to, tarkime, tik su viena ar kita valstybine švente. Susitikimai vyksta nuolat ir su įvairaus amžiaus visuomenės grupėmis. Natūralu, kad kiekvienas žmogus supranta informaciją apie tarnybą KASP savaip, tačiau tai neišvengiama. Mūsų užduotis – kuo objektyviau pateikti medžiagą ir atsakyti į rūpimus klausimus. Iš esmės būtų nekorektiška teigti, jog kariai savanoriai ir profesinės tarnybos kariai yra skirtingų kategorijų. Galų gale jų tikslas bendras – profesionaliai atlikti užduotis. Misija – aukščiausias gebėjimo atlikti užduotis kriterijus. Kaip tik jose kariai savanoriai susilaukia pačių aukščiausių įvertinimų.

„Kardas“: Ką galėtumėte pasakyti apie KASP perspektyvas?

PLK. A. PLIESKIS: Ką gi, manau, jog pajėgos toliau tobulės, karių gretos gausės. Tai turės įtakos bendram mūsų valstybės saugumui. KASP įkūrimo metinių proga norėčiau pasveikinti visus esamus ir būsimus savanorius ir palinkėti jiems geriausios kloties tarnyboje.

■ Parengė DARIUS SUTKUS

Arvydas Anušauskas: „Didesnį vaidmenį reikėtų skirti savanorių pajėgoms“

KLAUSIMUS, KURIE AKTUALŪS GINKLUOTŲJŲ PAJĖGŲ KARIAMS, PAREIGŪNAMS IR VISIEMS, BESIRŪPINANTIEMS MŪSŲ ŠALIES SAUGUMU, PATEIKĖME LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO NACIONALINIO SAUGUMO IR GYNYBOS KOMITETO PIRMININKUI DR. ARVYDUI ANUŠAUSKUI.

10 | Vadovaujate Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui. Kokius numatote pagrindinius komiteto veiklos prioritetus?

Vadovauju komitetui 55 dienas (pokalbis vyko 2009 m. sausio 14 d. – M.V.). Pagrindiniai komiteto veiklos prioritetai:

- nacionalinio saugumo ir gynybos politiką reglamentuojančių įstatymų nuostatų įvertinimas ir prireikus – projektų parengimas;
- Valstybės saugumo departamento įstatymo pakeitimas, siekiant patobulinti nuostatas dėl departamento valdymo, nustatyti aiškesnes Seimo, Prezidento ir Vyriausybės funkcijas, formuojant užduotis ir vykdant specialiųjų tarnybų veiklos kontrolę;
- iliustracijos proceso pabaigą reglamentuojančių įstatymų projektų parengimas.

Reikia tokios operatyvinę veiklą vykdančių specialiųjų tarnybų kontrolės, kad visuomenei nekiltų klausimų dėl jų veiklos teisėtumo ar konstitucinių laisvių ir teisių paisymo.

Kaip vertinate mūsų kariuomenės, visos krašto apsaugos sistemos būklę? Kokius įstatymus ar jų pataisas, susijusias su krašto apsaugos sistema, ketinate inicijuoti?

Kariuomenės, kaip ir visos krašto apsaugos sistemos būklė nebloga, tačiau yra problemų, kurias reikia spręsti. Vykdamt įsipareigojimus NATO, turės didėti (nors

dabartinėmis sąlygomis tai ir labai sunku įgyvendinti) gynybai skiriamos lėšos. Taip pat numatome skirti didesnį dėmesį kariams savanoriams: jų pritraukimo į tarnybą, skatinimo ir motyvacijos sistemos kūrimui. Seimo pavasario sesijoje planuojame svarstyti krašto apsaugos sistemos organizavimo ir Karo tarnybos įstatymo pakeitimo projektą, kuris užtikrins mūsų kariuomenės transformaciją.

Lietuvos kariuomenė pastaraisiais metais patyrė rimtų organizacinių pokyčių. Visiškai atsisakyta šauktinių, pereita prie profesinės tarnybos. Kaip vertinate šį sprendimą? Ar nesusidursime su kariuomenės rezervo rengimo problemomis?

2008 m. buvo priimtas sprendimas atsisakyti privalomosios karo tarnybos. Manėčiau, kad toks sprendimas buvo priimtas skubotai, neatsižvelgiant į visas aplinkybes. Išanalizavus kitų šalių patirtį matyti, kad pasirinktas per trumpas laikotarpis pasiruošti permainoms. Trūko visuomenės diskusijų šiuo aktualiu klausimu. Juk kariuomenei reikalingo rezervo rengimas jau ilgą laiką buvo problema (dėl dėmesio ir finansų trūkumo). Manytume, kad reikėtų skirti didesnį vaidmenį Krašto apsaugos savanorių pajėgoms, kurios rengs aktyvųjį rezervą. Aktyviojo rezervo kariai prireikus galės papildyti kitus Lietuvos kariuomenės vienetus, siunčiamus dalyvauti tarptautinėse operacijose ar atlikti kitas aktyviojo rezervo užduotis.

Kokios, jūsų akimis, yra pagrindinės mūsų kariuomenės problemos ir kokie galimi jų sprendimo būdai?

Pagrindiniai iššūkiai: karių savanorių pritraukimo į tarnybą, skatinimo ir motyvacijos sistemos sukūrimas, mobilizacinio rezervo rengimo koncepcijos parengimas, Lietuvos šaulių sąjungos vaidmens stiprinimas nacionalinio saugumo ir gynybos sistemoje. Komitetas planuoja didesnę dėmesį skirti parlamentinei gynybos įsigijimų kontrolei stiprinti (tai turi būti maksimaliai skaidrūs sandėriai). Didesnę dėmesį kariuomenė turėtų skirti įgyvendinti Šiaurės Atlanto sutarties 3 straipsnį, kuriuo Lietuva įsipareigojo savo pačios bei Aljanso narių tarpusavio paramos priemonėmis palaikyti ir plėtoti individualų bei kolektyvinį pajėgumą ginkluotam užpuolimui atremti. Išskirtinį dėmesį planuojame skirti Lietuvos oro erdvės kontrolei stiprinti, kad būtų užtikrintas visos NATO oro erdvės integralumas. Tam numatyta stiprinti Lietuvos oro erdvę, vadovaujantis NATO konsultacijų, vadovavimo ir valdymo agentūros parengta studija.

Lietuva turi rimtų įsipareigojimų savo tarptautiniams partneriams. Dalyvaujame misijose užsienyje, vadovaujame Goro provincijos atkūrimo grupei Afganistane. Sunkėjant ekonominei situacijai šalyje, neabejotinai daugės politikų bei visuomenės balsų, raginančių peržiūrėti įsipareigojimus, taupyti lėšas. Kokios pozicijos laikysitės Jūs?

Manytume, kad taupyti tarptautinių operacijų sąskaita netikslinga, tačiau mūsų dalyvavimo tarptautinėse operacijose prioritetai gali ir keistis. Manychiau, kad mūsų karinė misija Afganistane šiuo metu yra reikšmingiausia, kalbant apie tarptautinius įsipareigojimus. Bet iš savo pusės ir Lietuva turi siekti, kad NATO įsipareigojimus savo narėms pagal Šiaurės Atlanto sutarties 5-ąjį sutarties straipsnį konkretizuotų ir turėtų konkrečius trijų Baltijos šalių apgynimo karinius planus.

Šalies ginkluotąsias pajėgas plačiaja prasme sudaro ne tik kariuomenė, bet ir Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Viešojo saugumo pajėgos, policija. Iki šiol kariuomenė ir vidaus reikalų sistemos tarnybos tarpusavyje bendradarbiauja minimaliai. Ar nevertėtų gilinti abipusio bendradarbiavimo – kariuomenei prireikus ateiti į pagalbą policijai, pasieniečiams, o VRM struktūrinius padalinius rengti sąveikai su kariuomene, prireikus ginti kraštą nuo išorės agresijos?

Lietuvos kariuomenės bendradarbiavimą su vidaus reikalų sistemos tarnybomis galima būtų suaktyvinti, surengiant bendras pratybas ar mokymus. Tarpusavio sąveika yra numatyta ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo sutartyse. Negalima pamiršti, kad ir dabar prireikus kariai dalyvauja teikiant pagalbą civiliams, gelbėjimo operacijose.

Esate profesionalus istorikas, puikiai susipažinęs su pokario partizanų kovomis, jų taktika. Ar dabartinė Lietuvos kariuomenė pakankamai įvertina, analizuoja šiuos klausimus. Ar informacija apie partizanų kovas, jų pasiekimus ir klaidas yra reikalinga ir vertinga dabartinei Lietuvos kariuomenei, kurioje akcentuojami ne teritorinės, bet kolektyvinės gynybos principai?

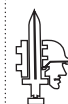
Garbingos ir didvyriškos mūsų partizanų kovos negali būti užmirštos. Jau daugiau kaip penkiolika metų nagrinėjama jų patirtis. Juk mobilūs, sunkiai aptinkami nedideli daliniai priešui smogdavo skausmingus smūgius. Žinoma, tai jau istorija, bet remdamiesi kolektyvinės gynybos principais neturėtume užmiršti Šiaurės Atlanto sutarties 3 straipsnio, kuriuo Lietuva įsipareigojo savo pačios bei Aljanso narių tarpusavio paramos priemonėmis palaikyti ir plėtoti individualų bei kolektyvinį pajėgumą ginkluotam užpuolimui atremti. Istorinis patyrimas buvo ir yra reikšmingas ugdant Lietuvos karius.

Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi nūdienos iššūkiai Lietuvos nacionaliniam saugumui? Ar esame tinkamai pasirengę juos priimti?

2009 m. pradžios Rusijos ir Ukrainos dujų konfliktas, be „žydrojo kuro“ palikęs dalį Europos, privertė sunerinti ir Lietuvą. Energetinis saugumas, energijos ištekliai ir jų tiekimas tapo strateginiu klausimu. Grėsmė, kad nutrūks dujų ar naftos tiekimas Lietuvai, yra didelė, todėl tai yra vienas iš didžiausių iššūkių Lietuvos nacionaliniam saugumui. Iš kitos pusės socialinė įtampa išskylant ekonominiams sunkumams taip pat gali tapti iššūkiu nacionaliniam saugumui. Aš manau, mes galime įveikti bet kokias krizes, bet tam reikalingas tarpusavio pasitikėjimas, sunkumų laikinumo suvokimas, skirtingų visuomeninių bei profesinių grupių solidarumas įveikiant iškilusius sunkumus. To kol kas pasigendu.

Dėkoju už atsakymus.

■ Kalbėjosi DR. MANVYDAS VITKŪNAS

Ar mūsų kariuomenė apgins Lietuvą?

Lietuvos kariuomenės įkūrimo 90-ųjų metinių proga Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, sveikindamas Lietuvos karius ir visus išskilmingo renginio dalyvius, pasakė tokius žodžius: „*Lietuvos kariai – tai profesionalūs sąjungininkai, pasirengimu nenusileidžiantys kolegoms iš stipriausių valstybių... Lietuvos piliečiai žino, kad kilus grėsmei ar ištikus nelaimei, visada yra iš kur laukti pagalbos.*“

12 **B**uvęs krašto apsaugos ministras Juozas Olekas įvertino Lietuvos kariuomenę kaip modernią, profesionalią, pasirengusią įgyvendinti jai iškeltus uždavinius.

Taip, norėtusi, kad iš tiesų taip būtų, tačiau susidariau nuomonę, kad Lietuvos kariuomenė ruošiama ketvirtosios kartos kariniams konfliktams, t. y. praeities karams ir tarptautinėms taikos palaikymo misijoms.

Mano manymu, karų teorija ir kovinio pasipriešinimo būdai visada turi lenkti praktiką ir bent bendrais bruožais parodyti, kad ateitis, artima ir tolima, turi būti kuriama jau šiandien. Perspektyvų ateities kelią reikia ne rinktis, bet kurti, ir kūrimo procesas turi keisti patį kūrėją ir jo ateitį.

Pažvelkime į dabartinę situaciją.

Rusija neslepia troškimo peržiūrėti buvusios imperijos valdas. Nors Baltijos šalys gyventojų skaičiumi mažos, tačiau lojalios ir aktyvios NATO ir ES narės. Kremlius, pasirašinėdamas dvišales sutartis su atskiromis Europos valstybėmis, nuolat užsimena, kad arogantiški, daug problemų keliantys baltai stovi skersai kelio. Kuo mažiau priešinamasi Rusijai, tuo įnirtingiau ji pasiryžusi izoliuoti Baltijos šalis.

Praėjusių metų pabaigoje iš Kaliningrado srities geležinkeliu per Lietuvos teritoriją buvo išvežti keli šimtai senų tankų. Gal tokį reiškinį reikėtų laikyti nusiginklavimu ir džiaugtis? Anaiptol. Džiaugtis per anksti, tačiau reikia rimtai susirūpinti. Ten pradedama dislokuoti naujos kartos moderni ginkluotė. Beje, Rusija milžiniškai padidino karinį biudžetą: naujausiais duomenimis, paskelbti skaičiai siekia beveik penkis trilijonus rublių (apytiksliai 190 milijardus dolerių), ir juos planuojama išleisti

» *Krašto apsaugos savanoris kūrėjas, Karininko garbės kodekso riteris, dm. plk. doc. dr. Algimantas Vaitkaitis*

iki 2015 metų.

Jau 2000-aisiais metais Rusijos karinės srities mokslininkai pradėjo aktyviai domėtis nekontaktiniais karais. Juose pradedami naudoti naujos kartos ginklai – itin tikslūs, kurių poveikis grindžiamas naujais fiziniais principais, informacinėmis priemonėmis ir radioelektroninio pasipriešinimo sistemomis. Todėl keičiasi karo principai, kyla naujos problemos, kariniams vienetais keliami nauji reikalavimai, reikia keisti ir naujai spręsti daugelį klausimų, užtikrinančių valstybės saugumą.

Rusų mokslininkų duomenimis, kai kurios valstybės (apie save nutyli!) atliks šeštąją revoliuciją karybos meno srityje ir 2010–2015 metais bus pasiruošusios nekontaktiniam karui.

Pakalbėkime apie Lietuvos kariuomenės transformaciją, vadovaudamiesi Laimio Bratiko straipsniu „Penki žingsniai, pakeisiantys Lietuvos kariuomenę“ („Kardas“, 2008, Nr. 2). Publikacijoje išdėstytos Lietuvos kariuomenės transformacijos projekto vadovo plk. (dabar brg. gen.) Gintauto Zenkevičiaus mintys: „*Sausumos pajė-*

» *Taktinės raketinės sistemos „Iskander“ ir priešraketinės gynybos skydas yra tik šių dienų aktualija – netolimoje ateityje vyks nekontaktiniai karai.*

gos yra pagrindinės Lietuvos kariuomenės pajėgos, turinčios daugiausia operacinių vienetų, skirtų Lietuvos gynybos užduotims vykdyti ir dalyvauti tarptautinėse atsako į krizes operacijose.“

Kas gi čia naujo? Kaip galėsime panaudoti sausumos pajėgas prieš šeštos kartos ginkluotę? Į kokius taikinius šaudysime, kai arti nematysime priešo?

Algirdo V. Kanaukos straipsnyje paminėta Lietuvos karo akademijos profesoriaus Algimanto Ambrazevičiaus puiki nauja mintis apie lazerius, naudojamus pasipriešinti antpuoliams iš oro („Kardas“, 2008, Nr. 4).

Darius Sutkus tame pačiame „Kardo“ numeryje aprašo 2007 m. JAV atliktus lazerio COIL bandymus ir lazerio analogo SHEL panaudojimą. Šis ginklas sava-rankiškai aptinka, identifikuoja ir gali tiksliai pataikyti, numušti raketas pradinėje vertikalioje kilimo fazėje. Arba kitas projektas – priešraketinės gynybos lazerinis pabūklas. Tokios ginkluotės mūsų kariuomenei reikia jau dabar. Tik jokių išvadų, kurios sudomintų KAS vadovybę, autorius nepateikia.

Manau, kad Krašto apsaugos ministerijai bendraujant su NATO šalių atstovais reikia rimtai aptarti naujos ginkluotės kūrimą, ateityje numatant galimybę pasi-

priešinti nekontaktinio karinio konflikto metu, glaudžiau bendradarbiauti su Lietuvos universitetais, panaudoti jų mokslinį potencialą, finansuojant karinius užsakymus, kuriant naują ginkluotę.

Džiugina Lietuvos kariuomenės vado gen. ltn. Valdo Tutkaus pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Vilniaus Gedimino technikos universitetu. Tokių sutarčių reikėtų ir su kitomis aukštosiomis mokyklomis.

Jau kelinti metai stringa krašto apsaugos sistemos finansavimas. Praėjo beveik 10 metų, kai vienuolika partijų vadovų pasirašė, kad KAS bus skiriama 2% BVP. Parašai liko, tačiau, pasirodo, tai neįpareigoja gerbiamų partijų lyderių atsakingai pasielgti. Galiu tik pritarti gynybos patarėjui Vaidotui Urbeliui: „Jeigu gynybai būtų skiriama 5% BVP, mūsų valstybė galėtų ir dalyvauti tarptautinėse operacijose, ir pasirengti visuotinei gynybai.“ Užtektų ir 3,5% BVP, jeigu lėšos būtų gerai paskirstomos, tačiau jų skiriama tik truputį daugiau nei 1%.

Būtina skubiai kardinaliai pertvarkyti ir reformuoti krašto apsaugos sistemą, reikia ir naujos nacionalinio saugumo koncepcijos. Karinė reforma turi padėti realiai apsaugoti valstybę atgrasančiomis priemonėmis – tiek karinėmis, tiek nekarinėmis. Turime peržiūrėti visas karinės jėgos organizacijas, vadovaudamiesi šio laiko iššūkiais (turiu omenyje ne krašto apsaugos sistemos, jos karinių padalinių reformą, o būtent valstybės karinę reformą).

Krašto apsaugos sistemą reikėtų reformuoti atsižvelgiant ne į dabartinius iššūkius, o vadovaujantis grėsmėmis, kurios galimos 2015–2020 m. ir tolesniais (iki 2030 m.) metais.

Reformuoti reikia kuo greičiau, nes kas spės pertvarkyti valstybines ir karines organizacijas iki 2010–2015 metų, tas galės jaustis „ant balto žirgo“.

Karinės pajėgos, galinčios dalyvauti ateities nekontaktiniuose karuose, kainuoja tiek, kiek valstybė brangina savo suverenitetą, o visuomenė – savo laisvę.

■ Dm. plk. doc. dr. ALGIMANTAS VAITKAITIS

Lietuvos kariuomenės vertybių transformacijos

Tęsinys. Pradžia – 2008 m. „Karde“ Nr. 6.

ŠIO STRAIPSNIO TIKSLAS – PABANDYTI, REMIANTIS ISTORINIŲ IR Palyginamuoju metodu, apžvelgti, kaip keičiasi mūsų kariuomenės vertybės, kokios jos buvo praeityje, kokią įtaką jos patiria dabar ir koks bus transformacijos procesas. Transformacijų suvokimas turėtų padėti ne tik pamatyti, kas vyksta mūsų kariuomenėje, bet ir kryptingai veikti šiuos procesus, siekiant tam tikros vidinės harmonijos. Šis kryptingas veikimas gali būti naujoji Lietuvos kariuomenės ideologija, kurią sukurti, manytume, pats laikas.

14

VERTYBIŲ TRANSFORMACIJA XX A. II PUSĖS KARIUOMENĖSE

Lietuva gyveno už Sovietų Sąjungos sukurtos geležinės uždangos, todėl informacija apie tai, kas vyksta Vakarų pasaulyje – Prancūzijoje, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ar Jungtinėse Valstijose, sunkiai pasiekdavo lietuvius, o jei ir pasiekdavo, tai labai ribota ir kryptinga. Sovietinė propaganda buvo pagrįsta savita įvykių interpretacija. Nedaugelis lietuvių tikėjo tomis pasakomis, dažnai manydavo priešingai. „Amerikos balsas“, Laisvosios Europos radijas teikė savo informaciją, siekdamai kovoti su sovietine propaganda ir formuoti teigiamą laisvojo pasaulio įvaizdį. Visa tai lėmė pakankamai sudėtingą ir prieštaringą situaciją, nutolusią nuo pačių svarbiausių 1945–1990 m. įvykių ir procesų. Vakarų pasaulį lietuviai dažnai arba idealizavo, arba buvo kupini sovietinio nepasitikėjimo, būdingo visai Sovietų Sąjungoje ilgai gyvenusiai kartai.

TRADICINĖS KAI KURIŲ ŠALIŲ VERTYBĖS

Idealaus Vakarų pasaulio įvaizdis pradėjo keistis, artimiau susipažinus su atskiromis šalimis ir jų kariuomenėmis. Dažniausiai įspūdis buvo teigiamas: ekonominis atotrūkis, žmogiški santykiai, ilgametės tradicijos traukė ir viliojo Lietuvos karininkus ir kariūnus, skatino

juos keisti Lietuvos kariuomenėje nusistovėjusius santykius, kopijuoti svetimų kariuomenių veiklos principus, o dar dažniau – tiesiogiai perimti. Kokios gi vertybės buvo lietuviams patrauklios?

Didžiausią įtaką darė, žinoma, galingiausia visų laikų valstybė – Jungtinės Amerikos Valstijos. Po II pasaulinio karo būtent JAV karinės pajėgos buvo aktyviausios visuose vietiniuose konfliktuose, jos saugojo Europą, be to, amerikietiška kultūra ir gyvenimo būdas darė didelę įtaką Europos ir apskritai Vakarų pasaulio kultūrai.

Jungtinių Amerikos valstijų kariuomenė didelį dėmesį skyrė savųjų tradicijų išsaugojimui ir technologijų kūrimui. Amerikos kariuomenės tradicijos daugiausiai atėjo iš Pilietinio, šiek tiek Nepriklausomybės karo, tačiau didžiausiu pasididžiavimo objektu tapo II pasaulinis karas, suformavęs dalinių karines tradicijas ir nulėmęs JAV pakilimą į supervalstybės lygmenį. Buvo išplėtotą kariuomenės vaidmens demokratinėje valstybėje teorija ir praktika, užtikrinant civilių kontrolę ginkluotosiomis pajėgomis, didelį dėmesį skiriant kariuomenės efektyvumui ir moralei. **JAV kariuomenė pasižymėjo sugebėjimu greitai mobilizuotis karo atveju, puikiai organizuoti karo pramonę, užnugario veiklą, derinti civilinę ir karinę gyvenimo sritis, nepasiduoti greitai panikai, išverti sunkumus ir priimti iššūkius.** Amerikos visuomenė neturėjo didelių

nevisavertiškumo kompleksų ir sveikai reagavo į krizes ir savosios vadovybės klaidas. Tačiau JAV kariuomenė turėjo ir nemažai trūkumų. Remdamiesi „jankio“ stereotipu, nesunkiai pastebėsime tam tikrą mąstymo šabloniškumą, individualizmo trūkumą, pasipūtimą, verteiškumą, nesugebėjimą suprasti kitaip mąstančių žmonių. Kadangi šioje didelėje šalyje nebuvo ir nėra vieningos tautos, vieningos religijos, jos patriotizmas buvo kuriamas dirbtinai ir palaikomas naudojant propagandą, pvz., filmus ir kitas priemones. Dėl šių priežasčių bandymas Lietuvos kariuomenėje pritaikyti JAV patirtį atnešė nemažai problemų: labai jau skyrėsi žmonių mentalitetas, ilgalaikės vertybės, valstybių dydžiai, ekonominis potencialas. Dėl šios skirtingos patirties JAV kariuomenės vertybių pritaikymas vyko labai paviršutiniškai, dažnai po NATO standartais slepiant paradžiškumą, kompetencijos stoką ir neefektyvias formas, perimant ginkluotę ar taktiką.

Nemažą įtaką mums padarė ir Vokietijos kariuomenė, kurioje stažavosi ne vienas kariuomenės elito atstovas. Vokietija tradiciškai buvo pavyzdys Lietuvos kariuomenei ilgus amžius: tiek XVIII a., Nepriklausomybės karo metu, tiek 1920–1940 m. Būtent remiantis vokiečių kariuomenės pavyzdžiu buvo vykdomos generolo S. Raštikio reformos (1935–1940 m.). Be to, teigiama įvaizdį suformavo bendradarbiavimas su Vokietijos kariuomene II pasaulinio karo metu. Savo kultūra vokiečiai buvo artimesni lietuviams nei amerikiečiai, britai ar prancūzai, todėl idėjų perdavimas vyko pakankamai sparčiai, ypač pirmuoju Lietuvos nepriklausomybės dešimtmėčiu, kai nemažai aukšto rango karininkų stažavosi Vokietijos karo mokyklose.

Vokietijos kariuomenė iš kitų šalių išsiskyrė ypatingomis vertybėmis. XIX a. pradžioje, patyrusi visišką katastrofą, Prūsijos karininkija pasuko reformų keliu ir suformavo ypatingą demokratinės kariuomenės tipą, kuris buvo tobulinamas visą XIX a. Tuo pat metu buvo išlaikomi kai kurie specifiniai luominės kariuomenės karininkijos bruožai. **Vokietijos kariuomenei XX a. buvo būdingas aukštas profesionalumo lygis, pareigingumas, rimtas požiūris į karybą, karo mokslus ir karių rengimą, įvairaus rango kariškių santykiuose buvo jaučiamas draugiškumas, kolegiškumas, pagarba vadovybei, aukšto lygio bendradarbiavimas, idėjiškumas, patriotizmas.** Kaip neigiamas savybes galima buvo iškirti polinkį į biurokratizmą, kariuomenės atotrūkį nuo visuomenės, pernelyg militarizuotą mąstymą, nevisavertiškumo kompleksą, pasireiškiantį panieka kitataučiams, tam tikrą savęs niekinimą ar su-reikšminimą, ypač atsiskleidžiantį pasiekus didesnių ar mažesnių laimėjimų.

Didžiosios Britanijos ir jos buvusių valdų, dominijų ar kolonijų: Kanados, Australijos, Pietų Afrikos Respublikos, kariuomenės ir laivynai pasižymėjo ypač giliomis tradicijomis, konservatyvumu, išlaikę daug luominės kariuomenės bruožų. Didžioji Britanija daugiausiai rėmėsi profesionalios savanorių kariuomenės tradicijomis. Britiško tipo pajėgos buvo pajėgios kovoti neatsižvelgiant į vykdomų karų teisėtumą, joms visada buvo būdingas tam tikras karinis šaunumas, tvirtumas, aukštas profesionalumo lygis, sugebėjimas veikti nežinomoje kultūrinėje aplinkoje, sugebėjimas visur jaustis kaip namie, aukštas bendras išsilavinimas, atsparumas nuostoliams ir aukoms, gilus patriotizmas, siejamas su monarchija ir jos tradicijomis. Tuo pat metu britai tebejautė didelį skirtumą tarp karininkų, puskarininkų ir kareivių, tarp tikrųjų britų ir kolonijų gyventojų, į visus ne britus žvelgė iš aukšto, būta didelio atotrūkio tarp kariuomenės ir visos monarchijos su visuomene.

Britanija patyrė didelį smūgį, kai po II pasaulinio karo palyginti greitai žlugo visa jos pasaulinė imperija, kai senomis priemonėmis jau nebebuvo galima valdyti tiek tautų ir teritorijų (krizės metai – 1945–1960), tačiau gana greitai Britanija pakeitė savo politinę kryptį, savanoriškai atsisakė savo formaliųjų pretenzijų, vis labiau siedama save su JAV vykdoma politika.

Nepaisant visų tendencijų, Didžioji Britanija išlaikė didžiosios valstybės statusą ir įtaką. Didžiosios Britanijos karinė patirtis ir tradicijos labai skiriasi nuo Lietuvos, todėl visa kariuomenės ideologija pas mus praktiškai netaikyta, nors ir buvo bandymų tiesiogiai perimti kai kurias tradicijas.

Prancūzijos kariuomenei būdingi dideli pakilimai ir žiaurūs pralaimėjimai (ne veltui jų istorija apima daugelį respublikų, imperijų ir vyriausybių). **Prancūzijos kariuomenei būdingas labai aukštas profesionalumo lygis, individualios karininkų moralinės ir profesinės vertybės, savarankiškas mąstymas, savo vertės jautimas, atsidavimas, bendroji kultūra, patriotizmas ir pilietiškumas, idealizmas ir lankstumas.** Tuo pat metu prancūzams būdinga pompastika, pasipūtimas, didelis karininkų ir kareivių tarpusavio atotrūkis, nesugebėjimas bendradarbiauti su kitomis šalimis, nepastovumas, pasidavimas panikai, neatsparumas rutinai ir sunkumams. Prancūzijos kariuomenė, panašiai kaip ir Didžiosios Britanijos ir jos Sandraugos šalių ginkluotosios pajėgos, po II pasaulinio karo patyrė daug skaudžių pralaimėjimų Indokinijoje, Alžyre ir kitose buvusiose kolonijose, todėl jos autoritetas gerokai buvo sušlubavęs. Bandymas bet kokia kaina pasiekti pergalę paskatino žiaurumus, kurie sukėlė kariuomenės ir visuo-

menės konfliktą, todėl tokių formuočių, kaip svetimšalių legionas, reikšmė nesumažėjo. Prancūzijoje studijavo nemažas būrelis Lietuvos karininkų, tačiau apie jų indėlį į Lietuvos kariuomenės kūrimą dar anksti kalbėti.

Švedijos karinės pajėgos, kuriose mokėsi ir stažavosi ne vienas Lietuvos karinio laivyno karininkas, pasižymėjo ir vis dar pasižymi aukštu idėjiniu lygiu, profesionalumu, pareigingumu ir kitomis savybėmis, būdingomis Vokietijos kariuomenei, tačiau nėra tokio bendruomeniško, draugiško, daugokai formalizmo. Švedijos kariuomenės ir laivyno kultūra turi šiaurietiško protestantizmo bruožų, kurie sunkiai derinasi su lietuviškąja Vidurio Rytų Europos katalikų kultūra. Švedų įtaka Lietuvoje nelabai jaučiama – trukdo pačios švedų visuomenės rezervuotas požiūris į Lietuvą ir palyginti silpni valstybių tarpusavio ryšiai.

Danijos kariuomenė darė ir tebedaro didelę įtaką Lietuvos kariuomenei tiek pirmaisiais nepriklausomybės metais, tiek vėlesniais laikais. Jos kultūra labai artima lietuviškajai. Nedidelės valstybės kompleksai, šiltesni žmonių tarpusavio santykiai daro Daniją labai priimtina Lietuvos karininkams ir, nors geopolitinė situacija ir patyrimas buvo labai skirtingi, vertybių požiūriu daugelis dalykų Danijoje Lietuvos kariuomenei gali tapti pavyzdžiu. Be to, Danijos kariuomenė nėra pasiekusi stulbinančių pergalių, greičiau priešingai, todėl Danijos pavyzdys mums yra artimas, bet nesektinas, suvokiant, kad Danijos ir Lietuvos kaimynai gerokai skiriasi, todėl abiejų valstybių draugystė vargu ar gali apsaugoti Lietuvą nuo agresyvių Rytų kaimynų. Tačiau šiandien daug ko galima ir reikia iš Danijos pasimokyti. Visų pirma danai išlaiko tam tikrą pastovumą ir nepuola per daug vaikyti naujovių, kurios iš esmės keičia sukauptą patirtį, nepuola visko kopijuoti, bet planingai ir sąmoningai kuria savąsias karines pajėgas.

XX a. pabaigoje išryškėjo didesnė takoskyra tarp didelių ir mažų kariuomenių. Valstybės, turinčios globalinių interesų, savo biudžetais ir kiekybinėmis charakteristikomis keliasdešimt kartų lenkia kitas, turinčias tik gynybinių interesų. Daug metų didelio karo nemačiusios valstybės ir visuomenės nelinkusios skirti daug dėmesio ginkluotosioms pajėgoms, jų finansavimui ir labai noriai remia iniciatyvas sutaupyti kariuomenės sąskaita, sumažinti piliečių prievoles, labiau pasikliauti sąjungininkų, visų pirma JAV, pagalba nei savosiomis pajėgomis ar pastangomis. Taip JAV kariuomenė tampa idealiu pavyzdžiu visoms jaunoms valstybėms ir jų ginkluotosioms pajėgoms, artėjančioms prie pagalbinių JAV kariuomenių tipo, kaip tai atsitiko Romos Imperijos laikais, kai prie

Romos legionų buvo kuriami *auxiliares* legionai ir *foederates* kavalerijos padaliniai. Tokia sistema gali būti ilgai gyvybinga, jeigu pačioje JAV išliks stabili valdymo sistema ir nebus pernelyg piktnaudžiaujama absoliučiu kariniu pranašumu. Tačiau sociologų ir politologų išvedžiojimai apie postmodernistinį kariuomenės raidos etapą, keičiantį visą ligšiolinę patirtį, atrodo ankstyvi ir pagrįsti per dideliu optimizmu, kuris atsiranda tiriant labai trumpą laikotarpį, sureikšminant technologijas, globalizaciją ir žmogų iš principo. Šią problemą reikėtų panagrinėti giliau.

Žmogus, pasiekęs tam tikrą sėkmę, yra linkęs manyti, kad taip bus ir ateityje. Toks žmogiškosios prigimties pasireiškimas buvo pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais, kai prakutę verslininkai puolė statyti didžiulius neskoningus namus, kurie dar ir šiandien stūkso didesnių ir mažesnių miestų priemiesčiuose nebaigti statyti, nes Rusijos krizė daugelį sėkmės kūdikių privertė bankrutuoti. Panašiai atsitinka ir valstybių gyvenime. Galėtume priminti naujai metus skaičiavusią Didžiąją Prancūzijos revoliuciją, Naująją Europą kūrusį Adolfą Hitlerį ar kokią laikinai sublizgėjusią supervalstybę, kurių ir pėdsakų šiandien neliko. Žmogiškoji prigimtis lemia polinkį save sureikšminti, ypač kada sekasi, ir nepaisyti amžinų partitės, bendravimo, tolerancijos ir tarpusavio pagarbos normų, kurios palaiko pusiausvyrą ir sudaro sąlygas visuomenei augti ir tobulėti. Veiksmas gimdo atoveiksmį, agresija skatina užpultąsias tautas vienyti, ir šiandien juokingai atrodantys nuskriaustieji po dešimtmečio gali tapti tokie pavojingi, jog nebebus priemonių juos nugalėti. Kaip esminės problemos pristatomi moterų ir netradicinės orientacijos asmenų įtraukimo į kariuomenės klausimai gali kilti tik persisotinusioje ir savimi patenkinatoje visuomenėje, kuri nesijaučia galinti būti užpulta iš tikrųjų. Atsipalaidavimas ir priešų nevertinimas yra pačios didžiausios klaidos, primenančios 1812 ir 1941 m. Maskvos kampanijas ir kitas avantiūras. Stebėjime situaciją ir būkime pasiruošę iššūkiams.

Jeigu pasitvirtintų pesimistinės autoriaus prognozės, šiandieninės saugumo sistemos artimiausiu laiku labai stipriai keisis, iš naujo peržiūrint vertybes, todėl noras kopijuoti Lietuvai gali labai pakenkti. Reikia pradėti mąstyti savarankiškai, numatant galimus pokyčius, ir kryptingai veikti vertybių transformacijas, suvokti reiškinių priežastis bet ne tik kovoti su pasekmėmis.

Tęsinys – kitame numeryje.

■ DR. VALDAS RAKUTIS

Peržengęs šimtmečio ribą

SAUSIO ŠEŠIOLIKTĄJĄ VILNIAUS KARININKŲ RAMOVĖJE VYKO IŠTIES NEEILINIS RENGINYS. GAUSUS SUSIRINKUSIŲJŲ BŪRYS SVEIKINO DIMISIJOS MAJORĄ AUGUSTĄ BERNADIŠIŲ, ŠVENČIANTĮ ŠIMTO METŲ SUKAKTĮ.

» Dm. mjr. A. Bernadišius šimto metų sukaktuvių minėjime. A. Pliadžio nuotr.

Aukščiausiųjų Krašto apsaugos ministerijos ir kariuomenės pareigūnų planus pagerbti Lietuvos kariuomenės veteraną sugriovė sausio 16-osios penktadienio neramumai, tačiau į garbingų sukaktuvių minėjimą atvyko krašto apsaugos viceministras, įvairių visuomeninių organizacijų atstovai, jubilato giminės, artimieji ir pažįstami. Renginiui iškilmingos nuotakos suteikė vyrų choras „Aidas“, renginį pradėjęs „Tautiška giesmė“. Juostą su išausta garbingų sukaktuvių data jubilatui užrišo aktyviai atkuriant krašto apsaugą dalyvavęs dim. plk. J. Paužuolis.

Po trumpo supažindinimo su jubilato biografija jam buvo sudainuota tarpukario daina „Mes Lietuvos kareivėliai“.

Kaip savo sveikinimo kalboje pastebėjo viceministras V. Umbrasas, „sveikinti **dviejų Respublikų karininką** yra daugiau nei garbė“. Nuo Krašto apsaugos minis-

terijos jubilatui buvo įteiktas įrėmintas sveikinimas su palinkėjimais bei šilkinis kaklaraištis su krašto apsaugos sistemos simbolika.

Lietuvos kariuomenės vado vardu sukaktuvininkui buvo palinkėta stiprybės, o šį palinkėjimą įprasmino A. Bernadišius skirtas simbolinis durklas su išgraviruotu vardiniu įrašu.

Kaip aktyvų visuomeninį veikėją dimisijos majorą pagerbė ir Vilniaus miesto tarybos atstovas J. Požėla, taip pat p. B. Galinienė, Tėvynės sąjungos Antakalnio skyriaus atstovė, kuri pasveikino A. Bernadišius Ministro Pirmininko vardu.

Iš tiesų daug matęs ir patyręs sukaktuvininkas jokių būdu neprimena žmogaus, gyvenančio vien atsiminimais. Buvęs tarpukario kariuomenės karininkas, vienas taikliausių jos šaulių, net ir dabar ne pagal amžių žvalus ir geros sveikatos.

Augustas Bernadišius gimė 1909 m. sausio 16 d. Panevėžio apskrityje, Troškūnų valsčiuje, Pasausių kaime, vidutinių valstiečių šeimoje. Baigęs gimnaziją, įstojo į Karo mokyklą, kurią sėkmingai užbaigė kartu su šešioliktąja absolventų laida. 1932 m. buvo paskirtas tarnauti IV būrio vadu į Lietuvos Kunigaikščio Mindaugo ketvirtąjį pėstininkų pulką. Kaip pareigingas ir perspektyvus karininkas, A. Bernadišius netrukus tapo to paties pulko automatinų pabūklų „Oerlikon“ atskirojo būrio vadu, o nuo 1935 m. tarnavo sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos vadu.

Tarybos metu A. Bernadišius rasdavo laiko ir netiesioginėms pareigoms: buvo pulko ramovės viršininkas, rūpinosi karių kultūrinio gyvenimu. Valstybė skyrė itin daug dėmesio kariuomenės kultūriniam ir tautiniam švietimui. Įgulos kariškiai mėgo dažnai organizuojamus meninius pasirodymus. Jie nevengdavo susitikti su lektorais, kurie lankydavosi pulke ir savo paskaito-

17

KARDAS 2009 m. Nr. 1 (436)

18

» A. Bernadišius – trečias iš dešinės
(nuotrauka – iš jubilato archyvo).

se pateikdavo kultūros naujienų, nagrinėdavo aktualias pasaulėžiūros temas, aktyviai diskutuodavo.

Kadangi pulke buvo skatinama kūno kultūra bei sportas, A. Bernadišius susirgo šaudymu ir atkakliai tobulino savo įgūdžius. Jis nagrinėjo visą jam prieinamą literatūrą apie sportinį šaudymą ir praktiškai įsisavindavo pateikiamas metodikas. Jis daug treniravosi, siekdamas, jo žodžiais, „visiškos ramybės būsenos prieš šūvį“. Noras ir užsispyrimas įvaldyti šautuvą atnešė rezultatų. Lietuvos sportinio šaudymo pirmenybėse 1936 ir 1938 m. jis laimėjo pirmąsias vietas ir prizus. 1938 m. Lietuvos kariuomenės sportinio šaudymo varžybose, kurios vyko kaip sudėtinė Pasaulio lietuvių olimpiados dalis, užėmė pirmąją vietą, už tai gavo ir tuometinio LK vado gen. S. Raštikio padėką. Iš viso A. Bernadišius surinko apie dvi dešimtis įvairių sportinių trofėjų, be to, jis tapo pirmuoju ir vieninteliu leitenantu, apdovanotu penktojo laipsnio Gedimino ordinu, įteiktu jam 1939 metais.

Kaip tik šie metai tapo lemtingų posūkių metais Lietuvai ir jos ginkluotosioms pajėgoms. A. Bernadišius dalyvavo Lietuvos kariuomenės žygyje į Vilnių, kurį jis prisimena lyg kelionę į pažadėtąją žemę. Deja, „amžinoji sostinė“ per lenkų okupacijos metus buvo apleista, o po kurio laiko prasidėjo visos Lietuvos tylioji sovietinė okupacija.

1940 m. A. Bernadišius sėkmingai išlaikė konkursinius egzaminus į Vytauto Didžiojo karo akademijos

kapitonų kursus. Tačiau po to, kai buvo suorganizuota „liaudies seimo“ rinkimų komedija ir Lietuvos Respublika buvo visiškai okupuota, jos kariuomenė buvo inkorporuota į Ypatingąją Pabaltijo karinę apygardą.

Ltn. A. Bernadišius buvo paskirtas į 29 šaulių teritorinį korpuso 184 divizijos 262 pulką 3 kulkosvaidžių kuopos vadu. Iš pradžių jo dalinys buvo dislokuotas Trakuose. Vėliau sovietų karinė vadovybė, nepasitikėdama „liaudies kariuomene“, perdisklokavo lietuvių dalinius į poligonus. Iškviešti „gauti nurodymų“ ar „pasitobulinti“ karininkai daugiau į savo padalinius nebesugrįždavo... Kaip pamena 1941 m. birželio sukilimo Sukilėlių sąjungos atstovas, kariams liko tik tylaus asmeninio protesto ir simbolinio pasipriešinimo galimybė. Jie buvo davę priesaiką, o nurodymo pasipriešinti okupantų savivalei nebuvo...

Sužinojęs, kad Vokietijos kariuomenė pradėjo SSRS puolimą, A. Bernadišius kartu su savo tarnybos draugais, iš viso apie 600 vyrų, pėsčiomis iš Varėnos poligono pradėjo žygiuoti į Vilnių. Sostinę jie pasiekė po paros. Nekreipdami dėmesio į pavojus (bet kuriuo metu jie galėjo būti apšaudyti ar patekti į aviacijos antskrydį), kariai pasiekė Vilnių. Nepaisydami nuovargio jie užėmė geležinkelio stoties rajoną ir išlaikė jį porą dienų, kol mieste pradėjo funkcionuoti naujai paskirtos valdžios institucijos.

Buvo tikimasi, jog vokiečiai suteiks Lietuvai nors dalinę nepriklausomybę, ir pradėjus organizuoti vietinės savisaugos dalinius, Lietuvos kariškiai gana noriai stojo į juos, laikydami tai būsimos atkurtos tautinės kariuomenės branduoliu. Ne išimtis buvo ir A. Bernadišius. Jis tapo II apsaugos pulko kariu, tačiau, matydamas jog vienas okupantas ne ką geresnis už kitą, po dviejų savaitių išėjo į atsargą ir persikėlė gyventi į tėviškę.

Nuo 1942 m. jis priklausė slapta veikusiam Troškūnų valsčiaus Lietuvos laisvės armijos (LLA) struktūriniam padaliniiui, kuriam vadovavo Lietuvos kariuomenės kapitonas A. Švilpa.

Antrosios sovietų okupacijos metu A. Bernadišius nusprendė pasitraukti toliau nuo gimtųjų vietų. Kurį laiką jis dirbo Vytėnuose (Jurbarko r.), vienuolių salesiečių mokykloje mokytoju. Jo buvę mokiniai ir šiandien su meile prisimena savąjį mokytoją. Vieno jų žodžiais tariant, „kas tuomet būtų galėjęs manyti, kad šis pasitempęs, gyvenimo džiaugsmo kupinas žmogus buvo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės karininkas, vienas taikliausių jos šaulių..?“

1948 m. A. Bernadišius persikėlė gyventi į Vilnių pas šeimą. Kad mažiau kristų KGB į akis, dirbo nedidelėse

įmonėse sąskaitininku arba buhalteriu. 1964 m. baigė Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą. 1975 m. išėjo į pensiją.

Atgimimo laikotarpiu aktyviai įsitraukė į visuomeninę veiklą, dėjo pastangas, kad būtų atkurta Lietuvos kariuomenė. Tapo Atsargos karininkų sąjungos nariu. 1991 m. A. Bernadišiui suteiktas dimisijos kapitono laipsnis, o 1997 m. – dimisijos majoro laipsnis. Už patriotinę veiklą, pagalbą rengiant enciklopedinį leidinį apie tarpukario Lietuvos karininkus 2004 m. apdovanotas krašto apsaugos sistemos lygmens medaliu civiliams „Už nuopelnus“.

Šimtmetis dviejų Respublikų karininkas savo žvalumu bei požiūriu į tautines vertybes ir dabar yra gyvas

pavyzdys jaunajai karininkų kartai.

S. Zaikauskas, buvęs A. Bernadišiaus bendražygis ir pavaldinys, savo sveikinimo kalboje ištarė simbolinius žodžius:

„Mūsų buvo beveik du tūkstančiai. Šiandieną belikę tik vienetai... Šimtas metų – tai tik du nuliai vieneto gale, o nuliai juk nieko nereiškia. Todėl kuo nuoširdžiausiai tikiuosi, kad prie nulių prisidės dar ne vienas skaičius...“

To linkime jubiliatui ir mes.

■ parengė GUSTAVAS ŠTRIMAS

Krašto apsaugos ministrės Rasos Juknevičienės sveikinimas dm. mjr. A. Bernadišiui

Gerbiamas dimisijos majore Augustai Bernadišiau,

*Nuoširdžiai sveikinu garbingo šimto metų
jubiliejaus proga. Dėkoju už Jūsų darbus, atkuriant ir stiprinant nepriklausomos Lietuvos kariuomenę.*

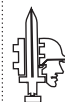
Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė

Lietuvos kariuomenės vado sveikinimas dm. mjr. A. Bernadišiui

Gerbiamas dimisijos majore,

*Žmogus visada kupinas džiaugsmu, rūpesčiu,
vilčių ir svajonių. Tačiau tik širdis, kuri gyvena meilėje,
liudija išliekančias vertybes. Sveikindamas Jus iškilais
šimtojo jubiliejaus proga, linkiu, kad savo
prisiminimus ir lūkesčius sujungtumėte į darbines akimir-
kas, kurios taptų Jūsų tikruoju širdies gyvenimu ir džiaugsmu.
Su garbia švente!*

LK vadas gen. ltn. Valdas Tutkus

Karinių laipsnių ir pareigų ženklai Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.

Atsikuriančios Lietuvos valstybės ir jos kariuomenės raidos sąlygos tarpukariu labai greitai keitėsi – nuo skurdo ir nepritekliaus iki ryžtingu darbu sukurtos ne prabangios, bet stabilios ir sočios gerovės. Sparti raida atsispindėjo karinių laipsnių ir pareigų ženklinimo sistemoje.

20

Kaip ir bet kurioje revoliucinėje kariuomenėje (o tokia Lietuvos kariuomenė ir buvo) iš pradžių buvo žymimos tik pareigos. Netrukus pareigų ženklai pavirto karinių laipsnių ženklais. Karininkų laipsnio žymėjimo pagrindas buvo ginklų rūšies spalvos gelumbinis trikampis antsiuvas (iš čia – tradicinis lietuviškas trikampis).

Noras viską tobulinti ir keisti atsispindi dažnoje karinės uniformos ir laipsnių žymėjimo kaitoje. Laipsnių žymės perkeltos nuo apykaklių ant antpečių (karininkams) ir rankovių (kariams ir puskarininkiams). Vėliau visi karių laipsniai buvo žymimi ant antpečių. Kelis kartus keitėsi žvaigždučių forma. Kurį laiką laipsniai buvo žymimi ir ant kepurėlių. Dabar nelengva paaiškinti tų pasikeitimų poreikį ir reikšmę kovinės galios stiprinimui. Su karinės minties brendimu baigėsi karinių laipsnių žymėjimo kaitaliojimo vėjus. Nuo 1934 m. iki 1940 m. nebuvo jokių pasikeitimų. 1940 metais buvo numatytas uniformos, taip pat ir laipsnių žymėjimo paprastinimas. Tačiau tai neįvyko. Vietoje to „liaudies kariuomenė“ nusiėmė antpečius ir perkėlė žvaigždutes ant apykaklės. Atsirado uniformuoti žmonės su raudonomis žvaigždėmis ant rankovės, Vyčiu ant kepurės ir ant sagų. Tarpukaryje prasidėjo ir jūrinių laipsnių žymėjimas. Laipsnių sistema buvo panaši į britiškąją, bet žymėjimas lenkiškas. Šiuo metu iš tarpukario laipsnių žymėjimo pavyzdžių išliko tik jaunesniųjų karininkų antpečiai.

Tikiuosi, kad Lietuvos kariuomenės laipsnių žymėjimo raida bus skaitytojui įdomi.

Pirmieji ženklai, rodantys karių pareigas Lietuvos kariuomenėje, buvo įteisinti 1919 m. vasario 21 d. įsakymu Krašto apsaugos ministerijai Nr. 35. Karininkams tai buvo spalvotos gelumbės trikampiai, o kareiviams – spalvotos gelumbės juostelės, prisiūtos ant apykaklės. Karo valdininkų trikampiai buvo siuvami kampu į apačią.

MUNDURŲ APYKAKLĖS SU SKIRIAMAISIAIS ŽENKLAIS PAGAL EINAMAS PAREIGAS NUO 1919 M. VASARIO 21 D.

Apsaugos ministeris

Korpuso vadas

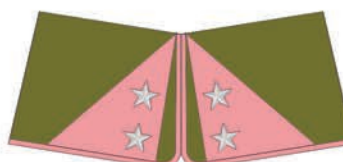
Divizės vadas

*Pulko vadas
(artilnerija)*

*Pulkų vadų padėjėjai, vadai
batalionų, batarėjų, raitelių
divizionų, ūkio vedėjai pul-
kuose (kavalerija)*

*Kuopų, eskadronų, komandų,
vadai, vyresnieji karininkai
batarėjose, vyresnieji adjutan-
tai (inžinierių kariuomenė)*

*Jaunesnieji karininkai kuopų,
eskadronų kuopų, batarėjų, ko-
mandų, visi karininkai, užiman-
tieji valdininkų vietas (štabai)*

*Daktarai medikai
(pėstininkai)*

*Daktarai veterinarai
(kavalerija)*

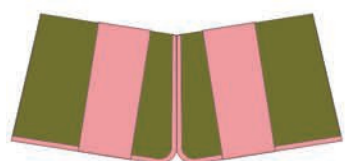
*Sanitarijos skyriaus
viršininkas*

*Valdininkai
(artilnerija)*

Karo mokyklos mokiniai

*Viršilos, vachmistrai
(inžinierių kariuomenė)*

*Būrininkai
(kavalerija)*

*Skyrininkai
(artilnerija)*

*Kareiviai
(pėstininkai)*

Trikampių ir juostelių spalva priklausė nuo kariuomenės ir tarnybos rūšies:

- geltona – pėstininkų,
- raudona – artilerijos,
- balta – kavalerijos,
- rožinė – inžinierių kariuomenės, taip pat aviacijos ir kitų techninių dalių,
- šviesiai mėlyna – štabų.

1919 m. vasario 25 d. atsiranda viceministro skiriamasis ženklas.

MUNDURO APYKAKLĖ SU KRAŠTO APSAUGOS VICEMINISTRO SKIRIAMAISIAIS ŽENKLAIS NUO 1919 M. VASARIO 25 D.

1919 m. gegužės 20 d. buvo patvirtinti „Pamatiniai Karo aviacijos dėsniai“ ir Karo aviacijos mokyklos mokiniams nustatytas kitoks negu Karo mokyklos apykaklės apsiuvimo būdas.

22 | KARO AVIACIJOS MOKYKLOS MOKINIO MUNDURO APYKAKLĖ NUO 1919 M. GEGUŽĖS 20 D.

1919 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos kariuomenėje buvo įvesti kariniai laipsniai, o spalio 11 d. nustatytas jų žymėjimas. Karinių laipsnių, kaip ir prieš tai pareigų ženklai, išdėstyti ant apykaklės.

MUNDURŲ APYKAKLĖS SU KARINIŲ LAIPSNIŲ ŽENKLAIS NUO 1919 M. SPALIO 11 D.

*Eilinis kareivis
(pėstininkai)*

*Grandinis kareivis
(artilėja)*

*Jaunesnysis puskarininkis
(kavalerija)*

*Vyresnysis puskarininkis
(inžinierių kariuomenė)*

*Viršila
(pėstininkai)*

*Leitenantas
(pėstininkai)*

*Vyresnysis leitenantas
(artilerija)*

*Kapitonas
(kavalerija)*

*Majoras
(inžinierių kariuomenė)*

*Pulkininkas leitenantas
(štabai)*

*Pulkininkas
(pėstininkai)*

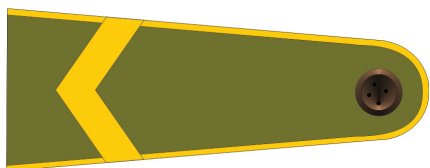
Generolas leitenantas

Generolas

Ant generolų kelnų prisiuvami raudoni lampasai.
1920 m. nustatomas ženklas ant Karo mokyklos mokinių antpečių.

KARO MOKYKLOS MOKINIO ANTPETIS NUO 1920 M. KOVO 16 D.

1920 m. rugpjūčio 15 d. karinių laipsnių žymėjimas šiek tiek pakeičiamas.
Puskarininkų spalvotos gelumbės juostelės pakeičiamos geltonais basonais, o sidabrinės karininkų žvaigždutės keičiamos auksinėmis. Pasikeitė ir generolų laipsnių žymėjimas.

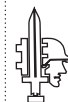
KARINIŲ LAIPSNIŲ ŽYMĖJIMAS NUO 1920 M. RUGPJŪČIO 15 D.

*Eilinis kareivis
(pėstininkai)*

*Eilinis, baigęs mokomąją komandą
(artilerija)*

Grandinis kareivis, nebaigęs mokomosios komandos (kavalerija)

Grandinis, baigęs mokomąją komandą (inžinierių kariuomenė)

Jaunesnysis puskarininkis (pėstininkai)

Vyresnysis puskarininkis (artilėrija)

Viršila (kavalerija)

Leitenantas (pėstininkai)

Vyresnysis leitenantas (pasienio sargyba)

Kapitonas (artilėrija)

Majoras (inžinierių kariuomenė)

Pulkininkas leitenantas (kavalerija)

Pulkininkas (pėstininkai)

Generolas leitenantas

Generolas

1923 m. kovo 27 d. buvo įvesta nauja Lietuvos kariuomenės uniforma. Karininkų laipsniai pradėti žymėti ant antpečių, o kareivių ir puskarininkių – ant rankovių.

Jaunesniųjų karininkų laipsniams žymėti buvo pasirinkta trikampė žvaigždutė.

Vyresniųjų karininkų trikampė buvo apskritame lankelyje. Generolų laipsniai žymimi saulutėmis. Metalų spalva – pagal kariuomenės ir tarnybos rūšį.

KARININKŲ ANTPEČIAI NUO 1923 M. KOVO 27 D.

Trečiosios aviacijos eskadrilės leitenanto

Antrojo artilerijos pulko vyresniojo leitenanto

Pirmojo kavalerijos pulko kapitono

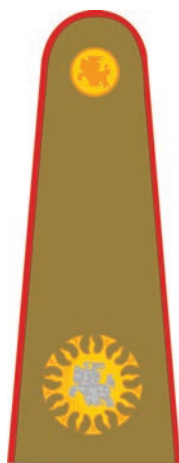
Aštuntojo pėstininkų pulko majoro

Kariuomenės teismo pulkininko leitenanto

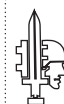
Pirmosios divizijos štabo pulkininko

Pėstininkų, kavalerijos ir artilerijos generolas leitenantas

Inžinierių kariuomenės generolas

Grandinių ir puskarininkių laipsniai žymimi galioniniu (basoniniu) sagų spalvos antsiuvu ant rankovės. Viršilų galionas platus, su trikampė žvaigždute.

KAREIVIŲ IR PUSKARININKIŲ LAIPSNŲ ŽYMĖJIMAS NUO 1923 M. KOVO 27 D.

Pėstininkų grandinis

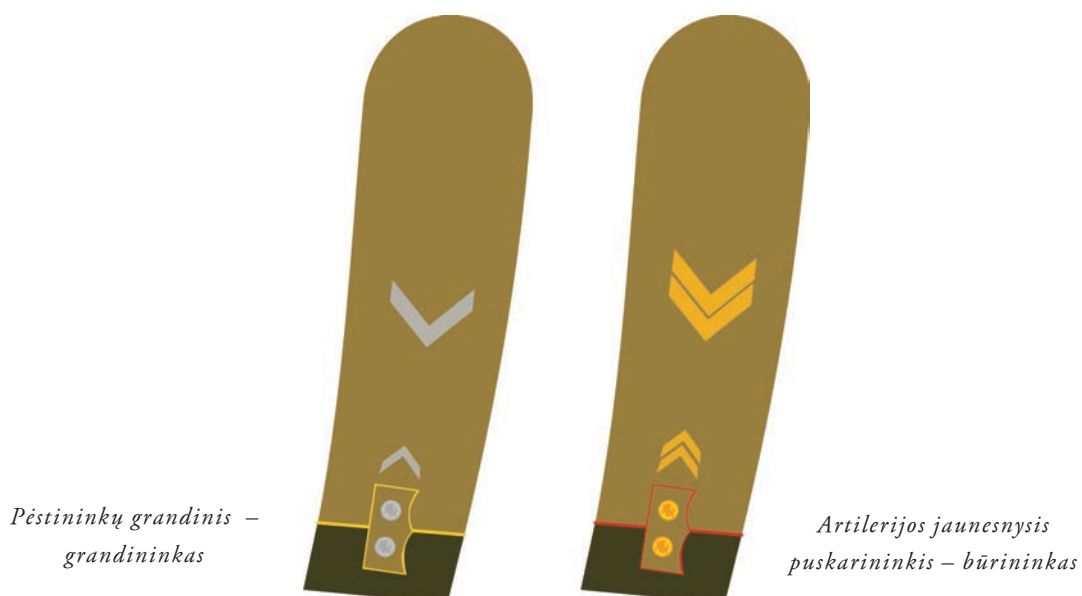
*Artilerijos jaunesnysis
puskarininkis, baigęs
puskarininkių mokyklą*

*Trečiojo kavalerijos
pulko puskarininkis*

*Antrojo kavalerijos
pulko viršila, baigęs
puskarininkių mokyklą*

Jaunoje kariuomenėje kariniai laipsniai ne visada atitikdavo pareigas, dalį karininkų pareigų ėjo karo valdininkai, todėl šalia karinių laipsnių antsiuvais ant rankovių buvo žymimos ir pareigos. Kareivių pareigų galionai (basonai) buvo sagų spalvos. Karininkų ir valdininkų pareigų galionų spalva nuo sagų spalvos nepriklausė.

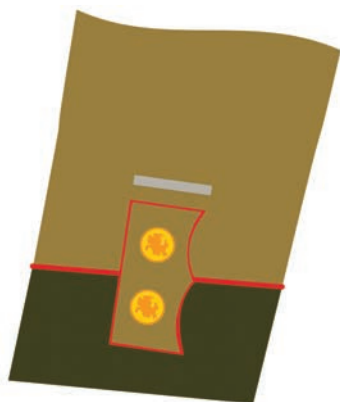
GRANDININKŲ IR BŪRININKŲ LAIPSNŲ ŽYMĖJIMAS NUO 1923 M. KOVO 27 D.

*Pėstininkų grandinis –
grandininkas*

*Artilerijos jaunesnysis
puskarininkis – būrininkas*

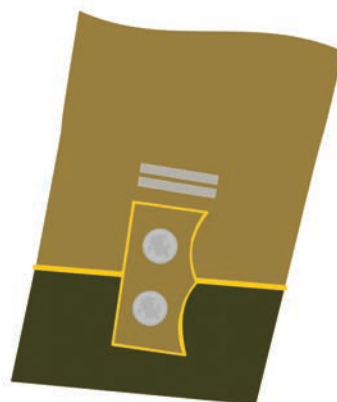
GENEROLŲ, KARININKŲ, KARO VALDININKŲ
IR KAPELIONŲ PAREIGŲ ŽYMĖJIMAS NUO 1923 M.
KOVO 27 D.

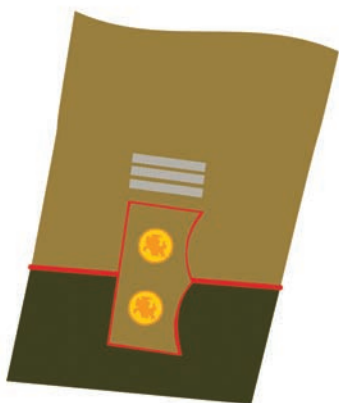
Artilerijos dalinio komandos vadas

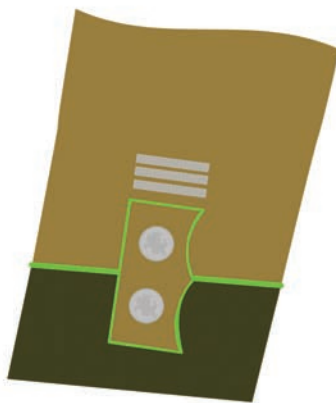
*Pirmojo kavalerijos pulko
eskadrono vadas*

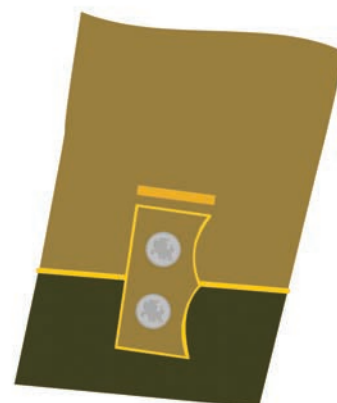
Pėstininkų kuopos vadas

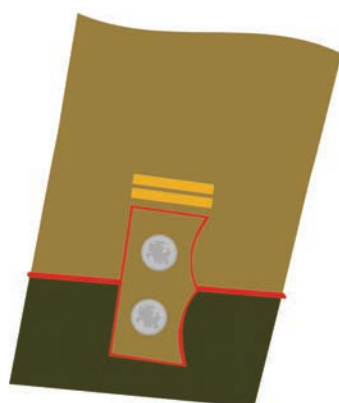
Artilerijos baterijos vadas

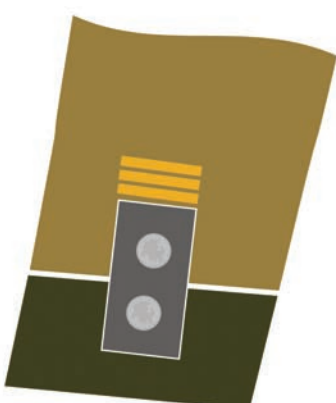
Pasienio pulko bataliono vadas

*Pėstininkų pulko
(atskirojo bataliono)
vado padėjėjas*

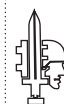
*Atskirojo inžinierių
bataliono vadas*

*Trečiojo kavalerijos
pulko vadas*

Brigados vadas

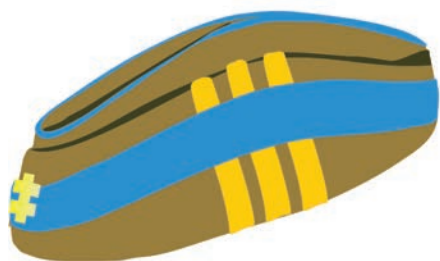
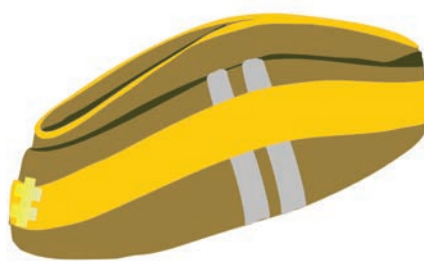

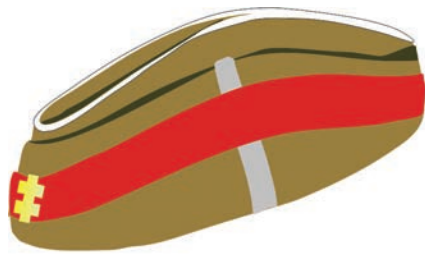
*Divizijos vadas**Korpuso vadas**Krašto apsaugos viceministras**Kariuomenės vadas**Krašto apsaugos ministras*

28

Kartu su nauja uniforma atsirado ir paprastoji kepurė (pilotė), ant kurios iš abiejų šonų buvo pažymimi karininkų ir viršilų laipsniai. Aviatorių pilotė išliko seno pavyzdžio ir ant jos laipsnis nebuvo žymimas. Generolų rūtų šakelės, karininkų galionai ir viršilų žvaigždutės buvo sagų spalvos.

KARINIŲ LAIPSNIŲ ŽYMĖJIMAS ANT PAPRASTŲJŲ KEPURIŲ NUO 1923 M. KOVO 27 D.

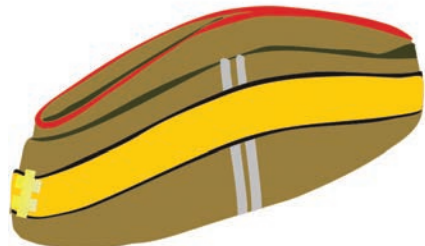
*Pėstininkų ir kavalerijos generolas**Generalinio štabo generolas leitenantas**Krašto apsaugos ministerijos pulkininkas**Pėstininkų pulkininkas leitenantas*

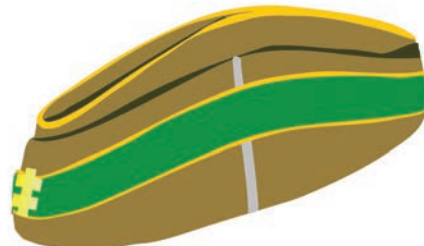
Bendrosios kavalerijos majoras

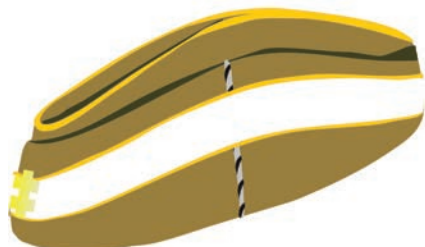
Artilerijos kapitonas

Komendantūrų vyresnysis leitenantas

Pasienio pulkų leitenantas

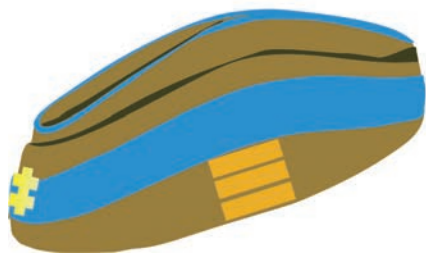
Karo mokyklos karininkas arba gydytojas be laipsnio ir karo valdininkas, einantis jaunesniojo karininko pareigas

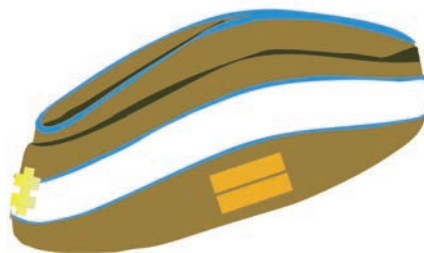
Trečiojo kavalerijos pulko viršila

Ant paprastųjų kepurų buvo žymimos ir karo valdininkų pareigos. Galionų spalva, kaip ir ant rankovių, nuo sagų spalvos nepriklausė.

PAREIGŲ ŽYMĖJIMAS ANT KARO VALDININKŲ PAPRASTŲJŲ KEPURIŲ NUO 1923 M. KOVO 27 D.

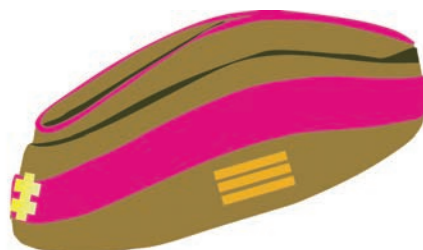
Krašto apsaugos ministerijos korpuso vado lygio

Kariuomenės štabo divizijos vado lygio

Aukštųjų karininkų kursų ir karo mokslo brigados vado lygio

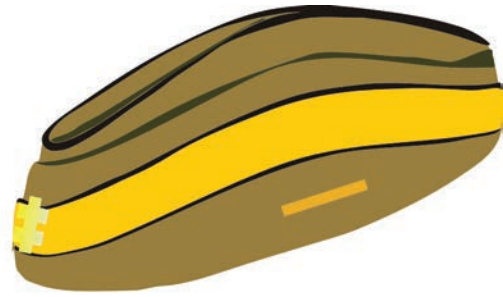

Kariuomenės teismo skyriaus pulko vado lygio

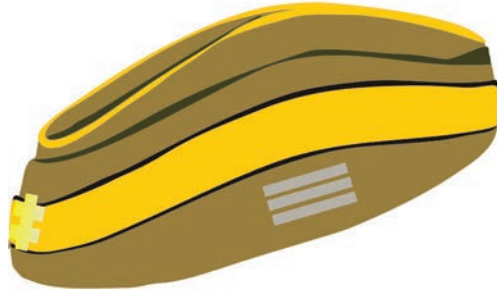

Artilerijos ir inžinerijos atskirojo bataliono vado lygio

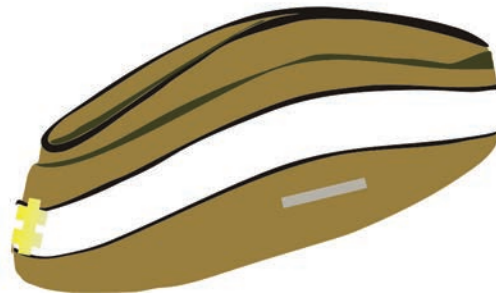
Karo kalėjimo ir drausmės bataliono pulko vado padėjėjo lygio

Karo policijos mokyklos bataliono vado lygio

Minosvaidžių bataliono kuopos vado lygio

Pirmojo kavalerijos pulko komandos vado lygio

30

1923 m. rugpjūčio 23 d. buvo leista nešioti naujo pavyzdžio kepurės („kepi“).

Kariniai laipsniai ant jų buvo žymimi horizontaliais ir vertikaliais sagų spalvos galionais. Karininkų be laipsnio ir karo valdininkų pareigos buvo žymimos tik vertikaliais galionais. Vertikalūs galionai buvo kartojami iš abiejų kepurės šonų ir iš nugaros.

KARINIŲ LAIPSNIŲ ŽYMĖJIMAS ANT „KEPĖS“ NUO 1923 M.

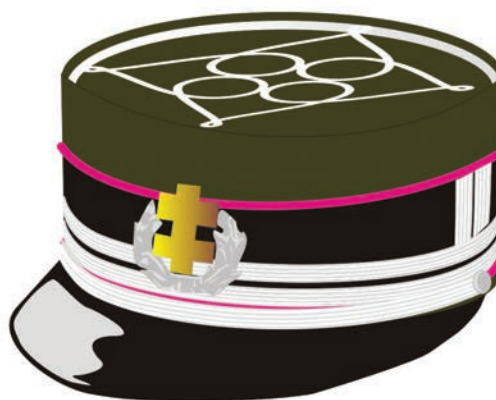
Artilerijos generolas

Kavalerijos generolas leitenantas

Krašto apsaugos ministerijos pulkininkas

Generalinio štabo pulkininkas leitenantas

*Pėstininkų majoras
(bendroji pėstininkų, pėstininkų rikiuotės
dalis, pėstininkų darbo dalys)*

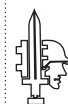
*Artilerijos kapitonas
(bendroji artilerijos, mokomoji
baterija, artilerijos pulkai, raitoji artilerija
minosvaidžių batalionas)*

*Bendrosios kavalerijos vyresnysis leitenantas
(bendroji kavalerija, mokomasis eskadronas)*

*Inžinerijos leitenantas
(inžinerijos kariuomenė, šarvuoti
traukiniai, šarvuotas autodivizionas,
geležinkelių batalionas, inžinerijos
pulkas, elektrotechnikos batalionas, gele-
žinkelių batalionas, autobatalionas)*

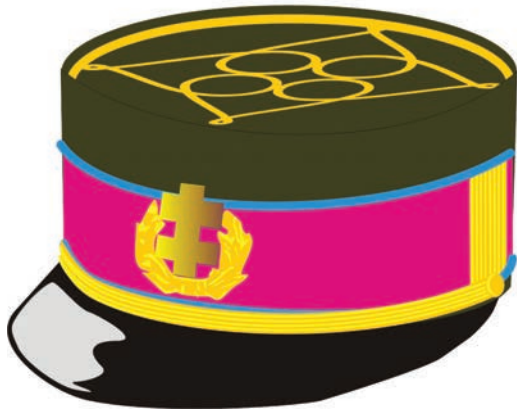

Vietinės brigados štabo viršila (vietinės brigados štabas, karo policijos mokykla, komendantūros, pėstininkų darbo dalys, drausmės batalionas, karo kalėjimas)

PAREIGŲ ŽYMĖJIMAS ANT „KEPĖS“ NUO 1923 M.

32

Brigados vado lygio kariuomenės teismo karininkas be laipsnio arba valdininkas

Pėstininkų divizijos vadas be karinio laipsnio

Pulko vado lygio intendantūros karininkas be laipsnio arba valdininkas

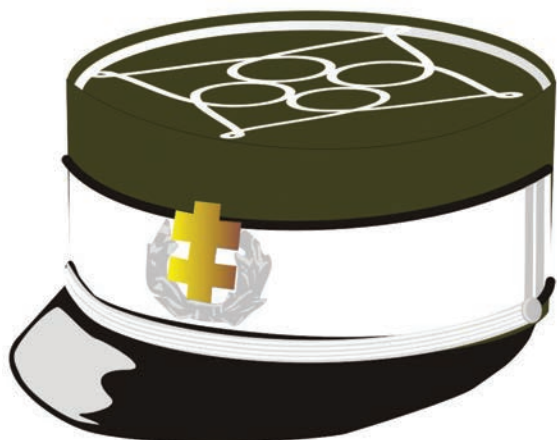
Atskirojo bataliono vado lygio karo mokyklos karininkas be laipsnio arba valdininkas

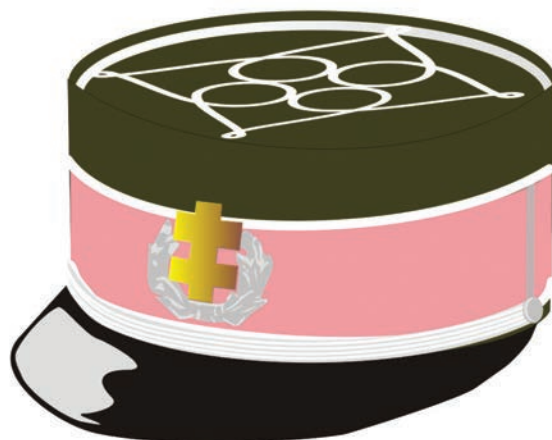
*Pulko vado padėjėjo lygio Gudų bataliono
karininkas be laipsnio arba valdininkas*

*Bataliono vado lygio pasienių pulkų
karininkas be laipsnio arba valdininkas*

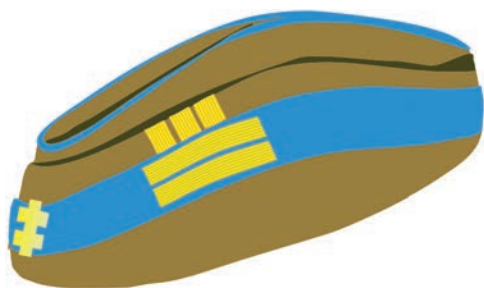
*Kuopos vado lygio 1 husarų pulko
karininkas be laipsnio arba valdininkas*

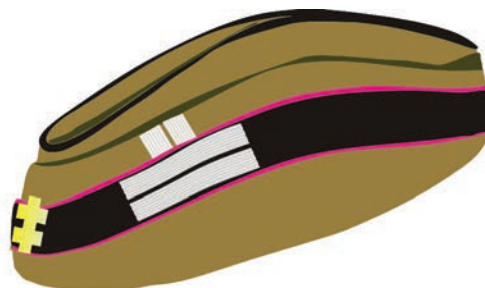
*Komandos viršininko lygio 2 ulonų pulko
karininkas be laipsnio arba valdininkas*

Atsiradus „kepei“ buvo pakeistas laipsnių ir pareigų žymėjimas ant paprastųjų kepurių.

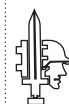
KARINIŲ LAIPSNIŲ IR PAREIGŲ ŽYMĖJIMAS ANT PAPRASTŲJŲ KEPURIŲ NUO 1923 M. RUGPJŪČIO 3 D.

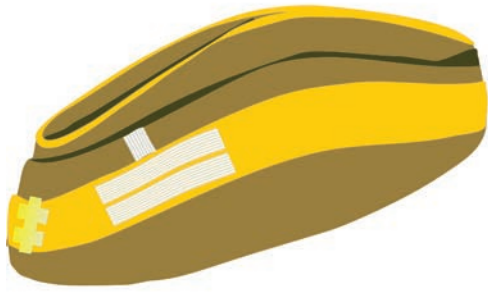

Pulkininkas (Krašto apsaugos ministerija)

Pulkininkas leitenantas (Generalinis štabas)

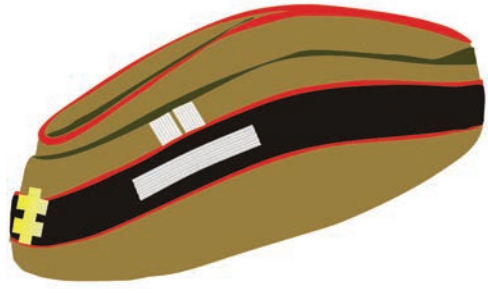

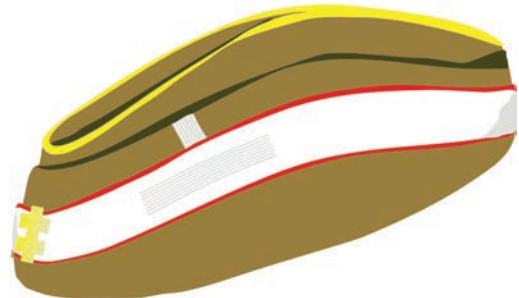
Majoras (pėstininkai)

Kapitonas (artilerija)

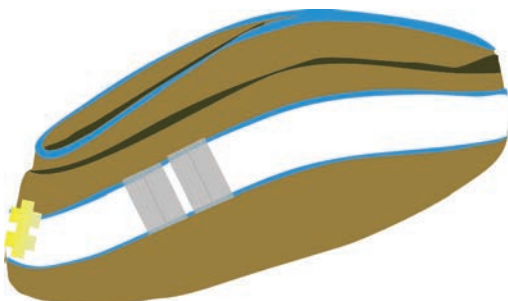
Vyresnysis leitenantas (inžinerija)

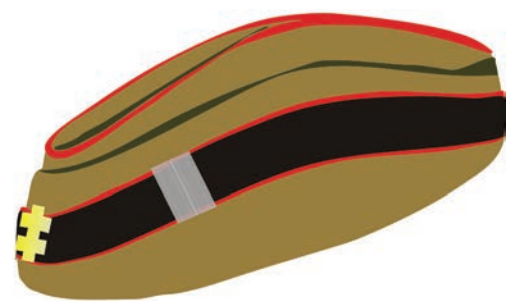
Leitenantas (Gudų batalionas)

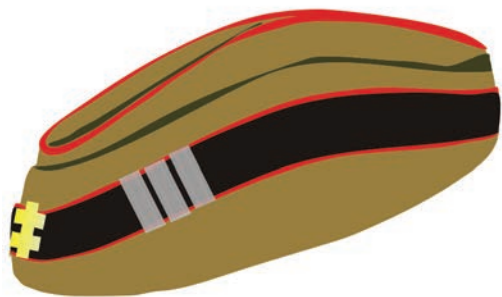
Viršila (3 dragūnų pulkas)

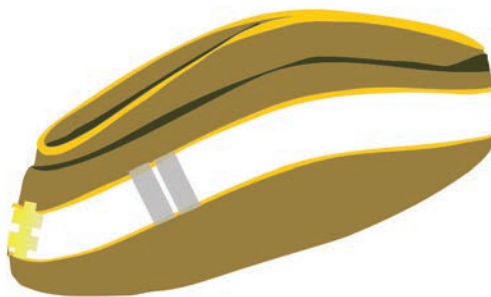
Divizijos vado lygio kariuomenės štabo karininkas be laipsnio arba valdininkas

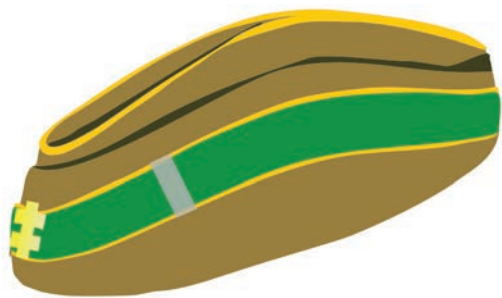
Brigados vado lygio inžinerijos karininkas be laipsnio arba valdininkas

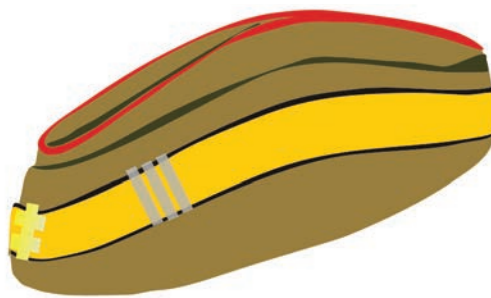
Pulko vado lygio Aukštųjų karininkų kursų karininkas be laipsnio arba valdininkas

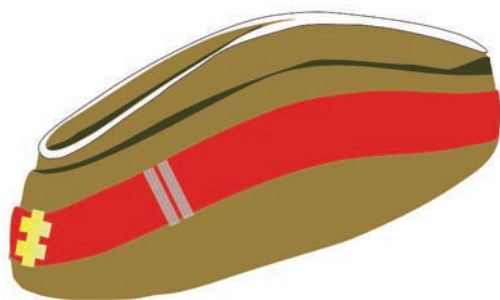
Atskirojo bataliono vado lygio Karo mokyklos karininkas be laipsnio arba valdininkas

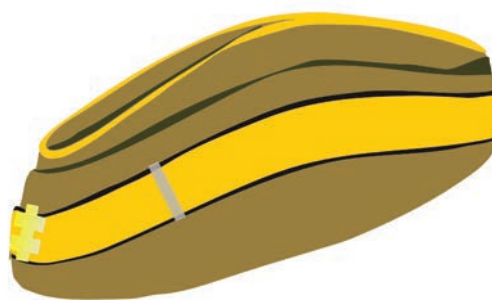
Pulko vado padėjėjo lygio pasienio pulkų karininkas be laipsnio arba valdininkas

Bataliono vado lygio komendantūrų karininkas be laipsnio arba valdininkas

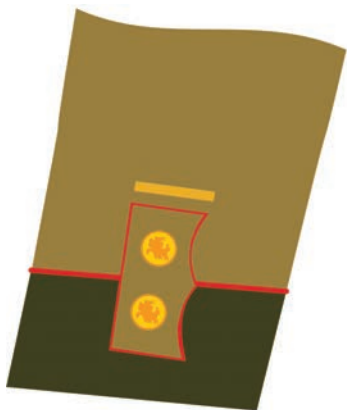
Kuopos vado lygio bendrosios kavalerijos karininkas be laipsnio arba valdininkas

Komandos viršininko lygio Karo policijos mokyklos karininkas be laipsnio arba valdininkas

Taip pat buvo pakeistas pareigų žymėjimas ant rankovių. Galionų spalva nebe priklausė nuo pareigų, o buvo sagų spalvos.

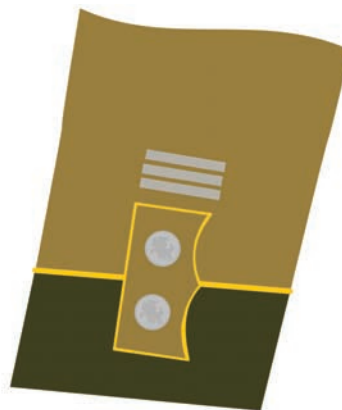
KARININKŲ BE LAIPSNŲ IR KARO VALDININKŲ PAREIGŲ ŽYMĖJIMAS ANT RANKOVIŲ NUO 1923 M. RUGPJŪČIO 3 D.

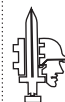
Komandos viršininko lygio artilerijos karininkas be laipsnio arba valdininkas

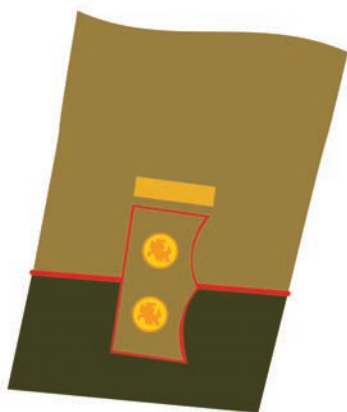

Kuopos vado lygio 1 husarų pulko karininkas be laipsnio arba valdininkas

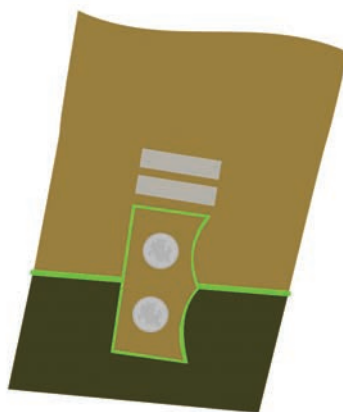

Bataliono vado lygio pėstininkų pulko karininkas be laipsnio arba valdininkas

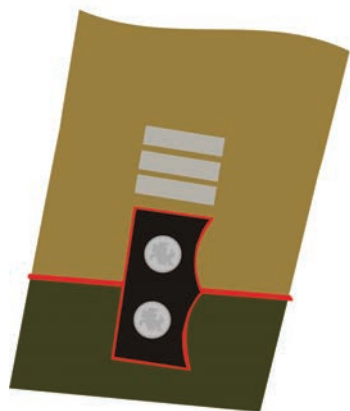

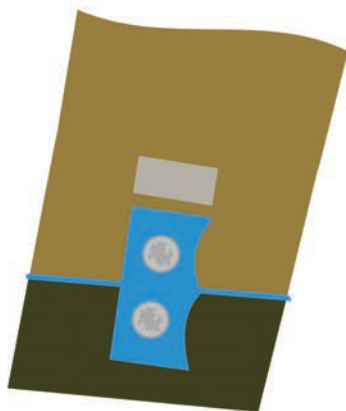
Pulko vado padėjėjo lygio artilerijos pulko karininkas be laipsnio arba valdininkas

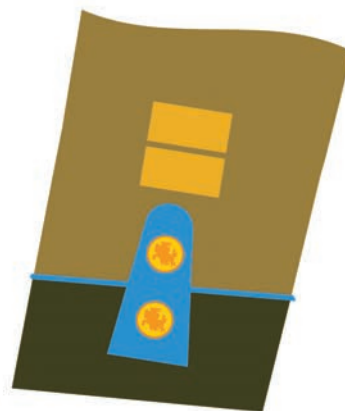
Atskirojo bataliono vado lygio pasienio karininkas be laipsnio arba valdininkas

Pulko vado lygio inžinerijos karininkas be laipsnio arba valdininkas

Brigados vado lygio kariuomenės štabų karininkas be laipsnio arba valdininkas

Divizijos vado lygio Krašto apsaugos ministerijos karininkas be laipsnio arba valdininkas

36

1927 m. balandžio 4 d. buvo nustatyta atsargos ir dimisijos karinių laipsnių žymėjimo tvarka. Skersai antpečio buvo prisiuvasamas siauras sagų spalvos galionas.

ATSARGOS IR DIMISIJOS KARININKŲ ANTPEČIAI NUO 1927 M. BALANDŽIO 9 D.

Atsargos arba dimisijos pulkininko leitenanto

Atsargos arba dimisijos pulkininko

Atsargos arba dimisijos generolo leitenanto

Atsargos arba dimisijos generolo

1927 m. liepos 11 d. buvo įvesta nauja uniforma. Kareivių laipsniai pradėti žymėti ant antpečių. O vyresniesiems karininkams ir generolams teko naujos žvaigždutės. Visų kariuomenės rūšių ir tarnybų karininkų laipsniai pradėti žymėti sidabrine metalo spalva, o generolų – auksine (išskyrus generalinio štabo generolus), kareivių ir karininkų laipsniai žymimi sidabro (baltos), o generolų – aukso spalva.

Ant pirmojo kavalerijos pulko (husarų) kareivių vengrinių vietoj virvelių atsirado virveliniai antpečiai. Ant raitelių pulkų karių antpečių laisvos vietos venzeliams nelikdavo, todėl jie būdavo segami ant laipsnio juostelių.

Ant grandinių, jaunesniesių ir vyresniųjų puskarininkų ir viršilų kepurų dirželių iš abiejų pusių būdavo užmaunama po dvi galionines kilpeles.

Jaunesniųjų karininkų kepurų dirželiai buvo padengiami 1 cm pločio lygiu galionu. Vyresniųjų karininkų kepurų dirželiai buvo dengiami 1,5 cm pločio įviju (raštuotu) galionu. Generolų kepurų dirželiai buvo 1,5 cm pločio, išsiuvinėti auksu.

KAREIVIŲ ANTPEČIAI NUO 1927 M. LIEPOS 11 D.

Antrojo artilerijos pulko cilinis

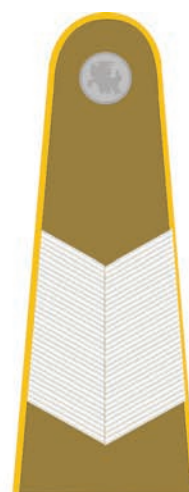
Antrojo kavalerijos pulko grandinis

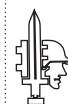
Pirmojo kavalerijos pulko jaunesnysis puskarininkis

Technikos dalių vyresnysis puskarininkis

Pėstininkų viršila

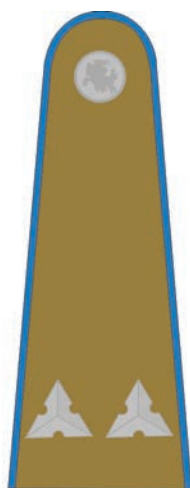
37

KARDAS 2009 m. Nr. 1 (436)

KARININKŲ ANTPEČIAI NUO 1927 M. LIEPOS 11 D.

Trečiojo pėstininkų pulko leitenantas

Administracijos vyresnysis leitenantas

Pirmojo kavalerijos pulko kapitonas

Antrojo kavalerijos pulko majoras

Pirmosios divizijos pėstininkų pulkininkas leitenantas

Antrosios apygardos artilerijos pulkininkas

Generalinio štabo generolas leitenantas

Generolas

1931 m. sausio 28 d. kariuomenės uniformos keitėsi. Vėl buvo pakeistas karinių laipsnių žymėjimas. Eilinių, grandinių puskarininkių ir viršilų antpečiai liko beveik tokie pat, tik kariuomenės rūšių ir tarnybų žymėjimas vėl buvo perkeltas ant antpečių.

Įvesti naujo pavyzdžio karo mokyklos kariūnų ir aspirantų antpečiai.

Ant eilinių kareivių mundurų neliko trikampių. Viršilų ir karininkų kasdieninės uniformos trikampiai apvedžioti neblizgančiu 0,5 cm pločio galionu. Karininkų iššeiginės uniformos trikampiai apsiūti paauskuotu galionu.

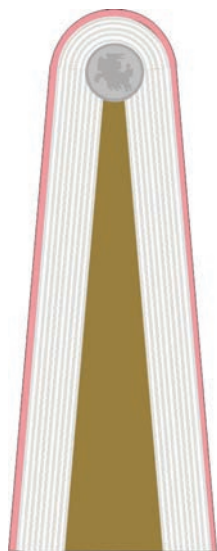
Ant munduro apykaklės šalia trikampio išsiuvinėta ažuolo šakelė. Kasdieninės uniformos siuvinėjamos oksiduo-tais, o iššeiginės – auksiniais siūlais.

Ant grandinių ir puskarininkių kepurų dirželių iš abiejų pusių užmautos viena, dvi ar trys galioninės kilpelės. Viršilų ir karininkų kepurų dirželis pakeistas aukso spalvos pinta virvele.

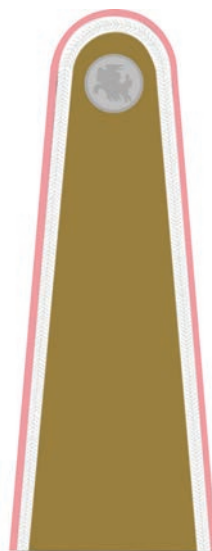
Pakeistos karininkų žvaigždutės. Jaunesniųjų karininkų žvaigždutė – šešiakampė balta, vyresniųjų karininkų – tik apvesta apskritimu, generolų – šešiakampė, su Vyčiu saulės fone.

Karininkų antpečiai apipinti auksiniu galionu. Jaunesniųjų karininkų, vyresniųjų karininkų ir generolų antpečių pynimas skyrėsi. Ant vyresniųjų karininkų pintų antpečių žvaigždutės buvo be apskritimų.

KARO MOKYKLOS KARIŪNŲ IR ASPIRANTŲ ANTPEČIAI NUO 1931 M. SAUSIO 28 D.

Kariūnas

Aspirantas

JAUNESNIŪJŲ KARININKŲ ANTPEČIAI NUO 1931 M. SAUSIO 28 D.

Trečiojo pėstininkų pulko leitenantas

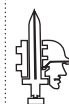
Administracijos vyresnysis leitenantas

Antrojo kavalerijos pulko kapitonas

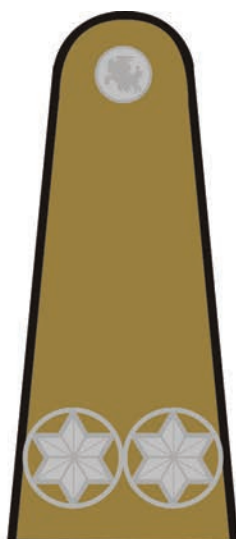
Artilerijos kapitonas (išeiginė uniforma)

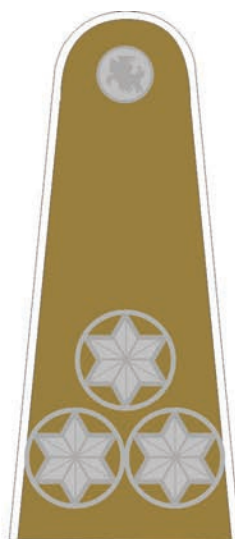
VYRESNIŲJŲ KARININKŲ ANTPEČIAI NUO 1931 M. SAUSIO 28 D.

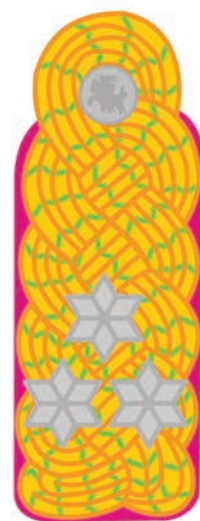
Pėstininkų majoras

Artilerijos pulkininkas leitenantas

Kavalerijos pulkininkas

*Aviacijos pulkininkas
(išeiginė uniforma)*

40

GENEROLŲ ANTPEČIAI NUO 1931 M. SAUSIO 28 D.

Generolas leitenantas

Generolas

Generolas (išeiginė uniforma)

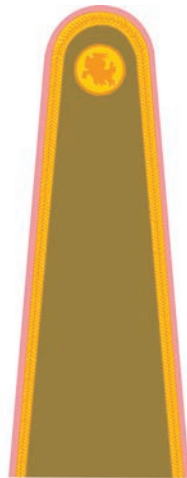
1934 metais ir vėl keičiant uniformas pasikeitė ir laipsnių žymėjimas. Liko viena metalo spalva (auksinė) visiems laipsniams žymėti. Po vyresniųjų karininkų žvaigždutėmis tvirtinamas trikampių spalvos (aviacijoje – avietinis) audeklo gabalėlis.

Į vyresniųjų karininkų išeiginių uniformų antpečius įsegamos žvaigždutės su lankeliais. Pasikeitė generolų žvaigždutės – buvo sugrąžintos 1927 metų „saulutės“. Šiek tiek pasikeitė generolų išeiginių uniformų antpečių pynimas.

ANTPEČIAI NUO 1934 M. KOVO 9 D.

Geležinkelių dalių eilinis

Karo mokyklos aspirantas

Karo mokyklos kariūnas

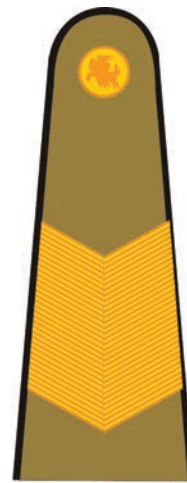
Antrojo kavalerijos pulko grandinis

Pirmojo kavalerijos pulko jaunesnysis puskarininkis

Pėstininkų vyresnysis puskarininkis

Artilerijos viršila

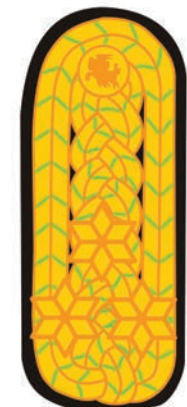
Trečiojo pėstininkų pulko jaunesnysis leitenantas

Šarvuočių dalių leitenantas

Septintosios aviacijos eskadrilės kapitonas

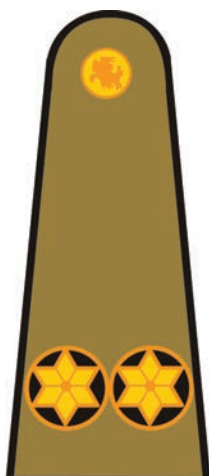

Artilerijos kapitonas (išciginė uniforma)

*Pėstininkų
majoras*

*Artilerijos pulki-
ninkas leitenantas*

*Kavalerijos
pulkininkas*

*Aviacijos pulkininkas
(išeiginė uniforma)*

Generolas leitenantas

Generolas

*Generolas
(išeiginė uniforma)*

42

1934 m. gruodžio 5 d. buvo paskelbta apie generolų laipsnių žymėjimo pasikeitimus. Sidabrinis Vytis atsirado ant raudono emalio pagrindo, o ne tiesiog ant „saulutės“.

GENEROLŲ ANTPEČIAI NUO 1934 M. KOVO 9 D.

Generolas leitenantas

Generolas

Generolas (išeiginė uniforma)

1935 metais vietoje dviejų buvo įvesti trys generolų laipsniai: brigados generolas, divizijos generolas ir generolas. Laipsniams žymėti buvo naudojamos tos pačios „saulutės“.

GENEROLŲ ANTPEČIAI NUO 1935 M.

Brigados generolas

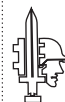
Divizijos generolas

Generolas

Pabaiga kitame numeryje

■ ATS. PLK. VYTAUTAS LUKAVIČIUS

43

KARDAS 2009 m. Nr. 1 (436)

IŠTIKIMIEJI MŪSŲ ŽURNALO SKAITYTOJAI,

tikriausiai atkreipėte dėmesį, kad pastaraisiais metais pasikeitė „Kardo“ turinys ir išvaizda. Vienus tai pradžiugino, na, o veteranus – gal kiek nustebino. Svarbiausias mūsų ideologinis vadovas – laikas: atsižvelgdami į mokslo, technologijų plėtrą, pokyčius gynybos organizacijose, keitėmės ir mes.

Dirbame trimis kryptimis:

- spausdiname straipsnius apie saugumą ir gynybą;
- analizuojame dabartinių kariuomenių reformas, žvelgiame į perspektyvas;
- prisimename karo ir karybos istoriją.

Kaip ir anksčiau, redakcijos kūrybinei grupei svarbi jūsų nuomonė apie „Kardo“ publikacijas, todėl prašytume rašyti atsiliepimus ir siūlymus adresu:

„Kardo“ redakcija, Pamėnkalnio g. 13-615, LT-01006 Vilnius
arba elektroniniu paštu: kardas_zrn@yahoo.com.

Iš anksto dėkojame.

Kėdainių mūšiu – 90

*„Garbė žuvusiems už Tėvynę ir garbė Tėvynei, kad yra kam už ją žūti.“
Kun. T. Vaižgantas*

44

1917 m. spalio mėnesį politinis perversmas Rusijoje galutinai komplikavo ir taip sudėtingą Europos situaciją. Subyrėjus Rusijos imperijai daugeliui joje gyvenančių tautų atsirado reali galimybė sukurti nacionalines nepriklausomas valstybes. 1918 m. nesėkmės Vakarų fronte privertė ir Vokietiją pakeisti požiūrį į okupuotus kraštus (į Lietuvą taip pat). Vokietija buvo priversta atsisakyti savo ankstesnės politikos Lietuvos atžvilgiu, kuri buvo įtvirtinta 1917 m. gruodžio 11 d. aktu. Naujai į valdžią atėjęs kancleris M. Badenietis paskelbė, kad Vokietija pripažįsta tautų apsisprendimo teisę kurti savo vyriausybes ir valstybes. Tačiau tų pačių metų lapkričio 7 d., Vokietijoje kilus revoliucijai, vokiečių kariuomenė tapo sunkiai valdoma. Vokiečių divizijos patraukė namo – į Vokietiją. Rusija, vadovaujama komunistų su Leninu priešakyje, siekė atkurti Rusijos imperijos ribas, todėl paskui demoralizuotą ir pakrikusią vokiečių kariuomenę slinko Raudonosios armijos daliniai. Lietuvą puolė trys Raudonosios armijos divizijos – maždaug 20 000 gerai ginkluotų, nors ir gana žemos moralės, karių. Taigi šiuo labai atsakingu ir sudėtingu laikotarpiu Lietuvą rėmė tik karą pralaimėjusi Vokietija, kuri stengėsi išlaikyti įtaką šiame regione. Antantės valstybių pozicija paprasta ir aiški – juos domino tik stipri Lenkija, o Lietuvos ateitis turėjo priklausyti nuo susiklosčiusių aplinkybių.

Tuo metu Lietuvoje krašto apsaugos ministro pareigas ėjo pats ministras pirmininkas A. Voldemaras. Jo pozicija kariuomenės atžvilgiu geriausiai atsispindi 1918 m. lapkričio 14 d. pareiškime, pristatant vyriausybės deklaraciją: „*Karo mes su niekuo nevedam ir nė vienas iš mūsų kaimynų – vokiečių, lenkų, ukrainų, rusų ir latvių – neturi pamato ant mūsų užsipuldinėti. Taigi didelių spēkų rubiažiams sergėti mums ir nereiks.*“ (Išvertus į

dabartinę politikų kalbą: Lietuvai reikalinga tik simbolinė kariuomenė, nes su niekuo kariauti nesirengiama, tikimasi apsaugos iš tarptautinės bendrijos.) Tačiau ko verta tautos teisė, jeigu jos neremia tautos kalavijas, teko patirti ilgai nelaukus.

Vokiečių kariuomenei pasitraukus iš Panevėžio ir Kėdainių, galvas pakėlė visokio plauko radikalai, komunistai ir juos remiantys žydai, kurie jausdami besiantinančią Raudonąją armiją darėsi vis aktyvesni. Organizuoti Lietuvos Respublikos karinius dalinius buvo pakankamai sudėtinga ir dėl sulenkėjusių dvarininkų priešiško, nes jiems Lietuva buvo neatsiejama Lenkijos dalis.

1919 m. sausio pabaigoje bolševikų Vakarų armijos vadas Pskovo divizijai, pavadintai „lietuviškąja“, iškėlė užduotį:

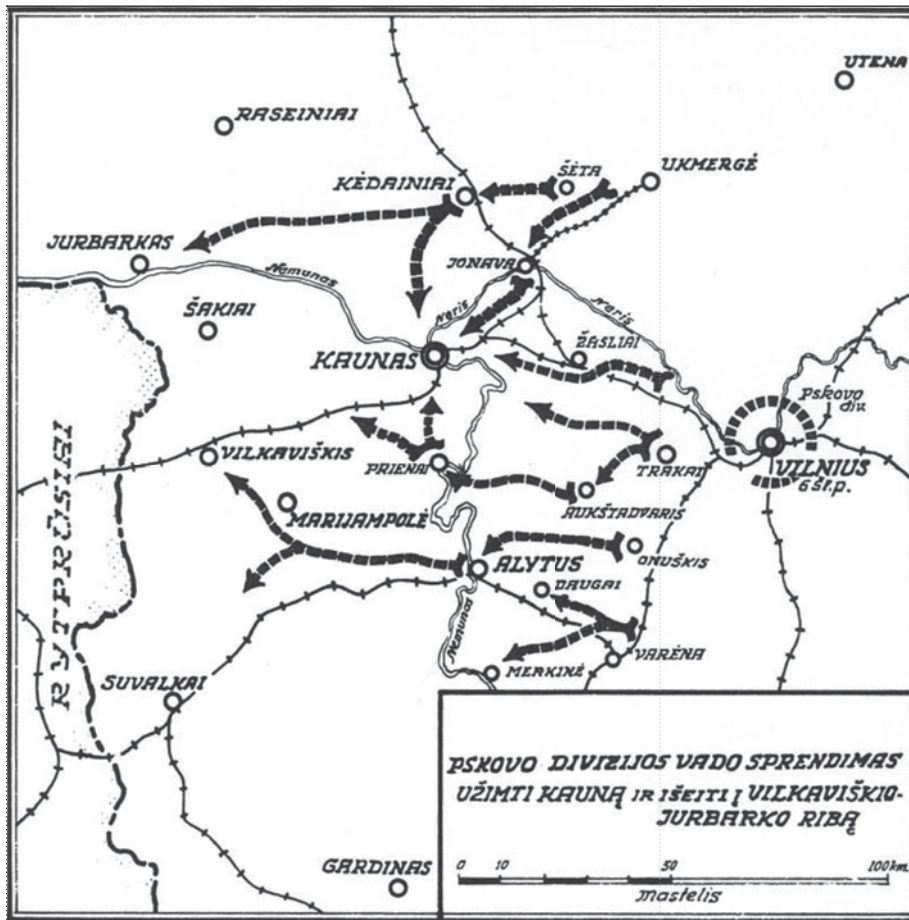
- Užimti liniją Jurbarkas–Kaunas–Alytus ir čia įsitvirtinti.
- Žvalgyti: Tilžę, Virbalį, Suvalkus, Augustavo kryptimi.

Divizijai buvo įsakyta griežtai veikti ne tik prieš lietuvius, bet ir prieš vokiečius, nors iki to laiko bolševikai vengė susidūrimų su jais. Bolševikai, planuodami puolimą, tikėjosi vietinių komunistų suorganizuotų sukilimų strateginėse vietose – Kaune, Kėdainiuose ir Suvalkiuose.

Vasario pradžioje Pskovo divizijos vadas V. Oldehogge ir štabo viršininkas A. Makulovič (abu buvę caro kariuomenės generalinio štabo karininkai) išleido įsakymą paimti Kauną ir Alytų, pulkus reorganizuoti į brigadas, įtraukus į pajėgas sukilėlius ir išdavus iš anksto paruoštus ginklus, žygiuoti Vokietijos link.

Uždaviniai padaliniams buvo tokie:

- I brigada (I ir II pėstininkų pulkai), kavalerijos es-

» Pskovo divizijos vado įsakymo schema.

kadronas su 4 lengvosiomis patrankomis turėjo užimti Kėdainius, Jonavą ir pulti Kauną iš šiaurės rytų, stipriai prisidengę iš šiaurės.

■ II brigada (III ir IV pėstininkų pulkai) su 4 lengvosiomis patrankomis turėjo pulti Alytų ir, paėmę jį, greitai žygiuoti į Marijampolę ir Vilkaviškį, prisidengdami iš pietų.

■ III brigada (V ir VII pėstininkų pulkai), Deltuvos lietuvių, kuris vėliau su dar dviem lietuviais ir vienu gudu perbėgo į lietuvių pusę, vadovaujama raitųjų partizanų rinktinė, Petrovo partizanų rinktinė su 4 lengvosiomis patrankomis, taip pat V pėstininkų pulkas su dviem patrankomis turėjo užimti Kaišiadorių geležinkelio stotį ir pulti Kauną pagal geležinkelio liniją. VII šaulių pulkui buvo įsakyta persikelti per Nemuną ties Prienais, paimti Mauručių ir Kazlų Rūdos geležinkelio stotis, apeiti Kauną iš užnugario nuo Panemunės ir Aleksoto pusės. Raitųjų partizanų rinktinėi buvo įsakyta dengti dešinįjį VII pėstininkų pulko sparną.

■ VI pėstininkų pulkas turėjo likti rezerve Vilniaus apylinkėse.

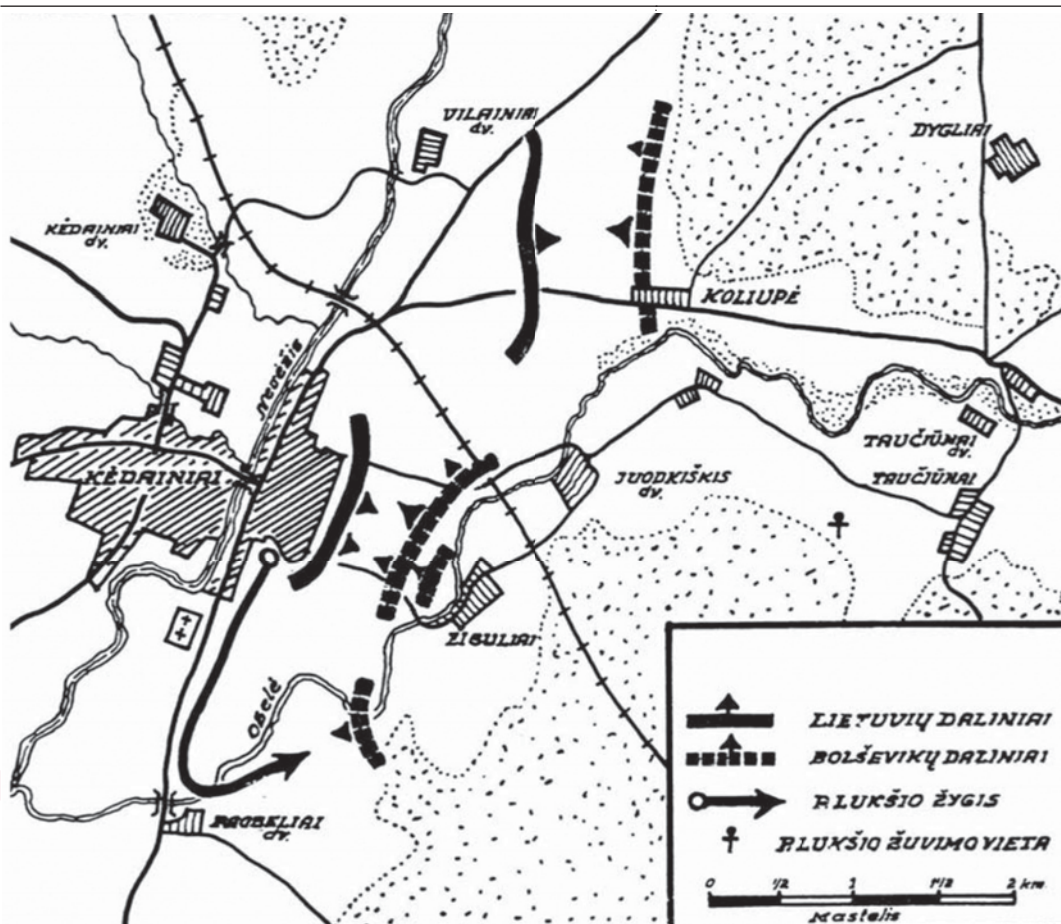
Įsakyme Raudonajai armijai užimti Kauną buvo nurodyta vasario 15 d., nes pasipriešinimo šia kryptimi bolševikai tikėjosi tik iš lietuvių pusės. Bolševikai tikėjosi

sukilusių paramos Kaune vokiečių spartakininkų, Kauno ir Kėdainių darbininkų, o Suvalkijoje – mažažemių valstiečių ir darbininkų. Sukilimus planuota įvykdyti vasario 8 ir 9 dienomis. Ne visi Pskovo divizijos daliniai buvo netoli lietuvių ir vokiečių kariuomenės dalinių, todėl jie turėjo priartėti.

Žygiui keliai buvo blogi – priversti sniego ir sunkiai įveikiami, tačiau II pėstininkų pulkas į pradines pozicijas Kėdainių kryptimi atvyko ir puolimą pradėjo nurodytu laiku, t. y. vasario 8 d. Taigi planuojamas „sukilimas“ ir puolimo laikas sutapo.

Išlikusios žinios apie lietuvių ir bolševikų kariuomenės skirtingos ir ne visai tikslios. Žinoma tik tai, kad bolševikų pajėgas sudarė Pskovo divizijos maždaug 1 000–1 200 vyrų II šaulių pulkas, 18 kulkosvaidžių, apie 100 žmonių žvalgų būrys ir dvi dviejų colių patrankos. Kėdainių puolimą tiesiogiai turėjo vykdyti Šėtoje buvęs dalinys, kurį sudarė 400–500 ginkluotų vyrų, dvi patrankos ir 6–8 kulkosvaidžiai. (Žinoma, kad prieš pradėdamas puolimą padalinys sulaukė pastiprinimo, bet neaišku – kokio dydžio.) Visi bolševikų kareiviai buvo mobilizuoti iš Pskovo gubernijos ir ėjo tik komunistų komisarų varomi, todėl karių moralė – ypač žema. Iš vadų Šėtoje žinomas tik komisaras Jonas Bikelis.

Lietuvių savanorių skaičius nėra tiksliai žinomas, nes

» Vasario 8-osios
Kėdainių mūšio
schema.

46

nuolat keitėsi, t. y. didėjo. Tiksliai žinoma tik tai, kad sausio 13 d. lietuvių pajėgas sudarė 130 savanorių, vėliau jų skaičius padidėjo ir, prasidedant mūšiui, galėjo būti apie 200 savanorių iš Panevėžio ir Kėdainių sričių.

Ginklus turėjo toli gražu ne visi, o kai kurie nelabai ir tiko, nes buvo surūdiję arba medžiokliniai.

Savanorių daugumą sudarė aukštesniųjų klasių gimnazistai, milicininkai, mokytojai. Panevėžio srities šimto trisdešimtys savanorių apsaugos būriui vadovavo karininkai: Panevėžio įgulos viršininkas J. Variakojis, įgulos viršininko adjutantas J. Mikoliūnas, K. Dragunevičius ir J. Kibirškis. Kėdainių srities maždaug šešiasdešimtys savanorių apsaugos būriui vadovavo J. Šarauskas.

Vasario 8–9 d. mūšiui vadovavo J. Mikoliūnas ir J. Šarauskas. J. Variakojis ir J. Kibirškis buvo išvykę į Kauną.

Trumpai norėčiau apžvelgti, kaip Panevėžio srities apsaugos būrio savanoriai atsirado Kėdainiuose.

1919 m. sausio mėnesį J. Variakojo, J. Mikoliūno ir K. Dragunevičiaus pastangomis buvo renkami savanoriai. Tačiau sausio 7 d. rytą paskutiniams vokiečių kareiviams palikus Panevėžį, tą pačią dieną, apie 12 val., mieste pasirodė atskiri būreliai vietinių bolševikų, apsiginklavusių kariškais šautuvais ir rankinėmis gra-

natomis. Ginklus jie iš anksto gavo iš prie miesto priartėjusių bolševikų. Susidarius grėsmingai situacijai, buvo nutarta iš sausio 7 į 8 d. apleisti Panevėžį ir trauktis Kauno link. Pakeliui savanorių būrys nuo 20 padidėjo iki 130.

Sausio 13 d. Panevėžio srities apsaugos būrys priartėjo prie Kėdainių. Kėdainių srities apsaugos viršininkas karininkas J. Šarauskas maloniai sutiko priimti atvykusius panevėžiečius, apgyvendindamas juos iš vokiečių perimtosiose kareivinėse.

Kaip matyti iš kaip kurių dokumentų ir nurodymų, KAM štabas buvo nutaręs neiekvoti ir taip menkų jėgų ginant Kėdainius. Pagrindinės jėgos krašto gynybai buvo telkiamos Kaune. Taigi pirmasis mūšis turėjo įvykti Kauno miesto prieigose. Geriausias tokios prielaidos įrodymas – sausio 13 d. KAM štabo atsakymas į J. Šarausko prašymą atsiųsti ginklų ir amunicijos.

Kėdainių apsaugos srities viršininkui buvo įsakyta suformuoti 60 žmonių būrį, o kitus savanorius siųsti į Kauną. Panevėžio būriui atvykus į Kėdainius, šioje vietoje visiškai atsitiktinai susibūrė tuo laikmečiu nemažos, nors ir menkai aprūpintos, Lietuvos kariuomenės pajėgos. Po apylinkes pasklidęs gandas apie „gerai gin-

kluotą“ Lietuvos kariuomenės dalinį, dislokuotą Kėdainiuose, pasiekė ir puolančius bolševikus, todėl sausio 14 d. užėmė Šėtą lietuvių savanoriams į Kėdainius jie pasiuntė raštišką ultimatumą. Bolševikai sustojo palaukti ir surinkti tikslesnių žinių apie lietuvius. Gavę klaidingą informaciją apie Lietuvių pajėgas Kėdainiuose, bolševikai pasitraukė į Ukmergę. Lietuvių pajėgos, pritrūkusios ginklų ir amunicijos, be to, neturėdamos telefono ryšio su Kaunu, vadų pasitarime sausio 15 d. 22 val. priėmė sprendimą atsitraukti į Kruopių kaimą, esantį 10 kilometrų Kauno link. Tuo metu Lietuvos vyriausybė iš vokiečių spėjo nupirkti ginklų ir šaudmenų. Dalis ginklų buvo nusiųsta į Kėdainius. Keliaudami į Kruopius savanoriai sutiko vežimą, kuris vežė jiems pirmąją ginklų siuntą. Sausio 15-osios dienos siuntoje iš Kauno buvo 30 šautuvų, 600 šovinių ir 10 rankinių granatų.

Kruopiuose savanorių štabas nuolat rinko žinias apie priešą. Kėdainių link ir kitomis kryptimis apklausti vietinius gyventojus buvo siunčiamos 20–25 žvalgų grupės. Patyrę, kad bolševikai Kėdainių neužėmė, susitvarkę, pasimokę šaudyti ir rikiuotės, apsiginklavę ir uniformuoti savanoriai sausio 22–23 d. grįžo atgal į Kėdainius. Netrukus pasiekė žinios, kad bolševikai vėl užėmė Šėtą. Savanorių sargyba sugavo komunistų šnipą. Tai buvo jaunas žydas. Po jo žieminės kepurės pamušalu rasti popieriai, kuriuose buvo pažymėtos savanorių sargybos vietos ir skaičius. Paaiškinimai buvo parašyti žydu kalba. Viską išsiaiškinus, šnipas buvo sušaudytas. Be abejo, galėjo būti ir kitų šnipų, kurių nepavyko sugauti, tad tikėtina, kad bolševikai apie lietuvių pajėgas turėjo beveik tikrų žinių.

Paskutinė ginklų siunta savanorius pasiekė mūšio išvakarėse. Vasario 7 d. anksti ryte iš Kauno buvo dar atvežta šautuvų, rankinių granatų ir apie 8 000 šovinių. Tad prieš pat mūšį jau beveik visi savanoriai turėjo šautuvus.

Aktyviai vykdoma žvalgyba padėjo lietuviams sužinoti, kad vasario 8 d. bolševikai ruošiasi pulti. Tai jiems pranešė sulaikyta bolševikams tarnaujanti gailėstingoji sesuo.

PASIRUOŠIMAS IR MŪŠIO EIGA

Mūšio pradžioje lietuvių savanorių pajėgos buvo sutelktos Kėdainiuose, buvusiose vokiečių kareivinėse. Savanoriai buvo pastatę tris užtvargas (sargybas): pirmąją prie vieškelio į Surviliškį; antrąją Koliupės kaime, 2,5 kilometrai nuo Kėdainių, prie vieškelio į Šėtą; trečiąją Šilainėnų kaime. Be to, buvo saugomi geležin-

kelio tiltai per Nevėžį ir Obelę. Sužinoję apie rengiamą bolševikų puolimą, savanoriai sustiprino savo sargybas ir žvalgybą. Kad išvengtų apsupimo ir liktų laisvas kelias galimam pasitraukimui į Kauną, Panevėžio srities apsaugos būrys papildomai pastatė užtvarą Naciūnų kaime, o Kėdainių srities apsaugos būrys – Šilainėnų kaime (apie 8 kilometrus į pietryčius nuo Kėdainių).

Bolševikų pajėgos buvo sutelktos Šėtoje ir Ukmergėje. Sprendžiant iš pasiruošiamųjų veiksmų, bolševikai ketino pulti Obelės upės krantais, pagrindinį smūgį kreipdami į vieškelį Šėta–Koliupė–Kėdainiai, apeiti lietuvių pozicijas ir suduoti smūgį iš šiaurinės pusės.

Vasario 4 d. bolševikų būrys netikėtai puolė savanorių užtvarą Koliupės kaime. Šis būrys, prisidengęs keturiomis šieno prikrautomis rogėmis, priartėjo prie savanorių užtvaros ir atidengė stiprią šautuvų ugnį. Savanoriai, neturėdami pakankamai šovinių, atsišaudydami traukėsi, šeši iš jų pateko bolševikams į nelaisvę. Sprendžiant iš to, kad bolševikai nepasiliko užimtose pozicijose, reikia manyti, kad jų tikslas buvo paimti kelis savanorius į nelaisvę, kad gautų papildomos informacijos apie lietuvių pajėgas. Vietoje buvusios užtvaros savanoriai pastatė kitą – sustiprintą.

Vykdydami divizijos vado įsakymą ir tikėdamiesi planuoto juos palaikančių Kėdainių darbininkų sukilimo, vasario 8 d. bolševikai, sulaukę pastiprinimo, 8 val. ryto pradėjo Kėdainių miesto puolimą. Pirmiausia jie užpuolė lietuvių užtvaros sargybą Koliupių kaime, esančiame už 2,5 km nuo Kėdainių. Užtvaros sargyba iš pradžių laikėsi, bet pasibaigus šoviniams atsitraukė iš kaimo į lauką netoli Kėdainių. Išgirdęs kulkosvaizdžių ir šautuvų garsus, Panevėžio srities apsaugos būrys, vadovaujamas karininkų J. Mikoliūno (kuris ėjo vado adjutanto pareigas) ir K. Dragunavičiaus, išskubėjo atremti bolševikų puolimo. Už Kėdainių, ties geležinkeliu, išsiskleidę į retą grandinę pradėjo puolimą Koliupių kaimo kryptimi. Karininko K. Dragunevičiaus būrys puolė iš dešinės pusės, o karininko J. Mikoliūno – iš kairės, palei vieškelį Kėdainiai–Šėta. Priartėjusią prie Koliupių kaimo savanorių grandinę apšaudė bolševikų artilerija. Matydami, jog bolševikų kaime nėra, savanoriai jį užėmė. Tačiau netrukus pastebėjo, kad bolševikai yra išsidėstę pamiškėje į šiaurę nuo kaimo ir į pietus nuo kaimo iki Obelės upelio. Supratę, kad iškilo reali apsupimo grėsmė, savanoriai pasitraukė iš kaimo į lauką ir ten užėmė gynybinę poziciją griovyje, einančiame skersai Koliupių kaimo lauko. Bolševikai į savanorius atidengė stiprią šautuvų ir trijų kulkosvaizdžių ugnį, todėl daugelis savanorių sumišo, pradėjo kasti į sniegą ir šaudyti nesitaikydami.

Tačiau, nepaisant viso to, savanorių vadams pavyko nutraukti betikslį šaudymą ir sudrausminti karius. Bolševikai ir toliau be paliovos smarkiai šaudė į savanorius, tačiau, laimei, jie buvo netaiklūs. Savanoriams atsirado galimybė koordinuota ugnimi atsakyti į priešo veiksmus. Pastebėję bent mažiausią priešo slinkimą pirmyn savanoriai paleisdavo į bolševikus keletą smarkių salvių. Mūšio metu Lietuvos gynėjai šaudė labai taupiai, bijojo pritrūkti šovinių, nes jokių amunicijos atsargų neturėjo. Kiekvienas savanoris turėjo tik po 50 vnt. šovinių.

Apie 13 val. pavyko susitarti su vokiečiais, buvusiais Vilainių dvare šalia Kėdainių, kad jie skirtų vieną kulkosvaidį su komanda savanoriams paremti. Tačiau vokiečiai, bevykdami į pagalbą, pateko į bolševikų kulkosvaidžių ugnį, vienas buvo užmuštas, antrasis sunkiai sužeistas, o trečiasis, pasislėpęs už nušautų arklių, liko gyvas. Pamestas kulkosvaidis toje vietoje ilgai išgulėjo be jokios naudos. Buvo bandoma prie jo prišliaužti ir jį pasiimti, bet nesėkmingai, nes bolševikai smarkia ugnimi prie jo neprileisdavo.

Taip užimtoje pozicijoje Panevėžio srities apsaugos būrys išsilaikė 6–7 valandas. Vakarop bolševikai atitraukė Asistavo–Apytalaukio dvarų link.

Tuo pačiu metu, kai viena bolševikų dalis kovėsi su Panevėžio savanoriais, kita bolševikų dalis, pamačiusi, kad negali išplėsti puolimo šiaurinėje pusėje, pradėjo pulti Kėdainius iš pietinės pusės, kairiuoju Obelės krantu, Eigulių kaimo ir Paobelės dvaro kryptimis. Miesto prieigas gynė karininko J. Šarausko vadovaujamas Kėdainių srities apsaugos būrys. Prisidengdami miškinga vietove bolševikai priartėjo ir užėmė Juodkiškio dvarą ir toliau puldami Eigulių kaimo link susidūrė su sargyba, saugančia geležinkelio tiltą per Obelę. Čia esanti tilto sargyba puolimo neatlaikė ir traukėsi per Eigulių kaimą Kėdainių link. Bolševikai toliau puolė vieškelio Kėdainiai–Kaunas kryptimi. Tuo metu besitraukiančiai sargybai į pagalbą atskubėjo kiti Kėdainių būrio savanoriai, vadovaujami karininko J. Šarausko. Išsiskleidę kautynių rikiuotėn, prisidengdami trobesiais ir tvoromis, šautuvų ugnimi sulaukė lygia užsnigta pieva slenkančius bolševikus ir privertė juos atsitraukti į Eigulių kaimą. Karininko J. Šarausko vadovaujami Kėdainių srities savanoriai užėmė gynybines pozicijas rytiniame Kėdainių miesto pakraštyje. Tuo metu būrininkas P. Lukšys gavo užduotį užimti Paobelės dvarą ir priversti bolševikus trauktis. P. Lukšio vadovaujami savanoriai atėjo iš Šilainėlių, kur buvo atskiroje lauko sargyboje. Todėl lietuvių pajėgos pietinėse Kėdainių gynybos pozicijose pagausėjo iki 40 vyrų.

Gerai pažindamas vietovę ir drąsiai veikdamas, P. Lukšys su 8 savanoriais, prisidengdami priemiesčio tvoromis ir aukštais Obelės upelio krantais, priėjo prie Eigulių kaimo bolševikams iš užnugario. Pamatę bolševikų grandinę, slenkančią Kėdainių link, atidengė į juos stiprią šautuvų ugnį. Netikėtai užpulti nežinomo priešo dalinio bolševikai sutriko ir beveik visa kuopa pasitraukė iš Eigulių kaimo. Tuo metu iš Kėdainių priemiesčio atėjus daugiau savanorių buvo užimtas Eigulių kaimas. Bolševikai, pastebėję, kad jų artilerija neefektyvi ir mažai tepaveikė savanorių veiksmus, ugnį perkėlė į Kėdainių priemiestį. Sviediniai krito į Juzefavos palivarką ir Stoties gatvę. Mieste prasidėjo bruzdėjimai. Įvairiose vietose pradėjo telktis iš anksto suburtos ir bolševikų finansuojamos antilietuviškos grupės, kurios tarpusavyje palaikė ryšius ir tarėsi, kaip paimti valdžią į savo rankas. Iškilio realus pavojus sulaukti ginkluoto puolimo iš užnugario. Reikėjo nedelsiant imtis ir ryžtingų veiksmų. Kėdainių srities viršininkas karininkas J. Šarauskas pasinaudojo savo įgaliojimais ir paskelbė mieste karo padėtį: įsakė uždaryti krautuves, vartus, duris, langines iš gatvės pusės ir niekam neišeiti iš namų. Kad būtų užtikrintas įsakymo vykdymas, patruliuoti gatvėse buvo pasiųsti 6–7 raiti savanoriai. Patruliai buvo ginkluoti šautuvais, revolveriais ir kardais. Jiems buvo įsakyta griežtai įspėti gyventojus, kad nesirodytų gatvėse, o prieš neklusnius panaudoti jėgą ir ginklą. Tikslas buvo pasiektas: po valandos miestas atrodė kaip išmiręs. Apie 12 valandą Kėdainių srities viršininkas karininkas J. Šarauskas iš Kėdainių dvaro telefonu apie padėtį pranešė krašto apsaugos ministrui ir paprašė pagalbos. Iš Kauno buvo atsakyta, kad pagalbos suteikti neįmanoma ir teks kovoti savomis jėgomis. Vis dėlto greitai iš Kauno buvo gauta žinia, kad į pagalbą Kėdainių gynėjams skuba du ar trys vokiečių lėktuvai. Vos J. Šarauskas spėjo grįžti į Eigulius ir pranešti apie atskrendančius lėktuvus, šie pasirodė ir vokiečiai, nežinodami, kad bolševikai iš čia jau išvyti, numetė ant Eigulių kaimo 3 bombas. Kitos bombos krito toliau, ant Juodkiškio miško, į kurį buvo pasitraukę bolševikai. Laimei, nuo tų bombų lietuviai nenukentėjo, tik buvo išgąsdinti – pirmosios dvi nukrito tarp trobų, o trečioji – Obelės pakrantėje. Pavakare ir prie Koliupės kaimo, ir šiame ruože bolševikų ugnis retėjo, o artilerija liovėsi. Naktį kautynės visai nutrūko. Lietuviai visose svarbesnėse vietose, ant kelių pastatė lauko sargybas, o kiti kariai, per dieną alkani ir sušalę, nes visą dieną pragulėjo ant sniego, suėjo į trobas pavalgyti ir pailsėti. Aptariant vasario 8 dienos kautynes reikėtų pažymėti, kad tą dieną bolševikai į savanorių

pusę iššovė 170 pabūklo sviedinių, iš kurių maždaug pusė nesprogo. Lietuvių savanoriai buvo gavę tik po 50 šovinių, tad vakare turėjo tik po kelis likusius šovinius. Pažymėtina, jog savanoriai šiame mūšyje neturėjo ne tik artilerijos, bet ir kulkosvaidžių, todėl atlaikyti geriau ginkluotą bolševikų puolimą buvo itin sudėtinga.

Vakare, po mūšio, lietuviai sulaukė pastiprinimo – iš Kauno krovininiais automobiliais atvyko kapitono vadovaujamas keliasdešimties vokiečių pėstininkų dalinys su keliais kulkosvaidžiais ir dviem pabūklais. Naktį Kėdainių dvare įvyko lietuvių vadų ir vokiečių kapitono pasitarimas ir buvo numatytas rytojaus puolimo planas. Savanorių vadai papasakojo vokiečių kapitonui apie dienos kautynių eigą ir esamą padėtį. Pasitarimo pabaigoje paprašė paskirti bent po vieną kulkosvaidį kiekvienam lietuvių būriui. Kapitonas prašymą patenkino – paskyrė 5 kulkosvaidininkus, 1 kulkosvaidį ir davė 25 rankines granatas. Atvykus vokiečiams padėtis labai pagerėjo. Nors naktį visi nemiegojo – laukė pasirodančių bolševikų, pati naktis praėjo ramiai, tik kur ne kur girdėjosi šaudymas abiejų pusių sargybos postuose.

Naktį vokiečių vadovybė pranešė, kad, jų žiniomis, bolševikai traukiasi Šėtos link. Buvo nutarta pasiųsti žvalgybą, kad būtų gauti tikslesni duomenys. Tą pačią naktį savanorių žvalgų grupė susėdo į roges su vienu kulkosvaidžiu, 5 vokiečių kulkosvaidininkais, 2 raiteliais ir išvyko iš Eigulių kaimo Šėtos link. Žvalgų grupės vadu buvo paskirtas viršila V. Vainauskas, jo pavaduotoju – P. Lukšys. Žvalgai turėjo vykti pro Juodkiškio mišką ir Taučiūnų kaimą. Nėra visiškai aišku, kiek žmonių buvo paskirta į žvalgybą, minima apie 16–17. Greičiausiai jie pasidalino į kelias (manoma, tris) grupes. Vienai iš jų, 8 žmonių grupei, vadovavo būrininkas P. Lukšys. Vasario 8 d. 18 val. jie išvyko į žvalgybą. 8 žmonių grupę sudarė 4 vokiečiai su lengvuoju kulkosvaidžiu, 3 lietuviai ir vežikas. Važiavo rogėmis, pakinkytomis pora arklių. Naktį miške žvalgai pasiklydo, bet apie 24 val. pamatė ūkininko sodybą, į kurią ir užvažiavo. Pasistiprinę ir pailsėję, šeimininko nurodymais leidosi toliau žvalgyti. Pradėjus aušti privažiavo Taučiūnų kaimą ir pasuko ne į patį kaimą, bet aplink jį. Bevažiudami kaimo gale pastebėjo kažką vaikščiojant. Kadangi buvo dar tamsu, ir nebuvo galima tiksliai nustatyti, kas čia vaikščioja vienas, vokiečių kareivis iššovė – bematant iš kaimo išbėgo 30–40 bolševikų ir pradėjo šaudyti. Vienas kitas iš žvalgų, pamatęs gausesnį priešą, buvo bepradedęs bėgti. Juos sudraudė P. Lukšys: išskleidė savanorius į grandinę ir atidengė ugnį. Iššokę iš rogių vokiečiai, palikę kulkosvaidį, taip pat norėjo bėgti. Ta-

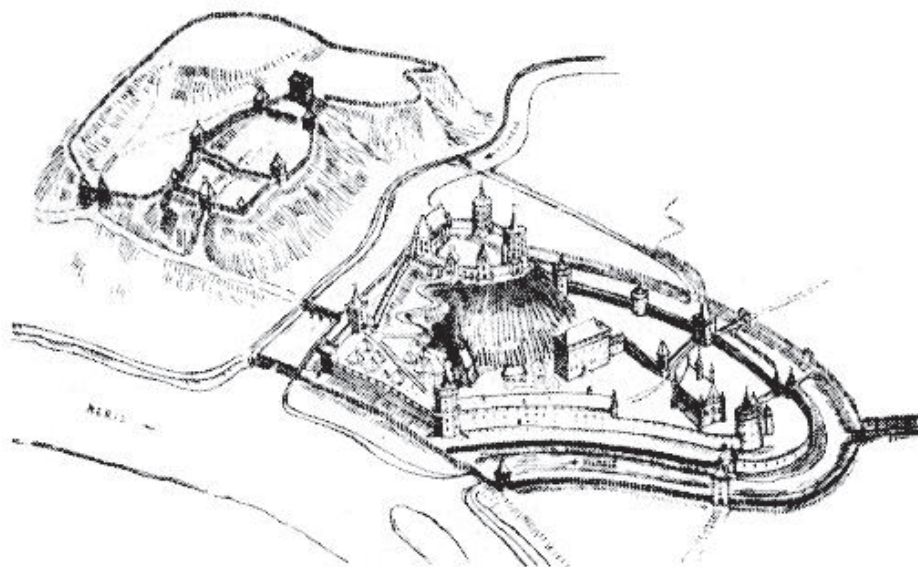
čiau vėliau susitvardė ir atidengė kulkosvaidžio ugnį į bolševikus. Pradėjus šaudyti iš kulkosvaidžio bolševikai ėmė trauktis. Bolševikams atsitraukus žvalgai susėdo į roges ir pradėjo važiuoti atgal. Tačiau bolševikai netikėtai pradėjo šaudyti iš Taučiūnų dvaro pusės ir, kulkai pataikius į galvą, buvo nukautas būrininkas P. Lukšys (tai nutiko vasario 9 d. 8 valandą ryte). Vos grįžus žvalgams, kai kuriose vietose bolševikai pradėjo pulti. Tačiau lietuvių savanorių padėtis buvo daug geresnė negu prieš dieną, mat šį kartą jiems talkino keliasdešimt vokiečių su keliais kulkosvaidžiais. Kautynės tesėsi visą dieną. Savanoriai, remiami kulkosvaidžių ugnimi, grandinėmis puolė bolševikus. Pasinaudodami žiniomis apie vietovę, apie 14 valandą lietuviai apėjo bolševikus iš šono ir sudavė smūgį dešiniajam bolševikų sparnui bei paėmė į nelaisvę apie 18 priešų karių. Netikėto ir drąsaus savanorių puolimo išblaškyti bolševikai visu frontu netvarkingai traukėsi Šėtos link. Norėdami sulaukyti bėgančiuosius ir padaryti šokią tokią tvarką, patys bolševikai išdėstė savo rezervą netoli Šėtos ir iš dviejų kulkosvaidžių apšaudė savuosius. Naktį pusė savanorių buvo palikta sargybose, kiti nuvesti į Kėdainius. Tą dieną iniciatyva galutinai perėjo į lietuvių rankas. Vasario 9 dieną galime pelnytai vadinti esminio lūžio Kėdainių mūšyje diena. Per dvi mūšių dienas savanoriai įgijo kovinės patirties ir ėmė labiau pasitikėti savo jėgomis. Be to, žinia apie pirmąją lietuvių pergalę prieš bolševikus paskatino daugelį abejojančiųjų stoti į besikuriančią Lietuvos kariuomenę.

Kėdainių mūšio metu per dvi dienas (vasario 8–9 d.) žuvo vienas vokiečių karys, taip pat savanoris Povilas Lukšys, be to, sužeistas vienas vokiečių kareivis. Bolševikų pusės nuostoliai nėra tiksliai žinomi. Užfiksuota, kad žuvo vienas karininkas, bet nenustatyta, kiek žuvo ir sužeista karių (anot savanorio K. Kubiliaus, daug). Kai kurie sužeistieji vėliau mirė nuo žaizdų ir buvo palaidoti Pirmojo pasaulinio karo karių kapinėse Kėdainiuose.

■ MJR. GINTAUTAS JAKŠTYS

Vilnius lietuvių kovose su kryžiuočiais

» *Vilniaus pils XIV a. antrojoje pusėje. Rekonstrukcinis piešinys.*

XIV A. ANTROJOJE PUSĖJE LIETUVOS SOSTINĖ VILNIŲ TIESIOGIAI PALIETĖ ALINANTIS KARAS SU KRYŽIUOČIŲ OR- DINU.

XIII a. pradžioje rytinėje Baltijos pakrantėje gyvenusias baltų ir ugruomųjų gentis pradėję nukariauti kryžiuočiai bei kalavijuočiai netrukus susidūrė su gimstančios Lietuvos valstybės pasipriešinimu. 1236 m. Saulės mūšyje sutriuškintų kalavijuočių pajėgos reorganizuotos į Livonijos ordiną ir prijungtos prie Prūsijoje įsikūrusio Kryžiuočių ordino.

Kryžiuočiai beveik du šimtus metų kėlė didžiausią grėsmę Lietuvos valstybei. Nuo 1283 m. pradėję intensyviai puldinėti Lietuvą, kryžiuočiai labiausiai siaubė Žemaitiją, žemes prie Nemuno, tačiau ilgainiui gausėjo žygių ir į Lietuvos gilumą. XIV a. antrojoje pusėje kryžiuočių puolimų grėsmė iškilo ir Lietuvos valstybės sostinei – Vilniui.

GEDIMINAS NEJKŪRĖ VILNIAUS

Vilniaus įkūrimo data įprasta laikyti jo pirmąjį paminėjimą rašytiniuose šaltiniuose. Lietuvos sostinė pirmą kartą paminėta 1323 m. didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškuose, kuriais jis kreipėsi į Vakarų Europos kraštų pirklus ir amatininkus, ragindamas vykti į Vilnių. Ši aplinkybė rodo, kad Vilnius jau XIV a. pradžioje buvo reikšminga gyvenvietė. Tačiau 1323 m. yra daugiau simbolinė miesto įkūrimo data, mat archeologinių tyrimų duomenys rodo, jog gana stambių gyvenviečių Neries ir Vilnelės santakoje būta jau gerokai anksčiau. Gediminas nejkūrė Vilniaus, tačiau veikiausiai būtent jis pavertė Vilnių Lietuvos valdovo rezidencija ir valstybės sostine. Todėl ir Vilniaus, kaip miesto bei sostinės, istorijos pradžios siejimas su Gedimino valdymo laikais yra visiškai pagrįstas.

XIV a. viduryje ir antrojoje pusėje Vilniaus urbanistinis centras buvo ant Gedimino kalno stovėjusi Aukštutinė

pilis, kalno papėdėje – Žemutinė pilis ir Altarijos kalvose (dabartinio Kalnų parko vietoje) – aukštutinė miesto dalis, kurioje stovėjo Kreivoji pilis. Ši pilis vienu autorių lokalizuojama Trijų kryžių (Plikajame, Kreivajame) kalne, kiti Kreivąją pilimi laiko visą Altarijos kalvose įtvirtintą aukštutinę miesto dalį.

Vilnelės žiotys viduramžiais buvo kitur nei dabar. Dabartinėje vietoje jos atsirado iškasus gynybinį griovį ir ilgainiui juo pradėjus tekėti pagrindinei upės srovei. Iki to laiko upė tekėjo Šventaragio gatvės vietoje, juosdama Žemutinę bei Aukštutinę pilis ir įtekėjo į Nerį ties dabartiniu Karaliaus Mindaugo tiltu. Anapus Vilnelės, dabartinio senamiesčio vietoje, būta padrikų gyvenviečių, XIV–XV a. sandūroje tapusių naujuoju Vilniaus miesto branduoliu. Iki to laiko daugelis vilniečių gyveno pilių teritorijoje, Altarijos kalvose ir Neries pakrantėje.

Ši XIV a. Vilniaus apžvalga būtina, kad suvoktume, kokia tuo metu buvo Lietuvos sostinė. Ir jei miesto struktūra yra pakankamai aiški, tai kur kas sunkiau atkurti miesto pilių bei kitų gynybinių įtvirtinimų raidą.

VIDURAMŽIŲ RITERIO LIUDIJIMAS

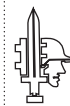
Gedimino kalne įtvirtintos gyvenvietės būta dar paskutiniaisiais amžiais prieš Kristų, o nuo I tūkst. vidurio čia stovėjo medinė pilis. Piliakalnio rytinė dalis buvo papildomai sustiprinta pylimu. Archeologai iki šiol nesutaria, kada piliakalnyje iškilo mūrinė pilis. Dalis tyrinėtojų laikosi nuomonės, kad tai įvyko XIV a. antrojoje pusėje – Algirdo ir Kęstučio valdymo metais. Kiti istorikai ir archeologai šią versiją neigia ir mano, kad mūrinė pilis čia iškilo tik Vytauto valdymo laikais. Šio straipsnio autoriaus nuomone, labiau pagrįsta yra antroji versija. Mat 1413–1414 m. Lietuvoje lankęsis prancūzų kilmės riteris Žiliberas de Lanua, aprašydamas savo kelionės įspūdžius, teigia, kad Vilniuje „yra pilis, pastatyta ant labai aukšto smiltingo kalno, sutvirtinta akmenimis, žeme ir mūru. Viduje ji visa padaryta iš medžio. Tos pilies atšlaimas leidžiasi nuo aukšto kalno dviem šonais iki apačios. Tame atšlaimė, apjuostame mūrine siena, yra daug namų. Pilyje ir jos kieme paprastai esti minėtas kunigaikštis Vytautas, Lietuvos valdovas. Jis ten turi savo dvarą ir savo būstinę. Arti tos pilies teka upė, kurios srovė bėga per miestą žemyn. Ji vadinasi Vilnia. Miestas nėra uždaras [neapjuostas gynybine siena]. Jis ilgas, siauras ir tęsiasi nuo kalno žemyn. Namai mediniai, labai negražiai sustatyti, tačiau yra keletas mūrinių bažnyčių. Minėta pilis ant kalno yra apsupta tik medine siena, padaryta mūro pavidalo“.

Lietuvos svečio įspūdžiai labai reikšmingi ir daug byloja apie to meto Vilniaus pilis. Aprašydamas Aukštutinę pilį, Žiliberas de Lanua teigia, jog ji buvo medinė, tik „sutvirtinta akmenimis, žeme ir mūru“. Tai leidžia manyti, kad pilyje kai kurie statiniai ar jų dalys jau buvo mūriniai, tačiau iš esmės tai buvo medinė pilis. Mūro pilis kalne iškilo veikiausia tik po 1419 m. čia kilusio didžiulio gaisro, sunaikinusio senąją medinę pilį. O Žemutinė pilis ir joje iškilę pirmieji Valdovų rūmai buvo jau bent iš dalies mūriniai. Žemutinę pilį juosė mūrinė gynybinė siena. 1394 m. Vilnių puolusiems kryžiuočiams teko šturmuoti mūrinius įtvirtinimus. Tai pačiais metais kryžiuočiai sudegino ir Altarijos kalvose buvusią Kreivąją pilį. Nuo kryžiuočių antpuolio praėjus ketvirčiui amžiaus Vilniuje lankęsis Žiliberas de Lanua Kreivosios pilies taip pat jau nebemini.

Aukštutinė pilis fragmentiškai tyrinėta archeologų, tačiau apie medinę pilį, stovėjusią Gedimino kalne, sunku pasakyti ką nors konkretaus. Tuo metu buvo įprasta, kad pilių sienos renčiamos iš rąstų, o iš išorės dar drebiama molio sluoksniu (kad būtų sunkiau padegti). Tai patvir-

» Pirmuosius kryžiuočių žygius į Vilnių rengė Ordino magistras Vinrichas von Kniprode. Nuotraukoje – Marienburgo (Malbork, Lenkija) pilyje esančio paminklo fragmentas.

» *Kryžiuočiai 1394 m. Vilniaus šturmo metu plačiai naudojo bombardas, šaudžiusias akmeniniais sviediniais. Nuotraukoje – bombardas, saugoma Marienburgo (Malbork, Lenkija) pilyje.*

52

tintų ir Žiliberio de Lanua paminėta detalė, kad „pilis ant kalno yra apsupta tik medine siena, padaryta mūro pavidalo“. Tą „mūro pavidalą“ ir galėjo suteikti molio tinkas.

XIII–XIV a. medinėse pilyse buvo įprasta pastatus kieme statyti išilgai gynybinės sienos, o jei aikštelė buvo didelė – pastatyti statinių ir jos viduryje. Kasinėjant Gedimino kalną rasta medinių statinių liekanų, tačiau nieko tiksliau negalime pasakyti apie vartus, bokštus ir kitus gynybinius įtvirtinimus. Su panašia situacija susiduriame ir kalbėdami apie Kreivąją pilį. Atlikti tik fragmentiški Altarijos kalvų archeologiniai kasinėjimai, ištirta keletas sodybų, tačiau nieko aiškesnio negalime pasakyti apie gynybinius įtvirtinimus.

Žemutinėje pilyje ne vėliau kaip XIV a. antroje pusėje atsirado mūrinių statinių. Dalis archeologų mano, kad pirmieji mūriniai pastatai (Mindaugo laikų katedra, keli mūriniai pastatai Valdovų rūmų vietoje) čia iškilo jau XIII a. Vėliau didesnė dalis, o gal ir visa Žemutinės pilies teritorija apjuosta mūrine gynybine siena, kurią prieš savo akis išvydo XIV a. pabaigoje Vilnių puolę kryžiuočiai.

Tai, kad ne Aukštutinėje, o Žemutinėje pilyje atsirado seniausi mūriniai gynybiniai įtvirtinimai, yra visiškai suprantama. Stačiašlaitėje kalvoje iškilusi Aukštutinė pilis buvo ir taip priešams sunkiai įveikiama. Šios pilies papėdėje pastačius, spėjama, pirmąją katedrą ir valdovo rezidenciją, medinių įtvirtinimų nepakako ir buvo nuspręsta Gedimino kalno pašlaitėje esančią Žemutinę pilį maksimaliai sustiprinti.

Pagrindines jėgas ir resursus sutelkus Žemutinei piliai stiprinti, atokiau buvusi Kreivoji pilis iki savo žūties 1390 m. buvo tik medinė. Ši pilis, veikiausiai apėmusi ne vieną įtvirtintą kalvą, bet didesnę dalį Altarijos kalvų, kryžiuočių puolimo metu tapo prieglobsčiu ir Neries pakrantėje, gre-

ta dabartinių Arsenalo ir Kosciuškos gatvių gyvenusiems vilniečiams.

ŽEMUTINĖS PILIES ĮTVIRTINIMAI

Archeologinių tyrimų duomenys ir rašytiniai šaltiniai leidžia gana tiksliai rekonstruoti XIV a. pabaigoje buvusius Žemutinės pilies įtvirtinimus. Kalbėdami apie juos negalime bent trumpai neaptarti ir pilies kieme stovėjusių vieno iš ankstyviausių Lietuvoje mūrinių pastatų – Valdovų rūmų pirmtakų. Veikiausiai ankstyviausias mūro pastatas Lietuvoje buvo Mindaugo laikų Vilniaus katedra. Taip pat rašytiniuose šaltiniuose minimas mūrinis namas, stovėjęs Žemutinės pilies teritorijoje ir 1387 m. Jogailos padovanotas vyskupui Andriui.

Pilies teritorijoje kol kas gerai ištirti bent du ankstyvi mūriniai pastatai su pamatais iš akmenų ir sienomis iš plytų, kuriuos galima datuoti XIV a. pirmąja puse, o gal net ir XIII a. Be šių, veikiausiai reprezentacinių, pastatų, Žemutinėje pilyje buvo nemažai kitų mūrų, kurių didžioji dalis turbūt yra gynybinės paskirties sienų ir bokštų liekanos. Mūru „M1“ archeologų buvo pavadinta Gedimino kalno pašlaitėje, ant aukštumos greta šaltiniuoto skardžio stovėjusi mūrinė siena su kontraforsais. Vakaruose ji jungėsi su maždaug 9 m skersmens bokštu. Šis bokštas iš pradžių buvo apskritas. Liko tik vieno jo krašto fragmentas. Bokštas, spėjama, nugriautas XV a. pradžioje. Jo vietoje pastatytas aštuoniakampis, manoma, puošnus bokštas. Nuo šio bokšto viena gynybinė siena ėjo į pietvakarius, dabartinės Arkikatedros bazilikos link. Netoli bokšto, apie 8 m į šiaurės vakarus, rasti kito, keturkampio, bokšto likučiai. Šis bokštas buvo

9,3 ir 9 m dydžio. Jame buvo įrengti šiauriniai įvažiavimo vartai (nuo Neries pusės), pats įvažiavimas išklotas 3 m pločio mediniu grindiniu. Į šiaurės vakarus nuo vartų ėjo 1,6 m storio mūrinė siena su kontraforsais. Spėjama, kad vidinėje pilies pusėje buvę kontraforsai kilo iki sienos viršaus, į juos rėmėsi šaulių galerijos medinės konstrukcijos. Šaulių galerijos – būdingas mūrinių pilių gynybinės sistemos atributas.

Abipus gynybinės sienos XIV–XV a. stovėjo mediniai pastatai. Žemutinę pilį juosė ne tik gynybinės sienos, bet ir Neris, Vilnelė, vandeniu užpildomi gynybiniai grioviai, per kuriuos vedė tiltai. Bent dalis jų buvo pakeliamieji.

Norint pažinti visą XIII–XIV a. Žemutinės pilies gynybinę sistemą, būtini tolesni archeologiniai tyrimai. Neabejotina, jog greta mūrinių įtvirtinimų egzistavo ir medžio bei žemių įtvirtinimai, aštriakuolių tvoros, saugojusios pilies prieigas.

PIRMIEJI PUOLIMAI

XIV a. buvo sunkiausių lietuvių kovų su kryžiuočiais šimtmetis. Tuo metu, kai didieji kunigaikščiai veržliai plėtė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdas rytuose, šalies vakariniame pasienyje virė kruvinos kovos su į Lietuvą besiveržiančiais kryžiuočiais. Atlaikyti ir pasienyje sustabdyti jų puolimus lietuviams darėsi vis sunkiau. Padedami savo žvalgų, Kryžiuočių ordino vadovai sudarinėjo žygių į Lietuvą planus ir labai dažnai jiems pavykdavo juos įgyvendinti. Išdeginta žeme tapo Užnemunė, kryžiuočių puolimus nuolat kentė Žemaitija ir žemės prie Nemuno. XIV a. antrojoje pusėje kryžiuočių taikiniu tapo pati Lietuvos valstybės širdis – Kernavė, Trakai, Vilnius.

Kryžiuočių aprašymuose, paskelbtuose istorikų Teodoro Hiršo ir Juozo Jurginio, yra aprašyti keli žvalgų siūlomi keliai, kaip nuo Nevėžio upės, Kauno apylinkių pasiekti Vilnių. Vienas kelias vedė nuo Nevėžio per Ukmergės apylinkes ir Kernavę, kitas – nuo Kauno per Paparčius, Trakus į Vilnių. Detalai aprašomi ir keliai į netoli Vilniaus esančias vietas – Kernavę, Maišiagalą,

Šalčininkus ir t. t.

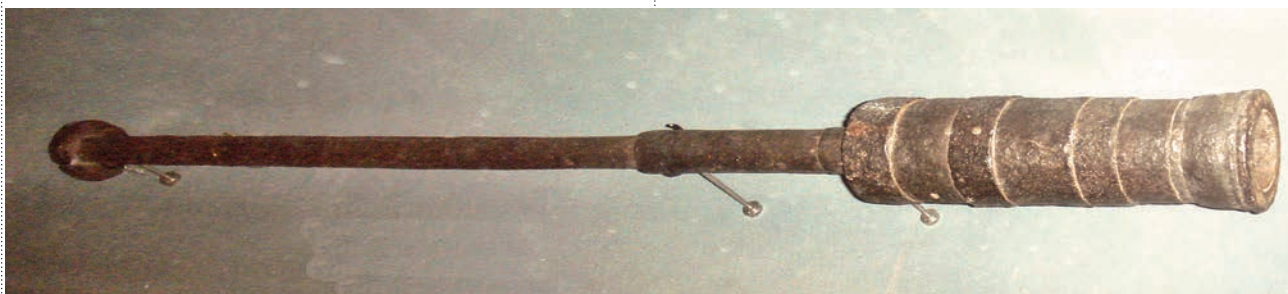
Dabartinę Pietryčių Lietuvą kryžiuočiai puldinėjo jau nuo XIII a. antrosios pusės. Pavyzdžiui, 1279 m. Livonijos ordino riteriai nusiaubė Kernavės apylinkes. 1311 m. kryžiuočiai pasiekė Šalčininkus. 1348 m. lietuviai ir kryžiuočiai susigrūmė Strėvos mūšyje (manoma, netoli Žiežmarių). 1362 m. kryžiuočiai sugriovė Kauno pilį ir pradėjo dar intensyvesnius žygius į patį valstybės branduolį.

Anot kronikininko Vygando Marburgiečio, 1365 m. Kryžiuočių ordino magistras Vinrichas von Kniprode galvojo paimti Vilniaus pilį, nusiaubė Paparčių (dab. Kaišiadorių r.) apylinkes. Tais metais buvo sudegintos Maišiagalos, Kernavės pilys. Vilnių pirmą kartą pasiekė kryžiuočių pajėgos, tačiau pilies šturmuoti, atrodo, jie nebandė. 1375 m. kryžiuočiai pasiekė Stakliškes, Trakų apylinkes, Vaidotus (dab. Vilniaus priemiestis).

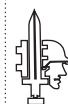
Pirmą kartą Vilnių kryžiuočiai apgulė 1377 m. Per Merkinę, Semeliškes, Trakus jie pasiekė Rudaminą. Prie Vokės upės įvyko kryžiuočių maršalo susitikimas su Kęstučiu, kurio metu, atrodo, buvo bandoma tartis dėl paliaubų. Panašu, kad jos buvo sudarytos, tačiau kryžiuočiai jas sulaužė. Vygandas Marburgietis rašė: „*Saulei patekėjus vėliavas iškėlę [krikščionys] su šaukmais apgula Vilniaus pilį, o stabmeldžiams atrodė, kad tai negarbintas pasielgimas.*“ Kryžiuočiai sudegino dalį miesto, tačiau pilių neužėmė. Pasukusius atgal į Prūsiją kryžiuočius 500 vyrų puolė vytis, sunaikino maisto atsargas ir persekiojo iki pat Prūsijos. „*Dėl to [krikščionys] su žirgais kentėjo žiaurų badą, nes kai kurie šešias dienas nematė duonos. Taip sugrįžta krikščionys namo nuo savo priešų.*“

VYTAUTAS SU KRYŽIUOČIAIS

Sunkiausias kovų dėl Vilniaus etapas yra susijęs su vidaus kovomis pačioje Lietuvoje, kai Jogailos nurodymu nužudžius Kęstutį, kilo kruvina kova tarp Algirdo sūnų Jogailos ir Skirgailos iš vienos pusės bei Kęstučio sūnaus Vytauto iš kitos pusės. Kryžiuočiai tapo aktyviais šio konflikto dalyviais. Iš pradžių su jais bandė derė-

» Piksida – rankinė bombarda, užtaisoma mažais akmeniniais sviediniais.

tis Jogaila, o paskui pas kryžiuočius pabėgo Vytautas. 1383 m. kryžiuočiai, siekdami savanaudiškų tikslų, parėmė Vytautą ir paskelbė karą Jogailai. Į Lietuvą įsiveržė kryžiuočių ir Vytauto rėmėjų kariuomenė. Rugsėjo 11 d. sąjungininkai, panaudoję bombardas, užėmė Trakų pusiasalio pilį (salos pilis dar nebuvo pastatyta). „*Kitą dieną kariuomenė skuba prie Vilniaus, ir magistras išsiuntė priekin keturis komtūrus <...> [svarbiausių Ordino pilių ir teritorinių vienetų – komtūrijų – valdytojus], kad sudegintų rusų miestą [turima galvoje stačiatikių gyventa Vilniaus miesto dalis], kaip sugebės. Ir įvyko tenai kautynės ant tilto. Gausingi lietuviai atrėmė krikščionis, bet ir krikščionys savo ruožtu [atrėmė] stabmeldžius kirsdami ir smogdami. Trečią kartą stabmeldžiai, žymiai sustiprinę savo pajėgas, vėl nuveja krikščionis, o vieną [Ordino] brolių mirtinai pervėrė strėle, kitą sužeidė. Miestas sudegė. <...> Po trečios [valandos] magistras su daugeliu kryžininkų pakilo ir nuėjo prie Neries, ir kariuomenė atsiskyrė. Krikščionys skuba į laivus, prie kurių nebuvo 11 dienų, ir drauge su magistru sveiki grįžta į Prūsiją“* – rašė Vygandas Marburgietis.

Taigi ir 1383 m. kryžiuočiams su sąjungininkais nepavyko paimti Vilniaus. Tačiau šis naujas kovų dėl Lietuvos sostinės etapas buvo pažymėtas ypatingo tragizmo ženklu – kryžiuočių pusėje buvo vienas iškiliausių Lietuvos kunigaikščių. Vytautas su pikčiausio priešo pagalba bandė susigrąžinti iš tėvo paveldėtą sostą, kurio jam nenorėjo perleisti pusbroliai – Jogaila ir jo brolis Skirgaila. Vilnius, iš kurio Lietuvą sėkmingai valdė Gedimino sūnūs Algirdas ir Kęstutis, tapo kruvinos kovos objektu.

1384 m. Vytautas paliko kryžiuočius ir grįžo į Lietuvą. 1387 m. sudaryta Krėvos sutartis. Jogaila tapo Lenkijos valdovu, tačiau jis visomis išgalėmis trukdė Vytautui įgyti Lietuvoje bent kiek didesnę savarankiškumą. 1390 m. Vytautas antrą kartą pabėgo pas kryžiuočius. Jungtinė kryžiuočių bei Vytauto kariuomenė vėl įsiveržė į Lietuvą. Rugsėjo pradžioje sąjungininkai sumušė Skirgailos pajėgas prie brastos per Nemuną (kitais duomenimis – prie Neries) ties Kaunu. Rugsėjo 4 d. kryžiuočiai bei jų sąjungininkai pasiekė Vilnių ir pradėjo miesto apgultį bei šturmą. (Greta kryžiuočių ir Vytauto pusėje kovojusių lietuvių, sąjungininkų kariuomenėje buvo ir svečių iš užsienio šalių, pavyzdžiui, Anglijos karaliaus Henriko Lanasterio sūnus su 300 karių.)

Pirmausia buvo sudeginta Kreivoji pilis, kurioje, rašytinių šaltinių duomenimis, žuvo keli tūkstančiai čia pasislėpusių vilniečių ir Jogailos brolis Karigaila (Kazimieras). Jono iš Posilgės žiniomis, žmonės iš visų pusių bėgo į pilį ir ten gynėsi. Panašu, kad pilis buvo užimta

padedant išdavikams, nes Jogaila savo laiške vėliau rašė, kad „[pilyje] susirinko daug tūkstančių ginkluotų ir kitų kilmingų ir paprastų abiejų lyčių žmonių, kurie į ją pasitraukė, norėdami pasislėpti, ir atėjo ją ginti. Šioje pilyje Kazimieras, krikščionių kunigaikštis, brangiausias gimtasis mūsų brolis, buvo vadu. Ir ginkluotų pajėgų šioje pilyje buvo net ankšta, ir užimti šią pilį jėga buvo neįmanoma – tik išdavyste arba apgaule. Kai kryžiuočiai įsiveržė į pilį, ten prasidėjo gaisras ir skerdynės, kurių metu daug tūkstančių abiejų lyčių žmonių, netgi kunigaikščių, bajorų, o taip pat prastuomenės, be pasigailėjimo buvo išžudyta“. Spėjama, kad kryžiuočiams ir jų sąjungininkams užimti Kreivoją pilį padėjo joje buvę Vytauto šalininkai. Pilies gynybai vadovavusio Jogailos brolio Karigailos palaikai buvo išniekinti – galva nukirsta ir pamauta ant ilgos ieties.

Vilniaus Altarijos kalvas, kuriose stovėjo Kreivoji pilis, tyrinėję archeologai rado degėsius bei sugriovimų pėdsakus, kurie tiesiogiai siejami su 1390 m. įvykiais. Vienoje iš kalvų – Bekešo kalne – rasti arbaletų ir lanko strėlių antgaliai, galėję priklausyti tiek puolančiajai, tiek besiginančiajai pusėms, kirvis, pentinas, kalavijo makštų apkalas.

Šio Vilniaus puolimo metu buvo šturmuojama ir Žemutinė pilis. Kovų metu tiek puolantieji, tiek besiginantieji naudojo arbaletus. Manoma, kad arbaletų strėlė nukovė puolančiųjų pusėje buvusį Kęstučio sūnų Tautvilą Konradą. Mūšiai truko penkias savaites. Buvo pastatytas tiltas per Nerį.

Santykiai tarp puolančiųjų, kurių gretose buvo nemažai lietuvių, ir vietos gyventojų, buvo gana saviti. Netgi vyko prekyba tarp Vilnių šturmuojančių karių ir vietinių „stabmeldžių“. Kaip rašo šį Vilniaus puolimą plačiau nūšvietęs Vygandas Marburgietis, „per Nerį pastato tiltą, ir daug kas iš stabmeldžių ateina į kariuomenę prekybos reikalu, ir, kaip ir krikščionys, prekiauja vieni su kitais“. Maisto ir pašaro kryžiuočiams pristatydavo sąjungininkai – Vytauto kariuomenė. Galiausiai artėjantis ruduo, baimė, kad pablogės keliai, dideli nuostoliai ir amunicijos išsekvojimas privertė kryžiuočius pasitraukti.

1391 m. kryžiuočiai vėl traukė Vilniaus link, užėmė Trakus (Skirgaila juos atidavė be mūšio), sudegino Ukmergės pilį. Tačiau lietuviai apdairiai stengėsi niekur kryžiuočių kelyje nepalikti maisto atsargų, ir priešai, įvertinę nepalankią situaciją, atsitraukė į Prūsiją. Netrukus po to Vytautas sudarė taikos sutartį su Jogaila ir grįžo į Lietuvą.

1394 METŲ ŽYGIS

Itin didelis kryžiuočių žygis į Vilnių surengtas 1394 m. Jame dalyvavo sąjungininkai vokiečiai, prancūzai, burgundai. Kaip matyti iš žygio aprašymo, Burgundijos (dabar – vienas iš Prancūzijos regionų) kariai, vadovaujami paties hercogo Pilypo, šio žygio metu buvo gana reikšminga jėga kryžiuočių pajėgose.

Iš susitelkimo vietos – Karaliaučiaus – kryžiuočių kariuomenė pasiekė Labguvą. Iš čia laivais Kuršių marioomis, Gilija ir Nemunu kryžiuočiai plaukė į Lietuvą. Žirgai buvo varomi į sutartą susitelkimo vietą sausuma. Kryžiuočiai išsilaipino iš laivų netoli Kauno. Čia įvyko pirmasis susirėmimas su atskubėjusiomis Vytauto pajėgomis. Buvo panaudotos piksidos (rankinės bombardos). Susišaudymo metu aukų patyrė abi pusės.

Traukiančius Vilniaus link kryžiuočius Vytautas mėgino sulaikyti, jų kelyje įrengęs lauko įtvirtinimus – medines užtvaras ir įsitvirtinęs su savo pajėgomis. Viso kryžiuočių žygio ir Vilniaus šturmo aprašymą mums paliko Vygandas Marburgietis. Toliau pateikiamos ištraukos iš jo „Naujosios Prūsijos kronikos“.

Kryžiuočiai pakrantėje perkrovė maisto ir ginklų atsargas iš laivų į vežimus. „[Magistras] įsakė, kad kiekvienas apsirūpintų maistu penkioms savaitėms, nurodė trumpesnį kelią į Vilnių. Ten pat sučiupo vieną lietuvį, iš kurio išgirsta, kad Vytautas stovįs miške, pasitvėręs nukirstais medžiais, apsisaugojęs aštuoniomis užtvaramis iš sugriozdintų šakų ir ąžuolų kamienu, su bombardomis, su nesuskaitomais sviediniais ir su žemaičiais, su jų pajėgomis. Tatai išklauses magistras po pasitarimo su saviškiais ryžosi išmėginti kitą kelią, kuris veda kairėn vingiuodamas per dykrą, kuriuo prūsai niekuomet nebuvo žygiavę. Skindamiesi kelią, užėina gausiai pelkių, per kurias darėsi tiltus. Vieną naktį magistras buvo apsistojęs kažkokiame dideliame miške, kuriame mažai turėjo ramybės. Nerado jame nė ganiavos žirgams ir t.t. Kitą dieną rado, ko reikia.“

Po alinančio žygio kryžiuočiai pasiekė Vilnių ir jį apgulė. Po aštuonias dienas trukusios Vilniaus apgulties prie puolančiųjų prisijungė ir atskubėjusi Livonijos kariuomenė.

DIDYSIS ŠTURMAS

Lietuvos sostinės gynėjai puolimui buvo pasiruošę ir pasitiko priešus aktyviai besigindami. Lietuviai efektyviai naudojo arbaletus – minimos strėlės, pervėrusios netgi šarvuotus puolančiųjų žirgus. „Šeštadienį apgulė

pilį. Kai kurie prancūzai prijojo artyn su šarvuotais žirgais. Kai kuriuos iš jų pervėrė strėlės, kaip ir kai kuriuos mūsiškių žirgus...“ Taigi naudotos strėlės su masyviais šarvamušiais antgaliais. Abi kovojančios pusės įnirtingai apšaudė vieni kitus strėlėmis. „Ir [stabmeldžiai] su krikščionimis vieni kitus puola šaudydami strėlėmis ir kovoja ilgą laiką.“

Pilis buvo apšaudoma bombardomis. Lietuviai atsakė tuo pačiu. „Devintą dieną kariuomenė pakyla ir išsidėsto prie Žemutinės pilies. Tenai lietuviai – ne be atpildo – visaip nedavė ramybės krikščionims svaidydami [akmenis], strėles ir t. t.“

Manytume, kad naudotos ne tik bombardos, bet ir akmenų svaidyklės. Taip pat naudotos piksidos. Žemutinės pilies Valdovų rūmų šiaurinio korpuso prieigose rastas apdegęs bombardos sviedinys. Tyrinėjimų autoriaus archeologo G. Rackevičiaus nuomone, pagal archeologinio sluoksnio stratigrafinę padėtį ir radinius jį galima sieti su 1383–1402 m. Vilniaus pilies puolimais. Apskritai Žemutinės pilies teritorijoje rasta dešimtys akmeninių sviedinių. Dažniausiai jie aptinkami degusių sluoksniuose, siejamuose su XIV a. antrosios pusės–XV a. pradžios kovomis.

Rimta kliūtis kryžiuočių kariuomenei buvo vanduo. Vilniaus pilių kompleksą iš vakarų ir pietų juosė Vilnelė, iš šiaurės – Neris. Kryžiuočiai pasistatė net kelis tiltus, per kuriuos ne tik šturmavo pilį, bet ir organizavo plėšikiškus žygius po Vilniaus apylinkes. „Livonijos magistras paskyrė vietą stovyklai prie Neries, žemiau pilies, ir pastatė du tiltus, ir kiekvieną dieną jo [vyrai] jodinėjo grobio. <...> Paskui prūsai lietuvių pragaiščiai pastato per Nerį tiltą, per kurį atgabeno, ko reikėjo kariuomenei.“ Tiltai veikiausiai buvo pontoniniai, suręsti iš plaustų ir galbūt luotų, kuriuos sujungus lentomis, gaunamas gana patogus plūduriuojantis tiltas. Tiltus statę pagalbiniai daliniai, suformuoti iš kryžiuočių pavergtų prūsų.

Vilniaus Žemutinę pilį juosė ne tik gynybinės sienos, bet ir vandeniu užpildomi gynybiniai grioviai, per kuriuos vedė tiltai. Iš piksidų buvo šaudoma į pilies tiltus, kad sunaikintų ne tik pačius tiltus, bet ir kailius, kuriais lietuviai buvo uždangstę tiltus, siekdami amortizuoti griauančiąją akmeninių sviedinių jėgą. „Taip pat Prūsijos magistras įsakė pastatyti priedangas ir 10 piksidų, iš kurių šaudė dieną naktį, kol sunaikina lietuvių kailius, kuriais jie apdėliodavo tiltą. O laikė apgulę net 8 dienas.“

Žemutinėje pilyje veikiausiai buvo pakeliamųjų tiltų. Vieno, spėjama, pakeliamojo tilto liekanos rastos tyrinėjant Valdovų rūmų teritoriją. Čia aptikta nemažai XIII–XV a. medinių konstrukcijų, kurių dalis, kaip manoma, yra su-

sijusi su pakeliamuoju tiltu. Šią versiją patvirtina vienoje iš gynybinių sienų išlikęs akmuo, kurio viršuje iškaltas horizontalus griovelis pakeliamojo tilto ašiai.

Pilies šturmo metu kryžiuočiai stengėsi nuleisti iš pilį juosiančių gynybinių griovių vandenį, pasiūsdami tai padaryti atsivarytus prūsus, bet tai jiems nepavyko. „*Krikščionys net norėjo nuleisti [iš griovių] vandenį, iškasę naujus griovius, bet per tokį kasimą nukentėjo daug dirbusių prūsų, todėl metė darbus, palikę griovius, kokie jie iki tol buvo.*“

Sudaužius tiltus, kurie pakelti sudarė dalį vartų gynybinės įrangos, lietuviai, nors ir sunkiomis sąlygomis, vis vien stiprino vartus. Tačiau kryžiuočių akmeniniai sviediniai padarė daug žalos piliai – griovė mūrinius bokštus ir jų vietoje lietuvių skubiai renčiamus medinius bokštus, užmušdavo gynėjus. „*Nuvertus tiltus [lietuviai] stiprino vartus su dideliu triūsu ir nesibaigiančiais sunkumais. Sviedinių sudaužytas pilies bokštas griuvo į vandenį. [Lietuviai] iš naujo pastato medinį bokštą, ir [jis] [vėl] panašiai sugriaunamas į šipulius. Daug žuvo net nuo vieno akmens sviedinio. Tad pilėnai, turėdami tatai galvoje, padegė medinį statinį ir bokštą. Tada [krikščionys] nutaiko piksidą į mūrą, kurį akmenų kruša aižo į dulkes. Lygiai taip buvo sugriautas ir mažesnis bokštas. <...> Po to nutaiko bombardą į žemiau esantį bokštą ir, svaitydami akmenis, pramušė jį ir pavertė dulkėmis. Tuo tarpu [krikščionys] kiekvieną dieną statė naujas priedangas [svaidomosioms mašinoms] ir bokštelius, kurie magistrui su bombardomis mažai teatnešė naudos.*“

Vilniaus gynėjai nesigynė vien už pilies sienų, bet ir surengdavo staigius išpuolius iš pilies. „*Paskui [krikščionių] kariuomenė persikėlė per Vilnios upę ir apsistojo už pilies. O [stabmeldžiai] išeina ir senosios pilies vietoje, ant kalno, vyriškai puola krikščionis, kol magistras įsakymu Genewelio šauliai aršioje kovoje vyras prieš vyrą privertė juos trauktis nuo kalno į pilį, kai kuriuos nukovė, [ir] jie daugiau nesiryžo leisti [iš pilies] žemyn. O [lietuviai] pramuša mūre skylę, pro kurią kaip kregždės išskrenda ir parskrenda, ir ietimis bei kalavijais smaigsto krikščionis, ir atstatinėja [tai, kas sugriauta], ir t.t. Rengia jie klastingus antpuolius, kuriais erzina [krikščionių] kariuomenę, – bėgo prie priedangų, tarsi norėdami jas padegti, ir jau nutaikė piksidą šauti į krikščionis. Vienam ponui nutraukė abi kojas, kitą užmušė stabmeldžiai. Ir taip krikščionys smarkiai nukentėjo nuo akmenų ir strėlių. Privertė [lietuviai] [krikščionių] kariuomenę trauktis.*“

KRYŽIUOČIŲ PRALAIMĖJIMAS

Galų gale po beveik tris savaites trukusių kovų kryžiuočiai nutraukė Vilniaus apsiaustį. Iš Lietuvos jie traukėsi paskubomis. Prieš kryžiuočiams atsitraukiant, Vytautas dėl kažko derėjosi su magistru, tačiau derybų detalės nėra žinomos. Vis dėlto traukdamiesi kryžiuočiai nebuvo tokie aršūs, kaip puldami Vilnių, nes, anot Vygando Marburgiečio, „*sekmadienį magistras išžygiavo iš stovyklos, sudarius pirma susitarimą, kad karaliaus rūmai nuo šiol nebus deginami. Taip per vieną dieną nuėjo 6 mylias ir ateina į Trakus. Pailsėję tenai naktį, rytą magistras su visa kariuomene traukia į pavojingą mišką, kuriame apsistojo išstatę sargybas. Ir išgirsta tenai iš vieno sučiupto lietuvio, kad Vytautas kai kam įsakęs žūt būt laikytis prie užtvarų, <...> o pats ketinąs vyti juos iš užnugario, kad [krikščionys] negalėtų pasprukti*“. Taigi prasidėjo atsitraukiančių kryžiuočių ir jų talkininkų persekiojimas. Kryžiuočiams kelią pastojo iš vežimų sustatytos užtvaros, kurią turėjo išardyti šturmu. Susidūrimuose su lietuviais, anot kronikininko, žuvo 250 karių. Magistras su palydos būriu nuo Kauno Nemunu leidosi laivais. Kryžiuočiai, nors ir nepajėgę užimti Vilniaus, į Prūsiją išsivarė būrius belaisvių, ir tai vėliau minima Vytauto ir kryžiuočių didžiojo magistro laiškuose.

1394 m. Vilniaus šturmas buvo didžiausias Vilniaus puolimas kovų su kryžiuočiais laikais. Pilies gynėjų garbei reikia pasakyti, kad nei karto priešams nepavyko užimti Lietuvos sostinės. Didžiausia puolančiųjų pergalė buvo Kreivosios pilies sunaikinimas 1390 m.

Paskutinį kartą prie Vilniaus kryžiuočių kariuomenės daliniai prasiveržė 1402 m. vasarą. Tąsyk didysis kryžiuočių komtūras Vilhelmas fon Helfenšteinas taip pat neįstengė paimti Vilniaus, tačiau sudegino Medininkų pilį. **Kryžiuočiams Lietuvos sostinė visiems laikams liko neįveikta.**

XV a. pradžioje Vytautas perstatė Aukštutinę pilį. Ilgainiui dar labiau buvo sustiprinta Žemutinė pilis. Nuo paskutiniojo kryžiuočių antpuolio 1402 m. Vilnius užsienio kariuomenių prie savo sienų nematė net 250 metų. Tik XVII a. viduryje Vilniaus miestą ir pilį kompleksą pavyko užimti priešams – čia net kelerius metus (1655–1661 m.) šeimininkavo Rusijos kariuomenė.

■ DR. MANVYDAS VITKŪNAS

*Kryžiuočiai, šturmuodami Vilniaus pilis, intensyviai apšaudydavo jas strėlėmis.
Piešinyje – kryžiuočių lankininkai apšaudo pilį.*

Arbaletai kovų dėl Vilniaus metu buvo plačiai naudojami. Tai liudija archeologų randami arbaletų strėlių antgaliai. Piešinyje pavaizduotas arbaletų užtaisymas.

*Rekonstruota XIV a. lietuvių karių apranga.
Alfredo Pliadžio nuotr.*

KARDAS ĮSTEIGTAS 1925 M.
LEISTAS IKI 1940 M.
ATKURTAS 1989 M.
LEIDŽIAMAS KARTĄ PER DU MĖNESIUS

LEIDŽIA LR KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA
SPAUSDINA LIETUVOS KARIUOMENĖS KARO
KARTOGRAFIJOS CENTRAS

I viršelyje, Alfredo Pliadžio nuotraukoje – krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė Vasario 16-osios minėjime prie Krašto apsaugos ministerijos. II viršelyje, psk. Alvydo Tamošiūno nuotraukoje – NATO kariniai naikintuvai F-16 Radviliškio rajono padangėje. IV viršelyje, Alfredo Pliadžio nuotraukoje – Vasario 16-osios minėjimas Vilniuje, Pilies gatvėje prie Nepriklausomybės akto signatarų namų.